

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

ÚSTAV FILOZOFIE A RELIGIONISTIKY

Diplomová práce

Bc. Kornélia Smiešková

Vedecké kategórie a klasifikácia ľudí

Historizovaná analýza ako metodologický nástroj pre filozofiu vied o človeku?

Scientific Categories and Classification of People

**Historical Analysis as a Methodological Tool for the Philosophy of Human
Sciences?**

Praha 2019

Vedoucí práce: Jan Maršálek, Ph.D.

Odborný konzultant: Ondřej Švec, Ph.D.

Pod'akovanie:

Chcem sa pod'akovať vedúcemu práce Janu Maršálkovi, Ph.D. za cenné rady, odbornú pomoc a veľkú ochotu pri písaní diplomovej práce. Ďalej sa chcem pod'akovať odbornému konzultantovi Ondřeji Švecovi, Ph.D. za usmernenie a cenné pripomienky. Taktiež sa chcem veľmi pod'akovať celému vedeniu a vyučujúcim ÚFAR, nielen za prínosné poznatky, ale aj za neustálu podporu v mojom štúdiu a pani sekretárke Mgr. Eve Mokrejšové, za pomoc pri riešení všetkých technických a administratívnych problémov. V neposlednom rade patrí veľká vďaka mojim rodičom a starým rodičom za ich úžasnú starostlivosť a lásku, môjmu bratovi za pripomínanie, že existuje aj iný život okrem štúdia, všetkým kamarátom, ktorý ma rozveseľujú, mojej skvelej sestre Dorote, ktorá pri mne stojí aj v najťažších chvíľach vždy s humorom a môjmu partnerovi za pevné nervy a objatia.

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 22. augusta 2019

Kornélia Smiešková

Kľúčové slová (slovensky)

Historická ontológia; historizovaná analýza; konceptuálna analýza; história prítomnosti; making up people; looping effect; dynamický nominalizmus, vedecké klasifikácie; klasifikácia ľudí; filozofia vedy; filozofia psychiatrie; vedecké kategórie

Kľúčové slová (anglicky):

Historical ontology; historicized analysis; conceptual analysis; history of the present; making up people; looping effect; dynamical nominalism; scientific classifications; classification of people; philosophy of science; philosophy of psychiatry; scientific categories

Abstrakt (slovensky):

Cieľom predkladanej práce je zrekonštruovať a interpretovať metódu historizovanej analýzy a jej použitie na skúmanie fenoménu „making up people“, ktoré je Hackingovým prirovnaním pre efekty, ktoré majú vedecké klasifikácie na klasifikovaných ľuďoch. Práca vychádza z tézy, že historizovaná analýza používa prvky filozofickej konceptuálnej analýzy spolu s historickými nástrojmi filozofie vied, ktorej postupy stoja často v opozícii voči analytickej tradícii. V súvislosti s touto tézou bude práca zároveň skúmať, či historizovanú analýzu môžeme chápať ako históriu prítomnosti. Navyše, bude klásť otázky, ku ktorým vedie reflexia nad projektom „making up people“: Aké sú podmienky možnosti vzniku vedeckej kategórie? Dochádza so vznikom kategórií ku vzniku nového druhu ľudí? Cez akú konkrétnu štruktúru na seba vedecké kategórie a klasifikovaní ľudia pôsobia? Čiastočným cieľom tak bude ukázať, nakoľko je historizovaná analýza schopná na tieto otázky odpovedať. V neposlednom rade sa bude práca snažiť zohľadniť kritický náboj a užitočnosť metódy historizovanej analýzy.

Abstract (in English):

The aim of the work is to reconstruct and interpret the method of historicized analysis and its employment to examine the phenomenon of “making up people”. The concept is Hacking’s description for the impact scientific classifications can have on classified people. The point of departure for the examination in the work is the thesis that historicized analysis employs the elements of philosophical conceptual analysis together with historical tools philosophy of science corroborates and whose strategies are often in opposition to the analytical tradition. As a follow-up of the main thesis the work also examines whether the historicized analysis can be understood as a history of the present. Moreover, it asks questions that come up in connection with the project of “making up people” such as: “What are the conditions for a scientific category to emerge? When categories emerge do new kinds of people emerge as well? What is the specific structure that enables the mutual interaction and effect scientific categories and classified people make? One of the aims will therefore be to elucidate to what extent the historicized analysis is able to answer those questions. Last but not least the work looks into the critical implications and usefulness of the method of historicized analysis.

OBSAH

1	ÚVOD	10
2	HACKINGOV PROJEKT HISTORICKEJ ONTOLOGIE	13
2.1	VEDECKÉ KATEGÓRIE A KLASIFIKOVANÍ ĽUDIA	15
2.1.1	„Making up people“ a „looping effect“	16
2.1.2	Dynamický nominalizmus	18
2.1.3	Nové klasifikácie. Nové Deskripcie. Nové druhy ľudí.....	19
2.2	METÓDA	20
2.2.1	Analýza slov v ich historickom umiestnení	21
2.2.2	Koncept ako predmet analýzy	23
2.2.3	Postup. Locke plus história	26
2.2.4	História prítomnosti ako cieľ.....	28
3	NÁSTROJE HISTORIZOVANEJ ANALÝZY	30
3.1	AUSTIN A „INÁ“ ANALÝZA	30
3.1.1	Austinova filozofia obyčajného jazyka	31
3.1.2	„A plea for Excuses“	33
3.2	LOCKE A PÁTRANIE PO GENÉZE	41
3.2.1	Lockeova „epistemická“ hygiena a hľadanie pôvodu ideí	42
3.2.2	Terapeutická metóda.....	46
3.2.3	Prírodná história a história konceptu.....	47
3.3	FOUCAULT	48
3.3.1	Foucaultova archeológia	50
3.3.2	Metóda v Archeológii vedenia	58
3.3.3	Komplementárne metodológie archeológie a sociológie.....	62
3.3.4	Foucaultova história prítomnosti.....	63
4	APLIKÁCIA HISTORIZOVANEJ ANALÝZY	68
4.1	DEJINY MNOHOPOČETNEJ OSOBNOSTI	68
4.1.1	Súčasný premeny mnohopočetnej osobnosti	70
4.1.2	Problematizácia	75
4.1.3	Podmienky možnosti vzniku mnohopočetnej osobnosti.....	76
4.2	SYNTÉZA A INTERPRETÁCIA HISTORIZOVANEJ ANALÝZY	80

4.3	HISTORIZOVANÁ ANALÝZA A MAKING UP PEOPLE	83
4.4	UŽITOČNOSTĚ A KRITICKÝ NÁBOJ HISTORIZOVANEJ ANALÝZY	87
5	ZÁVER	90
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	94

Predslov

Motiváciou tejto práce bola snaha o lepšie porozumenie vzťahu medzi vedeckými kategóriami a ľuďmi, ktorý sú prostredníctvom nových kategórií klasifikovaný. Interakcie ku ktorým medzi klasifikáciami a ich referentom podľa súčasného filozofa vedy Iana Hackinga dochádza, sa nezdajú byť na prvý pohľad také zrejme a väčšinou nad nimi bežne nepremýšľame a neuvedomujeme si ich ani sami na sebe. Hackingova koncepcia teda narúša našu zažitú každodennú predstavu sveta a skúsenosti s ním. Hacking nás vyzýva k spochybňovaniu, k reflexii systémov, ktoré podmieňujú naše prítomné koncepcie.

Pri bližšom zoznamovaní sa s Hackingovou koncepciou sme si uvedomili, že viac než polemizovať s jeho tézami by bolo prínosnejšie zamerať sa na metódu, ktorú sám pri skúmaníach využíva. V našej práci sa preto zameriame na vysvetlenie Hackingovej metódy historizovanej analýzy a jej aplikáciu na skúmanie vzťahov medzi klasifikáciami a ľuďmi. Historizovanú analýzu sa nebudeme snažiť vydestilovať z jeho konkrétnych skúmaní, budeme postupovať opačne. Najprv si budeme musieť pripraviť pre naše skúmanie pôdu tak, že popíšeme základné východiská a pojmový aparát, ktorý Hacking využíva a upriamime pozornosť na to, ako charakterizuje svoju metódu. Následne budeme podrobne analyzovať nástroje, ktoré vo svojej metóde používa, aby sme ich nakoniec mohli jednoduchšie identifikovať pri ich konkrétnom použití. V závere sa pokúsime o interpretáciu historizovanej analýzy a zhodnotíme, na koľko dokáže zodpovedať otázky, ktoré sa nám v súvislosti s interakciami medzi vedeckými klasifikáciami a klasifikovanými ľuďmi naskytujú.

Pokiaľ ide o použitú literatúru, snažili sme sa, čo najviac pracovať s primárnymi zdrojmi a vhodne ich dopĺňovať zdrojmi sekundárnymi. Naše skúmania Hackingovej koncepcie dopĺňujeme najmä súčasnými odbornými článkami, a to najmä z dôvodu, že sa jedná o súčasného filozofa, ku ktorého dielu ešte neexistuje veľký súbor sekundárnej literatúry. Analýzy filozofov ako Austin, Locke či Foucault dopĺňujeme tradičnou sekundárnou literatúrou v podobe publikácií vydaných vydavateľstvami Cambridge či Blackwell, a tam, kde sa nám to zdá prínosné, pracujeme aj s internetovým zdrojom Stanford Encyclopedia of Philosophy. V prvej kapitole pracujeme najmä s primárnymi zdrojmi, a tam kde sa nám to zdá nutné pre zdôraznenie, alebo ujasnenie hlavných myšlienok, používame aj zdroje sekundárne. V druhej kapitole sa ukázalo ako nutné pracovať so sekundárnymi zdrojmi, aby sme lepšie prenikli do celkového kontextu primárnych diel, ktoré sme analyzovali a porovnávali. Užitočnosť používania sekundárnych zdrojov sa ukázala v tom, že nám pomohla nielen podporiť naše tvrdenia, ale zároveň nám dokázala poskytnúť zdravý odstup a iný pohľad. V tretej kapitole

naopak so sekundárnymi zdrojmi pracujeme minimálne, a to práve z dôvodu, že nám šlo o vlastné porozumenie použitiu Hackingovej metódy a jej interpretáciu.

Čo sa týka spôsobu citovania, pri každej citácii, či parafráze uvádzame poznámku pod čiarou, a to v prvom výskyte s kompletným bibliografickým údajom a v opakovaných výskytoch so skráteným údajom. Kompletný zoznam bibliografie uvádzame na konci práce.

1 Úvod

Na špecifický charakter vedeckých kategórií a klasifikácii, ktoré sú jedným z nástrojov humanitných a sociálnych vied upozorňuje v súčasnosti nielen mnoho filozofov vied, ale aj psychológov, sociológov a odborníkov z ďalších disciplín.¹ Zvláštnosťou týchto klasifikácií má byť spôsob akým sa vzťahujú k svojmu referentu, totiž ku konkrétnym ľuďom. Klasifikácie majú podľa tohto názoru pôsobiť a ovplyvňovať klasifikovaných ľudí. Tento vplyv sa prejaví tak, že ľudia začnú meniť svoje vlastnosti, svoje správanie, emócie, seba-ponímanie, atď.² V dôsledku tejto zmeny však referent už tak celkom nespadá pod pôvodnú klasifikáciu, čo následne vyústi v úpravu definície klasifikácie samotnej. Táto „nová“ klasifikácia však opäť pôsobí na svoj referent a tak dochádza ku slučkovému efektu medzi klasifikáciou a klasifikovaným.

Interakciami medzi vedeckými klasifikáciami a klasifikovaným ľuďmi sa zaoberá aj jeden z najznámejších súčasných filozofov vedy, Kanadčan Ian Hacking. Práve jeho spôsob poňatia tejto problematiky a najmä metóda, ktorou pri skúmaní konkrétnych prípadov postupuje sú predmetom predkladanej práce. Hacking je vyškolený v tradícii analytickej filozofie, na jeho začiatky malo preto vplyv myslenie filozofov ako Moore, Austin, Russell, Wittgenstein. Na jeho prácu malo však zároveň významný vplyv dielo francúzskeho filozofa Michela Foucaulta. Jeho prístup je teda charakteristický analytickou presnosťou a zároveň historickou citlivosťou. Oblasť predmetov jeho záujmu je rozsiahla a pomerne rozmanitá, počnúc filozofiou prírodných vied, filozofiou matematiky, vedeckých štýlov, experimentu, logiky až po skúmanie efektov vedeckých klasifikácií a históriu prítomnosti.

Hacking býva niekedy zaraďovaný do tradície filozofie vedy označovanej ako „historická epistemológia,“ pod ktorou sa zoskupuje niekoľko rozmanitých projektov venujúcich pozornosť epistemologickým a historickým otázkam súčasne, v rôznych oblastiach

¹ Konkrétne mená uvádza napríklad Hauswald, R., “The Ontology of Interactive Kinds,” in: *Journal of Social Ontology* 2016; 2(2), De Gruyter 2016, s. 203–221

² Tamt., s. 1

skúmaní vedy.³ Sám Hacking sa však od tohto zaradenia dištancuje a upozorňuje na niekedy nesprávne použitie tohto označenia. Niektoré z projektov zaradených pod touto hlavičkou sú podľa neho skôr historickou meta-epistemológiou.⁴ Jej predmetom má byť štúdium organizujúcich epistemologických konceptov (napr. objektivita, fakt) ako objektov, ktoré sa vyvíjajú a menia. Takto koncipovaná historická meta-epistemológia spadá svojim zameraním pod Hackingov projekt „historickej ontológie“, v ktorom zoskupuje niekoľko zo svojich skúmaní. Jedným z ústredných záujmov „historickej ontológie“ je práve skúmanie fenoménu vplyvu vedeckých kategórií na ich referent a ich spätných účinkov, ktorý Hacking označuje výstižným prirovnaním „making up people.“ Projekt „historickej ontológie“ je tiež charakteristický Hackingovým záujmom o možnosti kombinácie filozofie a histórie, ktorý sa prejavuje najmä v jeho metóde historizovanej analýzy.

Práve zmienená metóda a jej aplikácia na problematiku vzťahu medzi vedeckými klasifikáciami a klasifikovanými ľuďmi je predmetom predkladanej práce. Práca si kladie za cieľ vysvetliť, rekonštruovať a interpretovať postup tejto metódy a ukázať že jej cieľom je história prítomnosti, ku ktorej sa Hacking s odkazom na Foucaulta hlási. Zároveň sa bude snažiť preskúmať, nakoľko historizovaná analýza dokáže objasniť fenomén „making up people“ a zodpovedať niektoré teoretické otázky, ktoré s ním súvisia. Práca by tiež mala v závere zdôrazniť kritický náboj tejto metódy a naznačiť jej možnú užitočnosť pre filozofiu vied o človeku.

Východiskom tejto práce je téza, ktorá tvrdí, že historizovaná analýza používa nástroje filozofickej konceptuálnej analýzy – a to s dôrazom na britskú tradíciu 20. storočia – spolu s nástrojmi historického prístupu vo filozofii vied – ten často stojí v opozícii voči prístupu analytickému. Práca pre obmedzenosť priestoru nediskutuje vzťah a možné prepojenia historizovanej analýzy so skúmaniami označenými ako „historická epistemológia“, zameriava sa teda výhradne na metódu a jej aplikáciu ako takú.

Prvá kapitola zasadzuje projekt „making up people“ a historizovanú analýzu do kontextu zastrešujúceho projektu „historickej ontológie.“ Následne približuje základné pojmy a východiská, ktoré Hacking používa, aby fenomén „making up people“ vysvetlil a naznačuje

³ DVORÁK, T. a kol. (ed.), *Současné přístupy v historické epistemologii*, Filosofia, Praha 2013, Předmluva

⁴ Hacking, I., *Historical Ontology (=HO)*, Harvard University Press, Cambridge-London 2002, s. 9, Hacking má namysli najmä prácu Lorraine Dastonovej a Petera Galisona

možné nedostatky tejto koncepcie. Zároveň formuluje teoretické otázky, ktoré sa v súvislosti s Hackingovou koncepciou vynárajú. V tejto kapitole sú otázky len predbežne formulované, pričom odpovede na ne sa snaží naznačiť až záver poslednej kapitoly. Ďalšia sekcia predostiera prvotné pochopenie metódy historizovanej analýzy prostredníctvom popísania jej predmetu, postupu a cieľu.

Druhá kapitola analyzuje a skúma nástroje, ktoré metóda historizovanej analýzy preberá z tradície analytickej filozofie a historického prístupu vo filozofii vied. Tento postup sa pritom obmedzuje len na tie inšpiračné zdroje, ktoré Hacking v súvislosti so svojou metódou explicitne zmieňuje. Táto voľba umožní zamerať sa na vybrané zdroje detailnejšie, vďaka čomu by mal lepšie vyniknúť charakter Hackingovej metódy. Jednotlivé sekcie budú preto postupne komparovať historizovanú analýzu s metódami J.L. Austina, Johna Locke a Michela Foucaulta. Práca vychádza z presvedčenia, že správna identifikácia a dôkladné popísanie nástrojov historizovanej analýzy sú dôležitým predpokladom pre pochopenie jej postupu a interpretáciu, preto je tejto kapitole v našej práci venovaný o niečo väčší priestor.

Posledná kapitola skúma aplikáciu historizovanej analýzy v diele *Rewriting the Soul*,⁵ v ktorom sú podané dejiny konceptu mnohopočetnej osobnosti (dnes nazývanej disociatívna porucha identity). Mnohopočetná osobnosť je psychiatrickou klasifikáciou mentálnej poruchy a pre Hackinga je tak ideálnym príkladom toho, čo nazýva „making up people.“ Hoci Hacking v *Rewriting the Soul* explicitne o použití historizovanej analýzy nehovorí, použitie tohto postupu tu nespochybňujeme, a to z dôvodu, že dielo tematicky spadá pod historickú ontológiu. Zameranie pozornosti len na toto dielo by malo umožniť komplexnejšie popísanie mnohopočetnej osobnosti ako príkladu fenoménu „making up people,“ zároveň by však malo poskytnúť dostatočný priestor na zrekonštruovanie postupu historizovanej analýzy. Po zrekonštruovaní postupu historizovanej analýzy pomocou konkrétneho príkladu sa nasledujúca sekcia bude snažiť tento postup interpretovať ako metódu, ktorá vedie k histórii prítomnosti. Záverečné sekcie sa budú venovať otázkam položeným v prvej kapitole a kritickému náboju historizovanej analýzy.

⁵ HACKING, I., *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory (=RS)*, Princeton University Press, Princeton 1995

2 Hackingov projekt historickej ontológie

Hacking svoje skúmania týkajúce sa filozofie vied zhrňuje pod názov „historická ontológia.“ V rámci tohto projektu rozvíja dve teórie. Prvou je teória, pre ktorú používa slovné spojenie „*making up people*“ a týka sa interakcie medzi praxou pomenúvania (konkrétne vedeckou klasifikáciou) a tým, čo je pomenované. Druhou je teória „*styles of reasoning*“, ktoré považuje za užitočný analytický nástroj pre filozofov a historikov vedy na pochopenie vedeckej praxe. Okrem týchto dvoch projektov sa tiež sústreďí na rôzne spôsoby, akými môže filozofia používať históriu, čo úzko súvisí s Hackingovým použitím Foucaultových raných archeologických prác. V nasledujúcej kapitole v krátkosti zaradíme našu tému do širšieho kontextu Hackingovej „historickej ontológie“. Následne objasníme základný rámec a pojmy jeho projektu „*making up people*.“ Nakoniec priblížime základné nástroje jeho metódy, ktorá je v tejto práci ústredným predmetom nášho záujmu.

Je na mieste sa pýtať, aké má Hacking dôvody na označenie svojho projektu ako historickej ontológie. Vo svojom rovnomennom diele uvádza dôvody prinajmenšom dva. Za prvé, predmetom jeho skúmania sú objekty všeobecne, nemá na mysli len materiálne objekty, ale všetko, čo individuujeme a čo je relevantným predmetom nášho záujmu a v dôsledku toho sme schopní sa o tomto predmete vyjadrovať a klasifikovať ho. Zaujímajú ho teda rôzne typy objektov: kategórie, klasifikácie, klasifikovaní ľudia, koncepty, idey, inštitúcie. Čiže na jednej strane univerzálne, kategórie, organizujúce koncepty (a spolu s nimi praktiky a inštitúcie) a na strane druhej jednotliviny, ktoré pod ne spadajú.⁶ „Ontológiou“ má teda zjednodušene namysli, všetko to, *čo je*. Zameriava sa na vznikanie objektov, na možnosti ich prichádzania k bytiu, ktoré sa deje v čase a má teda čo dočinenia s históriou. Za druhé, týmto pojmom chce nadviazať na skúmanie, ktoré popisuje Foucault vo svojom článku „Co je to osvícenství.“⁷ Foucault v tejto eseji „historickou ontológiou“ označuje štúdiu, ktorá má ukázať ako konštituuje samy seba okolo troch osí: poznania, moci a etiky. Okrem týchto troch osí je to práve pojem konštitúcie, ktorý je pre Hackinga dôležitý. Jeho historická ontológia má Foucaultov projekt rozšíriť a zovšeobecniť, má totiž skúmať všetky spôsoby konštitúcie (napr. pravdepodobnosti, náhody,

⁶ Hacking, I., *HO*, s. 26

⁷ Foucault, M., „What is Enlightenment?“ in: Paul Rainbow (ed.), *The Foucault Reader*, Pantheon, 1984

zneužívania detí, mnohopočetnej osobnosti), nielen nás samotných. Zároveň však nemá Foucaultove politické ambície a odkazuje sa skôr na jeho skoršie archeologické skúmania.

Historická ontológia teda sleduje a snaží sa odhaliť historické podmienky možnosti, v rámci ktorých sa určité objekty mohli sformovať ako nami uchopiteľné a zrozumiteľné. Upráva spôsoby, akými sa stanú objekty ponímané ako niečo, čo môže byť identifikované, popísané, klasifikované, často tiež merané, manipulované a uvedené do praxe.⁸ Aké objekty má však Hacking konkrétne namysli? Hacking napríklad skúma, ako sa trauma stala významným organizujúcim konceptom. Všíma si, ako od pôvodného fyzického zranenia došlo k posunu významu na zranenie psychické. Tento významový posun bol spôsobený rôznymi faktormi, ako napríklad premenou matérie poznania v oblasti psychológie a psychoanalýzy, spájanej najmä s Freudom. Hacking sa však na tento nový empirický pojem traumy, úzko spojený s dušou, sústreďuje až od momentu, kedy je sformovaný a vedecky uchopený. V centre jeho záujmu je spôsob, ktorým tento pojem vstupuje do konštitúcie subjektu a jeho história, ktorú je možné vyložiť v súvislosti s tromi osami historickej ontológie.⁹ Prvú osu tvorí v tomto prípade súbor poznania v oblasti traumatológie a osoba prejavujúca typ správania a ponímania samej seba (spôsobeného psychickou traumou), ktorá je predmetom tohto poznania. Pod osou moci Hacking uvádza „seba-zmocňovanie“ (*self-empowerment*), moc obetí nad ich zneužívateľmi, moc súdov a inštitúcií, anonymnú moc pojmu traumy, ktorá pôsobí v našich životoch. Zdôrazňuje však, že nutnou podmienkou moci je poznanie. V rámci osi etiky si všíma, ako na morálnej úrovni môže trauma vysvetľovať a ospravedlňovať prípadné následky a anti-sociálne správanie zasiahnutej osoby. Tiež pozoruje, ako môže vytvárať priestor a možnosti na nové seba-utváranie spojené so zodpovednosťou a povinnosťou nielen danej osoby, ale aj jej okolia

Skúmania spadajúce pod historickú ontológiu sa teda nesústreďujú len na to, ako objekty prichádzajú k bytiu, ale týkajú sa tiež „objektov alebo ich efektov, ktoré neexistovali v žiadnej rozpoznateľnej forme pokiaľ sa nestali predmetmi vedeckého štúdia.“¹⁰ Sústreďuje sa na vzájomné interakcie objektov (kategórie a ich referent), na ich efekty, vedecký predmet teda

⁸ Sugarman, J., „Historical Ontology and Psychological Description“, *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, March 2009, Vol. 29, No. 1, American Psychological Association, s. 5-15, s. 6

⁹ Hacking, I., *HO*, s. 19

¹⁰ Tamt., s. 11

nesleduje len v jeho vedeckom diskurze, ale aj pri jeho pôsobení na látku, ktorú organizuje.¹¹ Historická ontológia sa teda predovšetkým zaujíma o spôsoby, ktorými historicky vystávajú nové možnosti jednania a bytia. Tieto spôsoby môžeme vysledovať pomocou konkrétnych (trauma, vývoj dieťaťa) alebo všeobecnejších (objektivita, fakt) organizujúcich konceptov. Nové možnosti nie sú dané len vznikom nových klasifikácií, ale aj súborom poznania spracovávaného vedeckou komunitou, inštitúciami, materiálnymi zdrojmi a praktikami. Podobne ako Foucault sa teda Hacking obracia od histórie ideí k dejinám praktík.¹²

Aký je filozofický rozmer historickej ontológie, ako kombinuje históriu a filozofiu? Hacking tvrdí, že jeho práca má byť na jednej strane historizovanou verziou britskej filozofickej analýzy tridsiatych rokov. Na strane druhej mu, podobne ako Foucaultovi, ide o históriu prítomnosti, teda o porozumenie tomu, prečo dnes uvažujeme spôsobmi, akými uvažujeme. Tiež zdôrazňuje nahodilosť udalostí, ktoré viedli k našim súčasným tvrdeniam, alebo problémom, a ktoré dnes ponímame ako samozrejmé alebo nevyhnutné. Akýmsi trífalejším zámerom historickej ontológie má byť, podľa Hackinga, porozumenie, prípadne riešenie prítomných problémov. V skromnejšej verzii sa jedná o konceptuálnu analýzu, ktorá má ukázať koncepty ako existujúce v historickom umiestnení a odhaliť ich logické vzťahy, ktoré boli formované v čase. V našej práci sa sústreďíme teda práve na túto metódu historizovanej analýzy a jej použitie v oblasti skúmaní, ktoré Hacking nazýva „making up people.“ V nasledujúcich sekciách preto najprv priblížime oblasť týchto skúmaní a následne metódu, ktorú Hacking využíva.

2.1 Vedecké kategórie a klasifikovaní ľudí

Pod historickú ontológiu zahrňuje Hacking skúmania, ktoré označuje prirovnaním „making up people.“ Základnou premisou tohto projektu je tvrdenie, že vedecké klasifikácie (má namysli klasifikácie v rámci vied o človeku) interagujú s ľuďmi, ktorí sú klasifikovaní. Hacking sa tiež zameriava na spôsoby, akými klasifikácie ovplyvňujú a menia klasifikovaných

¹¹ Maršálek, J., „Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga,“ in: T. Dvořák a kol. (ed.), *Současné přístupy v historické epistemologii*, Filosofia, Praha 2013, s. 13 – 49, s. 36

¹² Tamt.

ľudí. Klasifikovaní ľudia teda pod vplyvom klasifikácií môžu meniť svoje správanie, ponímanie samých seba a svoje emócie spôsobom, ktorý spätne modifikuje systémy klasifikácií. Tento fenomén označuje Hacking ako „*looping effect*.“¹³ Hacking tiež zvykne tvrdiť, že nové klasifikácie môžu priviesť k bytiu nové druhy ľudí¹⁴ (napr. mnohopočetná osobnosť, autistické dieťa, zneužívané dieťa) a že zároveň môžu otvárať alebo uzatvárať nové možnosti pre ľudské jednanie.¹⁵

2.1.1 „Making up people“ a „looping effect“

Oblasti, v ktorých k takýmto efektom dochádza charakterizuje Hacking ako „vedy o človeku,“ pod ktoré zaraďuje napríklad sociálne vedy, psychológiu, psychiatriu, klinickú medicínu. Hacking zdôrazňuje, že mená/klasifikácie a klasifikovaní ľudia predstavujú len dva základné póly tejto dynamiky. K interakciám totiž vždy dochádza v širšom kultúrno-spoločenskom kontexte, preto naznačuje akýsi základný rámec, ktorý sa pre neho stáva východiskom pri analýze konkrétnych prípadov „*making up people*.“ Do tohto rámca patria, *kategórie/klasifikácie, individuálni ľudia*, ktorý tvoria extenziu klasifikácií, *inštitúcie, súbor poznatkov (knowledge) a experti*. Inštitúciami má Hacking namysli nie len praxe a zvyky, ale vedome organizované entity v rámci ktorých interagujú experti a subjekty, a ktoré podľa neho majú rolu upevňovania klasifikácií. Súbor poznania sa týka druhov ľudí, ktorý spadajú pod klasifikáciu. Zdôrazňuje, že aj základné domnienky, ktoré sú neskôr považované za chybné interagujú s ľuďmi a klasifikáciami, podobne ako fakty, ktoré považujeme za stabilné a nekontroverzné. Súbor poznatkov delí na dve zložky: poznatky, ktoré produkujú profesionáli a populárne poznatky, ktoré sú zdieľané významnou časťou populácie. Experti generujú alebo legitimujú poznatky, posudzujú ich validitu a použitie v praxi. Zároveň pracujú v rámci inštitúcií, ktoré garantujú ich legitímnosť, autenticitu a status ako expertov. Ich úlohou je tiež študovať, pomáhať, radíť a kontrolovať ľudí, ktorí sú klasifikovaní.

¹³ Hacking, I., „Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction“, *Economy and Society*, 33: 3, Routledge 2004, s. 277 — 302, s. 279

¹⁴ Hacking, I., „Kinds of People: Moving Targets“, in: P. J. Marshall (ed.), *Proceedings of the British Academy, Volume 151*, Oxford University Press 2006, s. 285–318, s. 287

¹⁵ Hacking, I., „Making Up People,“ in: *HO*, s. 99

Rámec, ktorý sme popísali vyššie je len akousi pomôckou pre analýzu konkrétnych prípadov. Hacking totiž pripomína, že neexistuje jednotný vzorec, ktorý by bol aplikovateľný na všetky prípady. Je dôležité, každý jeden z nich skúmať samostatne. V odlišných prípadoch môžu mať totiž prvky tohto rámca inú rolu a na niektoré môže byť kladený väčší dôraz než na iné. Napríklad v prípade mnohopočetnej osobnosti zdôrazňuje ústrednú rolu súboru poznatkov. Hacking však príliš nevysvetľuje ako ku vzájomným interakciám dochádza ani sa nesnaží naznačiť nejaké funkčné vzťahy, ktoré by medzi prvkami mohli existovať. Zdá sa potom, že Hackingove skúmania len popisujú, ale nepodávajú vysvetlenie.¹⁶

Hacking však ešte definuje akési „motory“ objavovania, ktoré však môžu byť aj motormi pre „*making up people*“, pretože ovplyvňujú klasifikácie aj klasifikovaných ľudí. Uvádza ich vo forme imperatívu, ktorým sa má riadiť naše objavovanie. Základný imperatív, ktorý je ostatným nadradený, znie: „Klasifikovať!“. Ostatné sú nasledovné: „Počítať!, Kvantifikovať!, Vytvárať normy!, Korelovať!, Medikalizovať!, Biologizovať!, Genetizovať!“. Okrem týchto siedmych motorov uvádza tri ďalšie, ktorí majú byť zdrojom „*looping effect*“: „Normalizovať!“ Má byť motorom organizácie a kontroly. „Byrokratizovať!“ Týka sa administrácie. „Vymáhať identitu!“ Vyjadruje rezistenciu poznávaných voči poznávajúcim. Tieto prvky nám asi opäť lepšie pomôžu orientovať sa v analýze konkrétneho prípadu, ale neudávajú žiadne kritéria. Podľa Hackinga sa musíme sa pozrieť na konkrétnu históriu kategórie. Napríklad v prípade sexuálneho násillia páchaného na deťoch (*child abuse*) sa s jeho medikalizáciou vytvorili dva druhy ľudí: zneužívané dieťa a zneužívateľ.

Hoci Hacking tvrdí, že nové klasifikácie môžu priviesť k bytiu nové druhy ľudí, nejedná sa o nejaké pevne stanovené triedy, nemenné objekty. „Looping effect“ okrem iného spôsobuje, že vede sa pomocou klasifikácie nedarí zacieliť na svoj objekt. Za každým, keď sa ho pokúša uchopiť, začne sa pod vplyvom uchopenia meniť a opäť uniká.

„We think of these kinds of people as given, as definite classes defined by definite properties. (...) But it is not quite like that. They are moving targets because our investigations interact with the targets themselves, and change them. And, since they are changed, they are not quite the same kind of people as before. The target

¹⁶ Kuorikoski, J., Pöyhönen, S., „Looping Kinds and Social Mechanisms“, in: *Sociological Theory*, Vol. 30, No. 3 (September 2012), pp. 187 -205, s. 188

has moved. That is looping effect. Sometimes our sciences create kinds of people that in certain sense did not exist before. That is making up people.“¹⁷

2.1.2 Dynamický nominalizmus

Filozofické východisko, ktoré je akousi pôdou pre projekt „*making up people*“ označuje Hacking za dynamický nominalizmus. Reflexie o klasifikácii ľudí sú podľa neho druhom nominalizmu. Hacking však odmieta striktný nominalizmus, ktorý podľa neho nenachádza odpoveď na otázku prečo sa náš svet zdá byť tak samozrejme a prirodzene poddajný a prispôsobivý nášmu systému pomenovaní.¹⁸ Zastáva názor, že mnoho z našich kategórií pochádza z prírody a nie je závislých na ľudskej myšli. Ako sú na tom kategórie týkajúce sa ľudí? Sú druhy ľudí dané prírodou, triedené nezávisle od ľudského intelektu, ktorý ich potom len prostredníctvom vedeckého skúmania objavuje a priraduje im mená? Alebo sú len výsledkom našej konceptualizácie a klasifikácie, ktorá sa časom ustálila? Práve v tejto oblasti prichádza ku slovu dynamický nominalizmus. Kategórie ľudí prichádzajú k bytiu v rovnakom čase ako druhy ľudí, ktorí prichádzajú k bytiu, aby sa pod tieto kategórie zaradili a medzi týmito dvoma procesmi je obojstranná interakcia. Teda vznik kategórií a druhov ľudí ide akoby ruka v ruke vo zvláštnej dynamike, kedy jedno ovplyvňuje druhé a naopak. Dynamický nominalizmus teda sleduje interakcie medzi fenoménmi ľudského sveta skúmanými humanitnými vedami a klasifikáciami týchto fenoménov v čase.¹⁹ Hackingov nominalizmus nie je statický, ale všima si pôsobenie klasifikácií na ľudí, na ich správanie, ich seba-ponímanie a možnosti, ktoré sa im otvárajú, alebo zatvárajú. Môžeme však hovoriť aj o akomsi umiernenom realizme, Hacking totiž tvrdí, že jeho *dynamický nominalizmus* možno chápať aj ako *dialektický realizmus* – druhy individuí prichádzajú k bytiu ako výsledok interakcií medzi klasifikáciou a klasifikovaným.

¹⁷ Hacking, I., „Kinds of People: Moving Targets,” s. 293

¹⁸ Hacking, I., *HO*, s.39-40

¹⁹ Tekin, S., „The missing self in Hackin’s Looping Effects,” s. 230

2.1.3 Nové klasifikácie. Nové Deskripcie. Nové druhy ľudí

Ako môže nová klasifikácia priviesť k bytiu nový druh ľudí a vytvoriť nové možnosti jednania? Hacking veľmi nejasne charakterizuje druh človeka ako „spôsob, akým byť osobou“ (*a way to be a person*). Aby priblížil, čo je predmetom jeho skúmania uvádza pre porovnanie nasledujúce dve vety:

(A) There were no multiple personalities in 1955, there were many in 1985.

*(B) In 1955 this was not a way to be a person, people did not experience themselves this way, they did not interact with their friends, their families, their employers, in this way, but in 1985 this was a way to be a person, to experience oneself, to live in society.*²⁰

Hacking tvrdí, že pre prípad mnohopočetnej osobnosti je (A) pravdivé, avšak s jeho skúmania sa sústredia na (B), teda na spôsoby, akými sa môžeme vnímať ako určité typy osôb, alebo ako nás môžu vnímať druhý. Ako však môže objaviť takýto nový spôsob bytia? Hacking predpokladá, že minimálne niektoré aktivity, ktoré vykonávame, závisia na tom, ako ich popisujeme. V tomto tvrdení sa odvoláva na Elizabeth Anscombe, podľa ktorej je každé intencionálne jednanie jednaním podliehajúcim deskripcii.²¹ Deskripcie sú zakotvené v našich konaniach a životoch. To, čo zámerne ako ľudia robíme, závisí na možnostiach, ktoré nám poskytujú deskripcie. Deskripcie sa môžu v čase meniť. Ak nové deskripcie prichádzajú k bytiu, otvára sa v dôsledku toho nové pole možností jednania. Okrom toho, že sa pred ľuďmi vďaka deskripciám môžu otvárať rôzne možnosti jednania, ako seba-interpretujúce bytosti majú ľudia schopnosť uvedomovať si, ako sú klasifikovaní v rámci skupín, spoločností a kultúr, v ktorých sa pohybujú. Môžu sami seba v dôsledku klasifikácií zakúšať špecifickým spôsobom a zároveň môžu jednať spôsobmi, ktoré pôsobia spätne na tieto klasifikácie.²² Je však takéto poňatie dostačujúce? Človek sa predsa môže rozhodnúť, či bude na základe deskripcie jednať,

²⁰ Hacking, I., „Kinds of People: Moving Targets,” s. 299

²¹ Anscombe, G. E. M., *Intention*, Basil Blackwell, Oxford 1963

²² Sugarman, J., „Historical Ontology and Psychological Description“, *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, March 2009, s. 5-14

alebo nejednať. Hacking však nijakým spôsobom nevysvetľuje, aké sú podmienky možnosti a motivácie k jednaniu na základe deskripcií.

V tejto sekcii sme sa snažili načrtnúť základné pojmy a východiská projektu „making up people“ a zároveň poukázať na niektoré nejasné a problematické miesta. Tie nás vedú k tomu, aby sme si položili nasledujúce otázky: Ako dochádza k utváraniu vedeckých kategórií, ktoré interagujú s ľuďmi a aké sú podmienky ich možnosti? Dochádza so vznikom kategórií ku vzniku nových druhov ľudí, ak áno, tak akým spôsobom? Cez akú štruktúru a za akých podmienok na seba vzájomne pôsobia vedecké klasifikácie a ľudia? Mohla by nám metóda historizovanej analýzy pomôcť tieto problémy objasniť? Aby sme na túto otázku odpovedali, najprv budeme musieť podrobne objasniť a interpretovať postup a cieľ tejto metódy. Následne sa zameriame na jej použitie pri skúmaní dejín mnohopočetnej osobnosti, ktorý je asi najrozpracovanejším Hackingovým príkladom v rámci projektu „making up people“ a uvidíme, či nám pomôže objasniť vyššie naznačené otázky. V nasledujúcej sekcii sa preto zameriame práve na charakteristiku historizovanej analýzy.

2.2 Metóda

Svoj projekt historickej ontológie Hacking v užšom zmysle definuje ako historizovanú verziu britskej filozofickej analýzy dvadsiateho storočia.²³ Vďaka tomuto špecifickému metodologickému prístupu má byť teda jeho projekt nielen históriou, ale má mať aj, ako sám tvrdí, filozofický rozmer. Zdá sa, že táto metóda používa historické nástroje francúzskeho štýlu filozofie vied spolu s technikami tradície analytickej filozofie, predovšetkým konceptuálnej analýzy.²⁴ Tradícia historickej epistemológie a analytickej filozofie však vo filozofii vied predstavujú dva priepastne odlišné prístupy, ktoré sa už viac ako polstoročia uberali rozličnými smermi. Hackingova metóda, ktorá podľa vyššie uvedenej tézy využíva historický prístup a zároveň logickú analýzu, by tak mohla predstavovať jeden zo spôsobov, akým túto priepasť

²³ Hacking, I., *HO*, s. 24

²⁴ Brenner, A., „Quelle épistémologie historique? Kuhn, Feyerabend, Hacking et l'école bachelardienne“, *Revue de métaphysique et de morale* 2006/1 (n°49), s. 113-125, s.113

preklenúť.²⁵ Hacking sa však o zmierenie týchto dvoch prístupov nezaujíma.²⁶ Skôr mu ide o použitie vhodných nástrojov na vytvorenie metódy, ktorá nám pomôže odhaliť niečo o našich prítomných koncepciách a prítomných spôsoboch uvažovania a skúmania. Jeho historizovaná analýza nás má do viesť k akejsi verzii foucaultovskej histórie prítomnosti.²⁷

V tejto sekcii sa zameriame na zrekonštruovanie a interpretáciu tohto metodologického prístupu, pričom budeme vychádzať z toho, ako sa Hacking k svojej metóde explicitne vyjadruje. Pozrieme na to, ako Hacking popisuje svoju metódu v článkoch zaradených v jeho knize *Historical Ontology*. Pre tieto účely nám bude obzvlášť slúžiť úvodná kapitola, ďalej kapitola „*Five Parabels*“ a „*Two Kinds of New Historicism*“. V nasledujúcej kapitole sa potom bližšie pozrieme na inšpiračné zdroje, ktoré Hacking uvádza a budeme sa snažiť poukázať na podobnosti a odlišnosti jeho metódy s metódami uvedených autorov, aby tak lepšie vynikol špecifický charakter jeho historizovanej analýzy.

2.2.1 Analýza slov v ich historickom umiestnení

Hacking svoju metódu chápe ako filozofickú analýzu, ktorá je pre neho analýzou konceptov. Ako sme však už naznačili vyššie, tento prístup nemôžeme jednoducho vysvetliť v zmysle tradície analytickej filozofie, hoci Hacking sa netají tým, že je práve v tejto tradícii vyškolený. Jeho analýza konceptov je však doplnená o časovosť a ako zdôrazňuje v článku „*Two Kinds of New Historicism*“:

„If one took seriously the project of philosophical analysis, one would require a history of the words in their sites in order to comprehend what the concept was.“²⁸

²⁵ Brenner, A., „Is There a Cultural Barrier Between Historical Epistemology and Analytical Philosophy of Science?“ in: *International Studies in the Philosophy of Science*, Vol. 29, No. 2, Routledge 2015, s. 201–214

²⁶ Brenner, A., „Quelle épistémologie historique? Kuhn, Feyerabend, Hacking et l'école bachelardienne“, s. 124

²⁷ Hacking, I., „Two Kinds of New Historicism“, in: *HO*, s. 51

²⁸ Hacking, I., *Historical Ontology*, s. 68

V úvode k *Historical Ontology* tiež vysvetľuje dôvod použitia minulosti pre analýzu nasledovne:

„That is because the concepts have their being in historical sites. The logical relations among them were formed in time, and they cannot be perceived correctly unless their temporal dimensions are kept in view. This dedication to analysis makes use of the past, but it is not history.“²⁹

Jedná sa teda o analýzu slov v ich historickom umiestnení, ktorá na rozdiel od tradície analytickej filozofie nemôžu byť bezčasová, ale používa ako nástroj históriu. Čo však máme rozumieť pod analýzou slov v ich historickom umiestnení?

Aby sme lepšie pochopili postup takejto analýzy, zameriame sa postupne na jej jednotlivé prvky. Začneme predmetom analýzy, k čomu bude potrebné objasniť, ako Hacking chápe koncept. Následne sa zameriame na spôsob, akým táto analýza postupuje a nakoniec prečo takto postupuje, teda k čomu nás má do viesť, čo má byť jej cieľom. Pri objasňovaní týchto jednotlivých prvkov si vypomôžeme odvolaním sa na niektoré z premís, ktoré boli súčasťou Hackingovej predošlej metodológie, ktorú zhrňuje v článku „Five parables“³⁰ a o ktorej tvrdí, že viedla k jeho historicko-lingvistickému obratu. Hacking sa od tejto predošlej metodológie dištancuje, avšak robí tak kvôli jej základnej premise, ktorá rámcuje celú predošlú metodológiu. Táto premisa v súlade s tradíciou analytickej filozofie predpokladá, že filozofia je o problémoch³¹ a úlohou analýzy je problémy riešiť (prípadne ukázať ako nezmyselné).

V predošlej metodológii sa teda Hacking zaväzuje ku koncepcii, ktorá vidí úlohu filozofie v riešení problémov. Z ďalších premís však vyplýva, že filozofické problémy vyvstávajú z konceptuálnych nejasností, ku ktorým došlo historicky prostredníctvom určitých ruptúr alebo mutácií v oblasti nášho vedenia (poznatkov). Tieto problémy teda vyriešime, alebo rozpustíme jedine správnu konceptuálnou analýzou. Na svoju historickú ontológiu a historizovanú analýzu však už tento nárok nekladie. Filozofiu už viac nechápe, ako riešenie problémov, ale aktivitu, ktorá má viesť k ich vysvetľovaniu (vysvetlenie však ešte neposkytuje

²⁹ Tamt., s. 25

³⁰ Tamt., s. 27-50,

³¹ Tamt., s. 35

riešenie!). Filozofická analýza nám má ukázať *prečo* sú niektoré koncepty problematické a má nám pomôcť lepšie im porozumieť, a to najmä vďaka použitiu histórie.

To, že Hacking odmieta premisu chápaní filozofie ako riešení problémov, neznamená, že odmieta všetky ďalšie tézy. Naopak, aby sme dali jeho filozofickej historizovanej analýze dobrý zmysel, musíme niektoré z týchto premís podržať. Stále totiž kladie dôraz na koncepty a na ich historickú podmienenosť, zároveň si však všima širšie súvislosti, v ktorých koncepty vznikajú, pôsobia a sú používané. Štruktúra, v ktorej sa problematičnosť utvára, tak zahŕňa viacero prvkov (inštitúcie, authority, súbor poznatkov, druhy ľudí, praktiky...).

2.2.2 Koncept ako predmet analýzy

Hacking vo svojej analýze sleduje koncepty. Ale ako definuje koncept? Ak sa pozrieme na premisy uvedené v kapitole „*Five Parabels*“ a tvrdenia, ktoré uvádza o svojej analýze napríklad v kapitole „*Two Kinds of New Historicism*“, zdá sa, že stále zastáva verbálne vysvetlenie konceptu. Nechápe ho ako abstraktnú non-lingvistickú entitu uchopenú našou myslou – na rozdiel napríklad od teórie mentálnych reprezentácií³² - ale treba mu rozumieť na základe slov, ktoré používame na jeho vyjadrenie a na základe kontextov, v ktorých tieto slová používame. Koncept teda pre neho nie je ničím iným ako slovom v jeho umiestnení.³³ „*Philosophical analysis is analysis of concepts. Concepts are words in their sites*“³⁴. Umiestnením má namysli vety (napísané alebo vyslovené), v ktorých je slovo používané a akty, ktoré sú vyjadrené vyslovením týchto viet. Tézy verbálneho vysvetlenia konceptu a poňatia konceptu ako slov ich umiestnení, zdá sa, neodporujú lingvistickej téze, ktorú možno prisúdiť širšie chápanej filozofickej teórii konceptuálnej analýzy.³⁵ Podľa lingvistickej tézy je koncept významom predikátového výrazu a všetky takéto výrazy (slová) majú význam iba v kontexte celej vety použitej pri výpovediach bežného diskurzu.³⁶ Hacking zastáva striktnejšiu verziu tejto tézy, podľa ktorej je koncept vyčerpaný pokiaľ sme zvažili (per impossibile) všetky

³² Margolis, Eric and Laurence, Stephen, "Concepts", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/concepts/>>

³³ Hacking, I., „Five Parabels,“ in: *HO*, s. 35

³⁴ Tamt., kap. „Two Kinds of New Historicism“, in: *HO*, s.68

³⁵ Hanna, R., „Conceptual Analysis,“ *Routledge Encyclopedia of Philosophy* 1998, p. 518-522

³⁶ Tamt., s. 519

skutočné (a nie potenciálne) výpovede, v ktorých sa príslušné slová vyskytujú.³⁷ Ďalšia z jeho premís popiera identitu konceptov a slov. Jedno slovo môže totiž vďaka rôznym druhom zmien vyjadrovať odlišné koncepty. Koncepty potom môžeme odlíšiť vďaka odlišnému umiestneniu, a teda odlišnému použitiu.

Poslednou z Hackingových premís týkajúcich sa konceptov – a obzvlášť hodnou pozornosti – je téza o pamäti konceptov, ktorá na rozdiel od predošlých jazykových premís kladie silný dôraz na históriu. V spôsobe, akým slová a poňazmo koncepty používame, sa podľa neho odráža ich historický vývoj. S tým súvisí aj tvrdenie, že niektoré z našich konceptov sú problematické práve v dôsledku svojej histórie. Koncepty totiž podľa Hackinga prichádzajú k bytiu rôznym usporiadaním predchádzajúcich ideí. Často však dochádza k tomu, že medzi konceptom a ideami, ktoré ho umožnili nie je dostatočná koherencia, v čom Hacking vidí zdroj ich problematičnosti. Koncepty v sebe zaznamenávajú nielen všetky svoje predošlé trajektórie, ale aj túto in-koherenciu.

Rekurz k vyššie zmieneným tézám by nám mal pomôcť k lepšiemu pochopeniu predmetu historizovanej analýzy. Filozofická analýza by podľa Hackinga mala sledovať koncepty, ktoré sú definované ako slová v ich umiestnení. Sú to teda miesta, kde sa slová bežne vyskytujú (vety vyslovené alebo napísané), ale umiestnením má Hacking okrem týchto miest namysliť – a tu možno vnímať určitý posun oproti predošlej metodológii – aj širší kontext, v ktorom slová používame (rôzne druhy situácií, inštitúcie, authority, jazyk).³⁸ Analýza konceptov musí byť teda pozorná nielen k slovám, ale aj ku všetkým variáciám typov umiestnení, v ktorých ich používame:

„That means attending to a variety of types of sites: the sentences in which the word is acutally (not potentially) used, those who speak those sentences, with what authority, in what institutional settings, in order to influence whom, with what consequences for the speaker.“³⁹

Téza o pamäti konceptov zároveň naznačuje, že koncepty nie sú večné, univerzálne objekty, ich bytie nemožno oddeliť od ich historickej situovanosti. Logické vzťahy medzi

³⁷ Hacking, I., „Five Parabels,“ in: *HO*, s. 35

³⁸ Tamt., s. 68

³⁹ Tamt., s. 17

konceptami boli utvorené v čase, a preto, pokiaľ ich chceme správne pochopiť, nemôžeme odhliadať od ich časového rozmeru.⁴⁰ Hacking teda, podobne ako Foucault, vidí umiestnenia ako archeologické, kde vrstvy významov a použití musia byť odkryté, aby sme vystopovali pojmovú konštitúciu objektu nášho skúmania.⁴¹ Filozofická analýza v Hackingovom poňatí preto nesleduje slová iba v ich prítomných umiestneniach, ale musí ísť do pamäte konceptov, do všetkých minulých skutočných umiestnení, a vysledovať ich použitia a trajektórie až k ich samotnému vzniku. Analýza slov v ich historickom umiestnení je teda na rozdiel od achronnej analytickej filozofie obohatená o časovosť.⁴² V tomto bode však už prechádzame od predmetu analýzy k jej postupu, ktorý je špecifický použitím histórie.

Avšak, ešte predtým než sa bližšie pozrieme na postup analýzy a spôsob akým používa minulosť, bude vhodné priblížiť, aký druh konceptov vlastne Hacking sleduje. Zatiaľ sme totiž hovorili o konceptoch všeobecne. Hacking sa zameriava najmä na vedecké koncepty, a to také, ktoré sa objavujú najmä v sociálnych a humanitných vedách, ktorými má namysli vedy o človeku. Svoju pozornosť upriamuje na objekty a ich účinky, ktoré neexistovali v rozpoznateľnej forme až do kým sa nestali predmetom vedeckého štúdia.⁴³ Viac než abstraktné pojmy, ktoré sú často predmetom metafyzických a etických skúmaní (pravda, realita, fakt, hodnota, dobro, jednanie), ho zaujímajú najmä konkrétne organizujúce koncepty, ktoré organizujú rôzne ľudské aktivity a stali sa predmetom vedeckého poznania (trauma, pamäť), niektoré z nich majú dokonca vnútornú morálnu hodnotu (zneužívanie detí), alebo sú vedeckou kategóriou, pomocou ktorej klasifikujeme určité typy správania ľudí, ktoré považujeme za patologické (mnohopočetná osobnosť, autizmus). Keďže Hacking nechápe koncepty izolovane od ich pôvodu a umiestnenia, venuje pozornosť nielen samotným konceptom, ale skúma aj inštitúcie, v ktorých sú tieto koncepty používané a praktiky, v ktorých sú materializované.⁴⁴

⁴⁰ Tamt., s. 25

⁴¹ Sugarman, J., „Historical Ontology and Psychological Description,“ s.7

⁴² Maršálek, J., „Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga“, s. 41

⁴³ Hacking, I., *Historical Ontology*, s. 11

⁴⁴ Tamt., s. 18

2.2.3 Postup. Locke plus história

Ako má však historizovaná analýza slov v ich umiestnení postupovať? Hacking tvrdí, že je potrebné sa pozrieť na pôvod konceptov, na to akým spôsobom prišli k bytiu. Myšlienku pátrania po pôvode konceptov preberá od Lockeá. Napriek tomu, že Lockeova *Esej o ľudskom chápaní*,⁴⁵ ktorá skúma pôvod ideí a pôvod ľudského poznania, je výrazne nehistorickým dielom, pre Hackinga sa jedná o projekt, ktorý je prístupný historizácii.⁴⁶

Tam, kde iní u Lockeá (správne) kladú dôraz na epistemologické základy, Hacking si všiema aj Lockeovu intenciu po analýze a pátraníe po genéze. Lockeovi podľa neho ide o pochopenie našich presvedčení a myšlienok prostredníctvom vysvetlenia ich pôvodu – to nazýva Lockeovým imperatívom. Hacking tento imperatív preberá, pričom Lockeove idey vymieňa za vedecké koncepty a snaží sa vyšetrovať ich počiatky, zdroje, rekonštruovať cestu, ktorá koncepty priviedla k bytiu.⁴⁷ Metódou pátrania po pôvode konceptov sa už však Hacking od Lockeá odlišuje, navrhuje totiž, aby sme sa priamo **pozreli** na ich genézu : „*the procedure is unLockean in that it takes a look at how the concepts did come into being in real life.*“⁴⁸ Táto metóda nás vedie k historickému skúmaniu pôvodu konceptov. Lockeov imperatív teda dopĺňa imperatívom vlastným: „*Take a look!*“. Pohľad má byť však namierený na sociálny a nie subjektívny vznik a formovanie konceptov, musí teda zahŕňať ich históriu.

Hoci je Locke empiristom (naše idey a poznanie majú pôvod v skúsenosti), jeho metodológia je, ako tvrdí Hacking, racionalistická. K pôvodu ideí sa dostáva najmä pomocou metódy myšlienkového experimentu a rozkladaním zložitých ideí na idey jednoduché a hľadá tak základné princípy poznania. Locke sa teda takmer nikdy nepozera, nepozoruje ako sa konkrétne idey chronologicky formujú v ľudskej mysli (napríklad u novorodencov). Imperatív

⁴⁵ Locke, J., *Esej o lidském rozumu*, Svoboda, Praha 1984

⁴⁶ Hacking, I., *HO*, s. 63

⁴⁷ Maršálek, J., „Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga“, s. 42-43

⁴⁸ Hacking, I., *Historical Ontology*, s. 65

„take a look!“ nachádza Hacking predovšetkým u autorov ako je Kuhn⁴⁹ a u súčasných predstaviteľov teórie sociálnej konštrukcie ako sú Latour alebo Pickering.⁵⁰

Historizovaná analýza je teda filozofickou analýzou vedenou cez pôvod konceptov, avšak na rozdiel od Lockeovej metódy nie je analýzou rozkladu. O aký postup sa teda jedná? Dekompozícia na menšie časti a atomistický prístup sú pre Hackinga len jedným spôsobom analýzy. Jeho prístup sa skôr približuje analýze filozofie obyčajného jazyka, ako ju videl napríklad Austin:

„J. L. Austin did not analyze sentences in the sense of exhibiting their elements, but in the sense of providing an analysis of what we do with them and of what their uses are. Similarly, to invoke the history of a concept is not to uncover its elements, but to investigate the principles that cause it to be useful or problematic.“⁵¹

Čím je však pre Hackinga analýza, ak ju nechápe ako rozklad? Správna analýza podľa neho vyžaduje vysvetlenie predošlých trajektórií a použití konceptu.⁵² Teda podobne ako Austin sleduje, ako jednotlivé slová a im odpovedajúce koncepty používame. Avšak nesleduje potenciálne, ale skutočné historické umiestnenia a použitia. Tento postup vyžaduje imperatív „take a look“, vyžaduje pohľad do pamäte konceptu až k momentu, kedy tento koncept prišiel k bytiu. Sleduje nielen trajektóriu použitia, ale aj kým bol používaný, za akých okolností, za akým účelom. Keďže sa zameriava na vedecké koncepty, sleduje ako sú používané v dobových vedeckých textoch, článkoch, periodikách a diagnostických manuáloch. Sústreďuje sa na inštitúcie a authority, ktoré tieto koncepty môžu používať za účelom ovplyvňovania, kontroly, organizácie, normalizácie určitých druhov ľudí. Zároveň však sleduje ako tieto vedecké koncepty prenikajú do bežného spoločenského a kultúrneho povedomia, napríklad do literatúry, filmov alebo do médií a televíznych relácií. Neodkrýva elementy konceptu, ale idey a princípy,

⁴⁹ Pozri Kuhn, T., *Struktura vědeckých revolucii*, Oikoymené, Praha 1997

⁵⁰ Pozri Latour, B. a Woolgar, S., *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*, Beverly Hills: Sage 1979; Pickering, A. *Constructing Quarks*, Edinburgh: Edinburgh U.P. 1984

⁵¹ Hacking, I., *Historical Ontology*, s. 68

⁵² Tamt., s. 8

ktoré stoja za jeho vznikom a tým aj za príčinou jeho užitočnosti či problematičnosti. Tým sa dostávame k našej poslednej pasáži, ktorá popisuje cieľ historizovanej analýzy.

2.2.4 História prítomnosti ako cieľ

Histórie konceptov filozofická analýza nesleduje iba z dôvodu záujmu o minulosť. Ako už bolo naznačené v predchádzajúcich častiach, tento prístup nám má ukázať niečo o našej prítomnej realite, prítomnom uvažovaní a spôsoboch skúmania. Má odhaliť, ako boli naše prítomné koncepcie utvorené a ako podmienky pre ich vytvorenie obmedzujú naše prítomné spôsoby myslenia.⁵³ *Pozeráme sa na minulosť nie za cieľom ukázať históriu, ale za cieľom vysvetlenia našich prítomných koncepcií. Historizovaná analýza nás má do viesť k histórii prítomnosti v zmysle, ktorý naznačuje Foucault a ktorý Hacking chápe nasledovne:*

„My work is also manifestly, the history of present in the sense intended by Foucault. One conduct the analysis of the words in their sites in order to understand how we think and why we seem obliged to think in certain ways.“⁵⁴

Za týmto prístupom však stojí predpoklad, že problematičnosť konceptov je utváraná historicky, a to vtedy keď dôjde určitým spôsobom k zmene priestoru možností, v ktorom organizujeme myšlienky.⁵⁵ Teda vtedy, keď dôjde k takému preusporiadaniu ideí, ktoré sa udeje v určitom čase a je síce zaznamenané v samotnej koncepcii, ale pre nás sa po nejakej dobe stáva neviditeľným. Utváranie konceptov je teda podľa Hacking výsledkom historických nahodilostí (to znamená, že usporiadanie ideí alebo spoločensko-kultúrnych okolností mohlo byť aj iné), ktoré sa usadzujú do ich podoby a postupne sa stávajú pre nás neviditeľnými. V dôsledku toho, že v konceptoch na prvý pohľad nevidíme, čo stojí za ich vznikom, čo sa na ne nalepilo, máme tendenciu považovať ich za samozrejmé, alebo dokonca nevyhnutné.⁵⁶

Podrobnosti o pôvode a transformácii konceptu by nám teda mali pomôcť preniknúť do ich „pamäte“ a odhaliť, aká konfigurácia ideí a udalostí stála za ich vznikom, v rámci akých

⁵³ Tamt., s. 70

⁵⁴ Tamt., s. 71

⁵⁵ Tamt., s. 14

⁵⁶ Hacking, I., *RS*, s. 4

vzťahov a interakcií sa pohybovali. Pokiaľ sa nám podarí rozplieť jednotlivé elementy konceptu, podarí sa nám ho osvetliť, dokážeme mu porozumieť, pochopiť to, čo prežil. Nie, cieľom Hackigovej analýzy nie je vyriešenie problémov súvisiacich s našimi koncepciami, to si nenárokujeme. Cieľom je porozumenie tomu, že nie sú len sterilnými chirurgickými nástrojmi vždy pripravenými na uchopenie reality, porozumenie tomu, že majú svoje vlastné životy, v ktorých možno odhaliť princípy ich súčasnej problematičnosti (alebo užitočnosti). S trochou preháňania by sme teda mohli povedať, že Hackingovi ide o akúsi „psychoanalýzu“ konceptov.

3 Nástroje historizovanej analýzy

V predchádzajúcej kapitole sme naznačili, že Hacking kombinuje historické nástroje francúzskej filozofie vied spolu s logickými nástrojmi konceptuálnej analýzy. Zároveň z predošlej sekcie vyplýva, že jeho prístup sa nedá jednoducho stotožniť či už s tradíciou analytickej filozofie alebo tradíciou, ktorá kladie dôraz na históriu. Aké konkrétne nástroje alebo prvky teda z jednotlivých tradícií preberá? A používa ich rovnakým spôsobom? Je jeho metóda naozaj spojením dvoch prístupov, alebo si len niektoré z ich nástrojov privlastňuje a využíva ich spôsobom, ktorého výsledkom je úplne nová svojbytná metóda? Aby sme uvedené otázky mohli zodpovedať, pozrieme sa v nasledujúcej sekcii bližšie na Hackingove inšpiračné zdroje a komparatívnou metódou sa z nich pokúsime vydestilovať nástroje, ktoré z nich preberá a poukázať na spôsob, akým ich používa.

3.1 Austin a „iná“ analýza

Pri výbere nasledujúceho inšpiračného zdroja vychádzame z Hackingovho tvrdenia:

„I am engaged in a hisotricized version of British 1930s philosophical analysis, that is conceptual analysis conceived of as the analysis of words in their sites.“⁵⁷

Predpokladáme, že Hacking odkazuje na tradíciu konceptuálnej analýzy obyčajného jazyka, ktorá sa v tomto období rozvíjala najmä v Oxforde. Jedným z najvýznamnejších predstaviteľov tohto smeru je J.L. Austin a keďže sa Hacking na neho viackrát odkazuje, myslíme si, že pre objasnenie metódy historizovanej analýzy, bude prínosné, ak sa pozrieme na Austinovu metodológiu a dáme ju do súvislosti s Hackingovým prístupom.

V článku „Two Kinds of New Historicism“ referuje Hacking k Austinovi celkom trikrát. Hneď v úvode v súvislosti s tým, čo chápe pod filozofickou analýzou:

„Philosophical analysis is an activity, a way of doing philosophy, defined in part by its practitioners. They used to think of it as analyzing concept, and then turned

⁵⁷ Hacking, I., *HO*, s. 24

to words. I think of J.L.Austin, C.D. Broad, Paul Grice, G.E. Moore, Bertrand Russell, Gilbert Ryle, Ludwig Wittgenstein, (...).“⁵⁸

Hacking zjavne uvádza týchto autorov v abecednom poradí, takže z toho, že je Austin na prvom mieste ešte nemusí vyplývať, že mu aj prikladá najväčšiu dôležitosť. Avšak, následne sa o Austinovi zmieňuje v súvislosti s jeho „A Plea for Excuses“, v ktorej – nie nepodobne Hackingovi - venuje pozornosť konkrétnym konceptom a slovám bežného jazyka, na rozdiel od abstraktných etických pojmov.⁵⁹

Konečne, najdôležitejším odkazom na Austina je pasáž, kde sa Hacking snaží priblížiť svoju analýzu a odlíšiť ju od atomistickej analýzy rozkladu – predstaviteľom ktorej je napríklad B. Russell. Podobne ako Austinovi mu v nej totiž nejde o odkrývanie elementov konceptu.⁶⁰

Práve v článku „A Plea for Excuses“ Austin nielen skúma použitie slova „ospravedlnenie“ (*excuse*), ale vyjadruje sa tiež explicitne k svojej metodológii. V nasledujúcej sekcií sa preto zameriame najmä na pasáže z tohto článku a budeme sa snažiť ich porovnať s Hackingovým prístupom.

3.1.1 Austinova filozofia obyčajného jazyka

Austin sa sústredil najmä na použitia a možné zneužitia obyčajného jazyka.⁶¹ Longworth uvádza dva hlavné dôvody, pre ktoré sa Austin zaujímal o jazyk.⁶² Použitie jazyka je pre Austina centrálnou časťou ľudskej aktivity a zároveň štúdium jazyka chápe ako pomôcku, nástroj pre zaoberanie sa filozofickými témami. Je považovaný za filozofa, ktorý má veľmi dobrý cit pre jemné rozdiely vo významoch⁶³ - čo oceňuje aj Hacking⁶⁴ - pretože si všíma

⁵⁸ Tamt., s. 51

⁵⁹ Tamt., s. 67

⁶⁰ Celá citácia je uvedená v predchádzajúcej kapitole, s. 24

⁶¹ Hanna, R., „Conceptual Analysis,“ s. 518

⁶² Longworth, Guy, "John Langshaw Austin", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/austin-jl/>>

⁶³ Hansen, N., Chemla, E., „Linguistic Experiments and Ordinary Language Philosophy“, in: *Ratio*[online]. 2015, 28(4), 422-446, s.422

⁶⁴ Hacking, I., *HO*, s.67,

nepredpokladané rozdiely medzi klamlivo podobnými fenoménmi, rovnako ako nepredpokladané podobnosti medzi na prvý pohľad nesúvisiacimi fenoménmi.⁶⁵ Austin tieto rozdiely odhaľuje starostlivým skúmaním komplexností a variácií jazyka a spôsobov, ktorými sú jazykové výrazy používané. Je podľa neho potrebné skúmať celé pole použítí, ktoré obklopujú rozlíšenie, ktoré je dôležité.⁶⁶

Práve z tohto dôvodu Austin kritizoval necitlivosť filozofov k odlišnostiam obyčajného jazyka.⁶⁷ Podľa Austina náš obyčajný jazyk väčšinou zaznamenáva všetky dôležité významové dištinkcie⁶⁸ a pokiaľ neskúmame a neprihliadame k jednotlivým relevantným prípadom, môžeme sa ľahko zamotať v príliš abstraktných zovšeobecneniach, ktoré nás privedú k nútenej voľbe medzi neakceptovateľnými možnosťami. Z tohto Austinom kritizovaného prístupu teda plynú aj množstvo filozofických problémov, alebo podozrivých odpovedí na tradičné filozofické problémy. Preto je Austin pozorný k tomu, ako sú podobnosti a rozdiely medzi jednotlivými prípadmi popísané a chápané v obyčajnom jazyku.⁶⁹

Z tohto stručného úvodu sa na prvý pohľad nezdá, že by Hacking a Austin mali mnoho spoločného okrem faktu, že konceptuálnu analýzu nechápu ako rozklad a odkrývanie elementov konceptu. K tomu by sme mohli pridať ešte predpoklad, že sa nelíšia ani v chápaní konceptu. Austinovi by sme snád' mohli pripísať tézy v tej dobe bežne prijímanej teórie konceptuálnej analýzy.⁷⁰ Konkrétne sa jedná o obsahovú tézu, ktorá tvrdí, že koncept je všeobecným obsahom, ktorému náleží vnútorná štruktúra a vzťahy (intenzia) a ktorý je možno aplikovať buď na súbor aktuálnych alebo možných objektov (extenzia), alebo na iné koncepty. Domnievame sa, že túto tézu zastáva aj Hacking. Druhou je lingvistická téza, ktorú sme pripísali Hackingovi v predchádzajúcej kapitole.

⁶⁵ Tsohatzidis, S., „Introduction“, in: S. Tsohatzidis (Ed.), *Interpreting J.L. Austin: Critical Essays*, Cambridge: Cambridge University Press, s.1-14, s. 1

⁶⁶ Hampshire, S., „J.L. Austin and Philosophy“, in: *The Journal of Philosophy*, Vol. 62, No. 19, American Philosophical Association Eastern Division Sixty-Second Annual Meeting (Oct. 7, 1965), s. 511-513, s. 511

⁶⁷ Longworth, Guy, "John Langshaw Austin"; pozri tiež Hansen, N., Chemla, E., „Linguistic Experiments and Ordinary Language Philosophy“, s. 422

⁶⁸ Austin, J.L., „A Plea for Excuses: The Presidential Address“, in: *Proceedings of the Aristotelian Society*, New Series, Vol. 57 (1956 - 1957), pp. 1-30, Blackwell Publishing on behalf of The Aristotelian Society, s. 8

⁶⁹ Tsohatzidis, S., „Introduction“, s. 2

⁷⁰ Hanna, R., „Conceptual Analysis“, s. 519

Hacking však viac než významové odlišnosti slov používaných v obyčajnom jazyku sleduje jazyk vedeckého diskurzu, a to z dôvodu, že skúma práve vedecké koncepty a kategórie. Tiež nezdôrazňuje, že by problematické koncepty boli záležitosťou našej nepozornosti voči použitiam v obyčajnom jazyku. Hackingov dôraz je práve na našu nepozornosť voči histórii konceptov, teda voči celej trajektórii, ktorú slová prešli a ako sa ich použitia menili a vyvíjali. Je preto potrebné pozrieť sa podrobnejšie na Austinovu metodológiu a aj pokiaľ by sa nám nepodarilo nájsť mnoho ďalších podobností, veríme, že poukaz na metodologické odlišnosti týchto dvoch autorov, bude prínosný pre lepšie artikuláciu postupu historizovanej analýzy.

3.1.2 „A plea for Excuses“

Predmetom Austinovho článku „*A Plea for Excuses*“ sú ospravedlnenia. Austin v ňom najprv upresňuje objekt svojho skúmania, vysvetľuje prečo a ako má byť skúmaný, za použitia akých metód a následne uvádza výsledky tohto skúmania a lekcie, ktoré je možné si z neho zobrať.

Predmet svojho skúmania upresňuje poukázaním na situácie, v ktorých slovo „ospravedlnenie“ používame. Následne pomocou pojmu zodpovednosti odliší dva typy možných reakcií na danú situáciu a tým nás privedie k významu tohto slova. Ospravedlnenia podľa Austina používame v situáciách, kedy je niekto obvinený z toho, že urobil, niečo zlé, nevítané, nesprávne, nechcené. Ak bránime takéto jednanie, pričom pripustíme, že bolo zlé, ale neprijímame zaň plnú zodpovednosť, jedná sa o ospravedlnenie/výhovorku (*excuse*). Ak však prijímame plnú zodpovednosť, ale popierame, že jednanie bolo zlé, jedná sa o odôvodnenie (*justification*).⁷¹

Preskočme teraz nachvíľu dôvody *prečo* a pozrime sa na to, *ako* skúmať ospravedlnenia. Austin sa k svojej metodológii vyjadruje nasledovne:

„*we are to proceed from "ordinary language", that is, by examining what we should say when, and so why and what we should mean by it.*“⁷²

⁷¹ Austin, J.L., „A Plea for Excuses“, s. 2

⁷² Tamt., s. 7

Austin teda navrhuje, aby sme upriamili pozornosť na obyčajný jazyk a skúmali, aké slová máme používať v akých situáciách. Zdá sa teda, že postupuje od aktuálneho použitia výrazov k ich správne použitiu. Pre svoju metódu ponúka zdôvodnenie:

„First, words are our tools, and, as a minimum, we should use clean tools: we should know what we mean and what we do not (...). Secondly, words are not (except in their own little corner) facts or things: we need therefore to prise them off the world, to hold them apart from and against it, so that we can realize their inadequacies and arbitrariness, (...). Thirdly, and more hopefully, our common stock of words embodies all the distinctions men have found worth drawing, and the connexions they have found worth marking, (...): these surely are likely to be more numerous, more sound, (...), and more subtle, at least in all ordinary and reasonably practical matters, (...)“⁷³

Vyššie uvedené zdôvodnenia sú založené na predpoklade odlišnosti slov na jednej strane a faktov a vecí na strane druhej.⁷⁴ Austin totiž dodáva, že pri jeho skúmaníach mu nejde len o slová, alebo ich významy, ale aj o skutočnosti (veci, fakty), ktoré slovami označujeme, a nazýva preto svoju filozofiu „lingvistickou fenomenológiou“.⁷⁵ Naše slová *zaostrujeme*, aby sme mohli jasnejšie a ostrejšie vnímať javy, ktoré nimi – ako nástrojmi - uchopujeme. Ak nevieme, čo slovami mienime, alebo nevieme ako ich máme používať (správny nástroj, ale nesprávne použitie), prípadne, ak používame slová, ktoré nie sú pre danú situáciu vhodné (čiže, ak sme zvolili nesprávny nástroj), nemusíme v uchopení javov uspieť. Austin ale pripomína, že väčšina slov obyčajného jazyka pravdepodobne správnym spôsobom zachytáva odlišnosti vo svete faktov, ktoré sú dôležité pre naše bežné, praktické záujmy.

Prejdime teraz ku konkrétnym metódam a zdrojom, ktoré Austin navrhuje využiť v prípade skúmania ospravedlnení. Uvádza tri základné zdroje: slovník, právo a psychológiu.⁷⁶ Slovník je možné využívať dvoma spôsobmi. Prvým je prejsť ho od začiatku do konca

⁷³ Tamt., s. 7-8

⁷⁴ Longworth, G., „The Ordinary and Experimental: Cook Wilson and Austin on Method in Philosophy“, in: *British Journal for the History of Philosophy* 2018, 26:5, s. 939-960, s. 941

⁷⁵ Austin, J.L., „A Plea for Excuses,“ s. 8

⁷⁶ Austin, J.L., „A Plea for Excuses,“ s. 12-15

a zaznamenať všetky výrazy, ktoré sa pre naše skúmanie zdajú byť relevantné. Druhý spôsob začína širším výberom zjavne relevantných výrazov, ktorých význam a vysvetlenia následne konzultujeme so slovníkom, čo nás privedie k ďalším súvisiacim, alebo príbuzným výrazom, ktorých význam následne opäť dohľadáme. Slovník teda pomôže odhaliť, aké druhy výrazov sa najčastejšie spájajú s ospravedlňovaniami ako napríklad príslovy, abstraktné podstatné mená, slovesá, predložky. Právo a psychológia zas predstavujú cenný zdroj rôznych prípadov, ktoré priamo súvisia s kontextami, v ktorých ospravedlňovania používame. Všimnime si, že použitím týchto dvoch zdrojov už Austin vykračuje mimo oblasť obyčajného jazyka. Zdôrazňuje totiž, že hoci je obyčajný jazyk pre nás východiskom, nemusí nám stačiť pokiaľ sú záujmy nášho skúmania širšieho a intelektuálnejšieho rázu než obyčajné a praktické:

*„Certainly, then, ordinary language is **not** the last word: in principle it can everywhere be supplemented and improved upon and superseded. Only remember, it **is** the **first** word.“⁷⁷*

Popri týchto zdrojoch ešte zdôrazňuje úlohu imaginácie, ktorá nám pomáha modelovať rôzne potenciálne situácie, v ktorých tieto výrazy používame. Práve k metóde použitia imaginácie sa Austin vyjadruje aj v článku „*Three Ways of Spilling Ink*“⁷⁸, kde ju využíva na zbieranie „*experimentálnych dát*“, ktoré potom následne možno vysvetliť. Austinova metóda teda podľa niektorých komentátorov zahŕňa konštrukciu určitého typu lingvistického experimentu, ktorého cieľom je, aby sme posúdili, ktoré z dvoch slov alebo výrazov, ktorých významy chceme odlíšiť alebo objasniť, je lepšie použiť v danej situácii.⁷⁹

Čo teda Austin skutočne robí, aký je jeho postup a ako jeho metóda súvisí s Hackingovým prístupom? Austinove skúmanie toho, čo máme kedy povedať, naznačuje istý normatívny prístup, vzťahuje sa k správnej aplikovateľnosti slov v určitých situáciách. Zároveň mieri k odhaleniu optimálnych spôsobov charakterizácie a uchopenia faktov, teda oblastí extra-

⁷⁷ Tamt., s. 11

⁷⁸ Austin, J.L., „Three Ways of Spilling Ink,“ in: *Philosophical Papers*, J. O. Urmson, G. J. Warnock, (eds.), Oxford At the Clarendon Press 1970, s. 272 – 288, s. 274

⁷⁹ Hansen, N., Chemla, E., „Linguistic Experiments and Ordinary Language Philosophy“, s. 423; pozri tiež Longworth, G., „The Ordinary and Experimental: Cook Wilson and Austin on Method in Philosophy“

jazykovej a extra-konceptuálnej reality.⁸⁰ Hackingova analýza sa však naproti tomu zdá byť deskriptívnou. Jeho skúmanie nie je vedené tým, *čo máme, kedy povedať*. Všíma si len situácie, v ktorých boli slová skutočne (či už správne, alebo nesprávne) a nie potenciálne použité. Všíma si, čo bolo kedy a kde povedané a za akým cieľom, a to všetko sleduje až ku genéze konceptov. Ide mu teda o konceptuálnu históriu.⁸¹ I keď v článku „*The Making and Molding of Child Abuse*“ naznačuje aj akési normatívne intencie týkajúce sa správneho použitia obecných konceptov:

„My purpose is not to understand this evil, child abuse. It is not to explain or to discover its causes, although I do invite a stepping back, a sceptical wondering whether we are using the right ideas of explanation, cause and knowledge.“⁸²

Hacking teda primárne nehľadá správne použitie slov, ale popri jeho skúmaní ho tiež zaujíma popis toho, či správne rozumieme koncepciám, ktoré používame. Ako sme už naznačili, nejde mu o definíciu, vysvetlenie konceptov, ale o vysvetlenie ich problematičnosti. Zatiaľ, čo pre Austina by správna definícia mala byť ideálnym výsledkom:

„Definition, I would add, explanatory definition, should stand high among our aims: it is not enough to show how clever we are by showing how obscure everything is.“⁸³

Určitú inverznú analógiu by sme medzi týmito dvoma typmi analýz však, myslím, mohli nájsť. Tak ako Austinova analýza postupuje od prítomných použití k potenciálnym a ideálnym použitiam slov, Hackingova analýza postupuje od prítomných použití k ich použitiam historickým, a to až k ich vzniku.

Ďalšie podobnosti môžeme nájsť v prístupe k predmetu analýzy. Hacking, podobne ako Austin, nepozera iba na slová, ale tiež na skutočnosti, ktoré im odpovedajú a takisto na miesta

⁸⁰ Longworth, G., „The Ordinary and Experimental: Cook Wilson and Austin on Method in Philosophy“, s. 940

⁸¹ Hacking, I., „The Making and Molding of Child Abuse“, s. 259

⁸² Tamt., s. 259

⁸³ Austin, J.L., „A Plea for Excuses“, s.15

ich používania. Treba však dodať, že Hacking chápe miesta použitia v širšom zmysle. Nie sú pre neho len vetami a kontextami, v ktorých môžu byť vyslovené, ale majú často až veľmi materiálny charakter (súbor poznania, ktorý odborníci generujú, legitimujú a používajú v praxi, často za použitia rôznych prístrojov a v rozličných inštitúciách).⁸⁴

Ako sme videli v predchádzajúcej kapitole, Hacking rovnako ako Austin, odlišuje slová a veci (fakty). Tiež by sme mohli pripustiť, že Hacking chápe slová svojím spôsobom, aj ako nástroje, ktorými uchopujeme realitu. Avšak, minimálne pokiaľ ide o humanitné a sociálne vedy (predmetom skúmania ktorých je človek), vzťah medzi slovami a vecami pre neho nadobúda iný charakter. Slová v tomto prípade nie sú len arbitrárne použité na fakty, ktoré nezávisle od nich vo svete nachádzame. Nielenže slová a veci vzájomne interagujú – podliehajú fenoménu slučkového efektu (*looping effect*) – ale nové vedecké klasifikácie dokonca môžu priviesť k bytiu nový druh ľudí (*making-up people*). Vedecké kategórie, ktorými klasifikujeme ľudí, totiž prichádzajú k bytiu ruka v ruke s druhmi ľudí, ktoré pod ne spadajú:

„(...)a kind of person came into being at the same time as the kind itself was being invented. In some cases, that is, our classifications and our classes conspire to emerge hand in hand, each egging the other on.“⁸⁵

Hacking teda nechápe slová len ako nástroje, ktoré treba čistiť alebo upravovať, aby sme nimi mohli lepšie uchopiť fakty. Tam kde Austin dáva svojmu spôsobu filozofovania efektívne pomenovanie „lingvistická fenomenológia“, Hacking označuje svoje filozofické východisko ako „dynamický nominalizmus.“ Všimá si, ako sa tieto nástroje formujú spolu so skutočnosťou, ktorú uchopujú, ako jedno ovplyvňuje druhé.

„My original purpose was to consider a kind of human behavior that has undergone radical changes, so that we can see how human kinds are formed and molded. Such kinds (...) interact with the very beings to which they apply.“⁸⁶

Ak teda v tomto prípade nesprávne rozumieme konceptom, v dôsledku čoho môžeme nesprávne používať slová, výsledkom nie je len to, že sa nám nepodarí správne uchopiť

⁸⁴ Hacking, I., „Kinds of People: Moving targets,“ s. 296-298

⁸⁵ Hacking, I., „Making Up People,“ in: *HO*, s.106

⁸⁶ Hacking, I., „Making and Molding of Child Abuse,“ s. 258

skutočnosť. Následky môže byť dramatickejšie, môžu mať neželaný efekt na uchopovanú realitu. Totiž aj nesprávny alebo nesprávne použitý nástroj interaguje a formuje druhy ľudí.

„Basic assumptions that we later regard as ghastly mistakes interact with people and classifications just as much as the facts that we hold to be stable, true, and beyond controversy.“⁸⁷

Tu sa teda zdá, že nám Hacking predsa len naznačuje, že by sme si mali dávať pozor na to, ako slová a koncepty používame, v akých kontextoch a za akým účelom. Hacking by teda, myslím, súhlasil s tým, že náš obyčajný jazyk zachytáva pravdepodobne všetky dôležité odlišenia, ale zdôrazňuje popritom fenomén „*looping effect*“ a fenomén, ktorý označuje ako „*making up people*“, ktorý vzniká medzi klasifikáciami a druhmi ľudí. Klasifikácie a ľudia sú však len základnými pólmi interakcie, ktorá sa vždy odohráva v širšom rámci. Efekty interakcií sú o to silnejšie, o čo štruktúrovanejší rámec sa jedná a o čo majú jeho prvky väčšiu autoritu, ako v prípade vedeckých kategórií a vedeckého diskurzu, kde interaguje viacero kľúčových elementov (klasifikácie, ľudia, súbor poznatkov, inštitúcie, odborníci).

Pokiaľ ide o konkrétne Hackingove metódy, v prípade skúmania vedeckých kategórií (disociatívna porucha identity, trauma, zneužívanie detí), podobne ako Austin nahliada do slovníku, nahliada Hacking do diagnostických manuálov, slovníkov a sleduje definície psychiatrických porúch v odborných dobových textoch. Nesleduje však len posledné aktuálne manuály, ale sleduje, ako sa definícia vyvíjala a menila v čase. Napríklad, v prípade kategórie autizmu poukazuje na radikálnu zmenu v definícií zaznamenanú v slovníku „The American Heritage Dictionary of English Language“ v roku 2000 oproti roku 1992.⁸⁸ V prípade mnohopočetnej osobnosti si všíma, že Medzinárodná klasifikácia ochorení⁸⁹ vydaná Svetovou zdravotníckou organizáciou nemá pre túto diagnózu samostatnú kategóriu, ale má rozšírenú klasifikáciu typov disociácie. Naproti tomu Diagnostický a štatistický manuál mentálnych porúch⁹⁰ vydaný Americkou psychiatrickou asociáciou ju ako samostatnú kategóriu uvádza,

⁸⁷ Hacking, I., „Kinds of People moving targets,“ s. 297

⁸⁸ Tamt., s. 301

⁸⁹ International Statistical Classification of Health Diseases and Related Health Problems, 10. revidovaná verzia dostupná online: <https://icd.who.int/browse10/2016/en>

⁹⁰ Diagnostical and Statistical Manual of Mental Disorders, posledná verzia DSM-5

pričom kritéria pre ňu sa menili takmer s každou novou verziou tohto manuálu.⁹¹ V prípade konceptu zneužívania detí (*child abuse*) sa zas pri definícii odvoláva na dostupnú odbornú literatúru.⁹²

I pri konkrétnych metodických nástrojoch by sme medzi Austinom a Hackingom mohli naznačiť určitú inverznú paralelu. Austin pre účely svojho skúmania ospravedlnení postupuje od obyčajného jazyka k zdrojom príkladov z oblasti práva a psychológie. Hacking naproti tomu vychádza z odborného jazyka a odborného použitia vedeckých kategórií, ale postupne rozširuje svoj pohľad aj na iné výskyty v spoločensko-kultúrnej oblasti. V prípade zneužívania detí si napríklad všima výskyt tohto konceptu v médiách:

„The Saturday Evening Post came in with a long piece: "Parents Who Beat Children: A Tragic Increase in Cases of Child Abuse Is Prompting a Hunt for Ways to Detect Sick Adults Who Commit Such Crimes." (...) Even the title indicates several of the recurring and perhaps confused themes.“⁹³ Na margo autizmu a mnohopočetnej osobnosti zas poznamenáva: „High-functioning autists are beginning to crop up in thrillers and cheap novels, much as multiple personalities did twenty years ago.“⁹⁴

Avšak, Hacking narozdiel od Austina neskúma odlišnosti jednotlivých slov a výrazov pomocou lingvistického experimentu. Pokiaľ chce dva výrazy odlíšiť, alebo objasniť ich významy, pozerá sa na ich históriu a logické vzťahy, ktoré sa utvárali v čase.

Vráťme sa teraz naspäť k tomu, prečo Austin považuje za dôležité skúmať ospravedlnenia. Podľa neho ich štúdium bude prínosné obzvlášť pre morálnu filozofiu, a to špecifickým spôsobom: „*both positively towards a cautious, later-day version of conduct, and negatively towards a correction of older and hastier theories.*“⁹⁵ Etika totiž študuje abstraktné pojmy dobra a zla, správneho a nesprávneho, ktoré majú vo väčšine prípadov súvislosť s chovaním alebo jednaním (*conduct or doing of action*). Predtým však než určíme, ktoré

⁹¹ Hacking, I., *RSI*, s. 10

⁹² Hacking I., „Making and Molding of Child Abuse,“ s. 270

⁹³ Tamt., s. 267

⁹⁴ Hacking, I., „Kinds of People: Moving Targets,“ s.303

⁹⁵ Austin, J.L., „A Plea for Excuses“, s. 4

jednania sú dobré alebo zlé, je podľa Austina potrebné objasniť význam výrazu jednania (*doing an action*). Práve skúmanie ospravedlnení môže objasniť plno problémov spojených s významom tohto výrazu.⁹⁶ Totiž skúmaním abnormálneho alebo neúspešného jednania môžeme podľa neho osvetliť to, ktoré je normálne a odhaliť tak mechanizmy prirodzene úspešného aktu jednania. Zároveň sa týmto skúmaním môže odstrániť alebo vyriešiť plno tradičných chýb a problémov v rámci filozofických skúmaní jednania. Podľa Austina by teda každému teoretizovaniu, alebo filozofovaniu, malo predchádzať detailné štúdium jazyka, ktorý bežne používame, keď hovoríme o nejakej téme.⁹⁷

Ako sme už spomenuli vyššie, Hacking oceňuje, že sa Austin zaoberá konkrétnymi, možno až okrajovými pojmami v protiklade k abstraktným pojmom. Hoci Austin nepátra po genéze, mohli by sme však povedať, že sa tiež riadi určitou nehistorizovanou verziou imperatívu „take a look.“ Pozerá sa na to, ako používame konkrétne výrazy, ktoré sú podmnožinou obecných abstraktných pojmov. A možno tu konštatovať ešte jednu paralelu. Hacking si pri svojich skúmaniach uvedomuje, že pokiaľ analyzuje pojmy, ktoré majú vnútornú morálnu hodnotu alebo sa týkajú jednania, ako napríklad zneužívanie detí, stávajú sa jeho skúmania vonkajškovo meta-morálnymi⁹⁸ a prispievajú tak – podobne ako v Austinovom prípade – k reflexii o našich obecných pojmoch jednania a o hodnotení samotnom. Takáto reflexia je však podľa Hackinga možná len vďaka imperatívu „take a look“.

“Child abuse both describes a kind of human behavior and evaluates it, messily mixing fact and value. (...). I began to look at it merely as an example of the ways in which we make-up kinds of people. No longer. (...)It is an intrinsically moral topic. It is also extrinsically meta-moral. By this I mean that it can be used to reflect on evaluation itself. The reflection can be done only by taking a look into the origin of our idea. That is fulfilling Lockean imperative.”⁹⁹

Aké prvky teda Hacking preberá z konceptuálnej analýzy Austinovho typu? V prvom rade, obaja ponímajú koncept rovnakým spôsobom. Zastávajú obsahovú aj lingvistickú tézu

⁹⁶ Tamt., s. 5-6

⁹⁷ Longworth, G., "John Langshaw Austin"

⁹⁸ Hacking, I., *Historical Ontology*, s. 72

⁹⁹ Tamt., s. 69-70

a význam konceptu chápu ako definovaný prostredníctvom slov v ich umiestnení a kontextov, v ktorých sú používané. Vedú jasnú rozdeľujúcu líniu medzi slovami a vecami (i keď Hacking pripúšťa interakcie). Analýza pre ani jedného z nich teda nie je rozkladom a apriórnym hľadaním definície, ale sústredia sa na použitie slov a na miesta, v ktorých sú používané. Pri svojej analýze upierajú pohľad (*take a look*) skôr na konkrétne, nie abstraktne pojmy. Skúmania pri ktorých sa zameriavajú na koncepty týkajúce sa jednania (často veľmi konkrétnych, menšinových, abnormálnych spôsobov jednaní) sú zároveň meta-morálnymi, koncepty tu slúžia ako nástroje pre reflexiu o samotnom jednaní a hodnotení. Každý z nich sa však zmienené nástroje, prvky a postupy používa seba vlastným špecifickým spôsobom, občas postupujú symetricky opačnými smermi, až sa zdajú byť ich analýzy komplementárne. Austin sa pozerá na potenciálne a ideálne, Hacking na reálne umiestnenia a použitia slov, pričom zahŕňa do svojich skúmaní časovosť a históriu. Tento rozdiel však vyplýva z rozdielnosti predmetov ich záujmu. Obaja sa totiž zameriavajú na inú oblasť konceptov (Austin – obyčajný jazyk, Hacking – vedecký diskurz), predmety svojho skúmania čerpajú z iných zdrojov, a takisto sa líšia aj ciele ich analýzy. Austinova analýza je akýmsi predpokladom a nevyhnutnou prípravou k tomu, aby sme sa vôbec mohli vyjadrovať k filozoficky relevantným témam. Má zabezpečiť, aby sme používali slová správne, pracovali s čistými nástrojmi. Naproti tomu Hackingova analýza akoby skôr ukazovala, prečo naše nástroje nie sú čisté a čím, kde a kedy sa zašpinili, a z toho dôvodu musí pátrať po ich genéze. Pátranie po genéze je však podľa Hackinga imperatív, ktorý pripisuje Lockovým skúmaniam. Prejdime teda teraz k tomuto ďalšiemu inšpiračnému zdroju.

3.2 Locke a pátranie po genéze

V predchádzajúcej sekcii sme uviedli, že Hacking preberá od Lockeá myšlienku pátrania po genéze ideí, ktorú Hacking chápe v podobe imperatívu: „*to understand thoughts and beliefs through an account of origins!*“¹⁰⁰ Lockeova Esej je pre Hackinga projektom síce bytostne ahistorickým, no prístupným historizácii, pretože ho skrz pátranie po pôvode privádza k imperatívu vlastnému: „take a look!“ Hacking teda Lockeov imperatív dopĺňa o konkrétny pohľad do minulosti vedeckých konceptov, do ich predošlých trajektórií, použítí až k ich historickému pôvodu.

¹⁰⁰ Hacking, I., „Two Kinds of New Historicism,“ in: *HO*, s. 63

V predošlej sekcii sme konštatovali, že Hackingov prístup sa s Austinovým prelína najmä v chápaní analýzy skrz použité slov v rôznych umiestneniach a kontextoch (na rozdiel od rozkladu), ale odlišuje sa najmä vnesením časovosti. Naproti tomu, hoci u Lockeá nachádza aj intencie po analýze (ktorá sa, ako uvidíme, zdá byť analýzou rozkladu), jeho projekt akoby Hackinga navádzal práve paradoxne opačným smerom, a to k použitiu histórie. Locke teda v tomto smere predstavuje akýsi medzičlánok v rámci našej interpretácie historizovanej analýzy. Akoby Hackinga inšpiroval k prechodu od analýzy k použitiu histórii. Historizovaná analýza je teda analýzou konceptov, avšak vedenou skrz pátranie po ich pôvode za pomoci použitia histórie, aby následne vyústila v históriu prítomnosti. V nasledujúcej časti sa zameriame najmä na Lockove úvodné pasáže z Eseje o ľudskom rozume, kde sa explicitne vyjadruje k cieľom a metódam svojho skúmania.

3.2.1 Lockeova „epistemická“ hygiena a hľadanie pôvodu ideí

Podme sa teraz pozrieť na to, čo Locke hovorí v Predhovore k čitateľovi a v Úvode prvej kapitoly. Predmetom Lockeovho skúmania je ľudský rozum (*understanding*) ako najvyššia schopnosť duše.¹⁰¹ Ďalej Locke upresňuje, čo ho dovedlo práve ku skúmaniu ľudského rozumu. Uvedomil si totiž, že pri skúmaní rôznych konkrétnych problémov a nejasností sa, aj so svojimi kolegami, uberal pravdepodobne zlým smerom. Predtým než sa pustili do riešenia konkrétnych problémov, mali sa zaoberať skúmaním vlastných rozumových schopností, aby si ujasnili na aké predmety skúmania náš rozum ešte dostačuje.¹⁰² Zdá sa teda, že jedným z najdôležitejších Lockových cieľov bolo určiť rozsah a hranice schopností nášho rozumu.¹⁰³ I keď sa tu hneď zatiaľ nenaskytá paralela s Hackingom, zaujímavo sa tu otvára možnosť vypichnúť istú paralelu s Austinom. Ako sme videli v predchádzajúcej sekcii, Austin za dôležitý predpoklad filozofických skúmaní pokladal ujasnenie si našich schopností správne používať slová a pojmy a vedieť, ako slová správne aplikovať, podobne ako Locke hľadal správnu aplikáciu rozumu na možné objekty poznania.

¹⁰¹ Locke, J., *An Essay Concerning Human Understanding (= Essay)*, Electronic Classics Series, Jim Manis, Faculty Editor, Hazleton, PA 18201-1291, The Pennsylvania State University 1999, s. 9

¹⁰² Tamt.

¹⁰³Uzgalis, William, "John Locke", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/locke/>>

Z predchádzajúceho teda vyplýva, že Locke sa snaží nájsť objekty, ktoré sú pre náš rozum vhodné, aby rozlíšil s čím sa náš rozum môže, alebo nemôže zaoberať.¹⁰⁴ Následne Locke pozitívne upresňuje ciele svojho skúmania v úvode prvej knihy:

*„This, therefore, being my purpose—to inquire into the original, certainty, and extent of human knowledge, together with the grounds and degrees of belief, opinion, and assent;“*¹⁰⁵

Ďalej pokračuje s negatívnym upresnením, teda tým, čím sa zaoberať nebude. Mimo jeho skúmaní ležia otázky povahy mysle a interakcie medzi myslou a telom.¹⁰⁶ Zaujímajú ho iba schopnosti rozumu, ktoré sú použité na predmety, s ktorými sa jedine má zaoberať.¹⁰⁷ Snaží sa teda vysvetliť akým spôsobom náš rozum prichádza k pojmom vecí a ako nimi získavame isté poznanie. Zároveň chce jasne určiť hranice medzi mienením a poznaním a vymedziť rozsah našich poznávacích schopností, kam až môžu siahať a kde môžu zlyhať. Podľa Lockeá by sme sa nemali totiž zaoberať diskusiami o tom, o čom nemôžeme mať jasný vnem, teda ani pojem a tým pádom ani poznanie. Lockeove programové vymedzenie je teda primárne, ako tvrdí Anstey, akousi „*epistemickou hygienou*“, a táto epistemická demarkácia je základnou pre obsah a štruktúru jeho Eseje.¹⁰⁸ Z Lockeových vyjadrení teda vyplýva, že sa jedná o epistemologický projekt, ktorý primárne skúma schopnosti nášho rozumu a vymedzuje pole jeho pôsobnosti. Aj Hacking teda poznamenáva, že Lockeova esej je príkladom projektu, ktorý zdôrazňuje epistemologické základy.

Avšak, Hacking si okrem základov poznania u Lockeá všima najmä jeho metódu, v ktorej vidí analýzu a pátranie po genéze. V predchádzajúcom citáte sme videli, že Lockeovým cieľom je skúmať pôvod, istotu a rozsah ľudského poznania. Potom, čo Locke zdôrazní dôležitosť hľadania hraníc medzi mienením a poznaním a skúmaním spôsobov, ktorými máme regulovať svoj súhlas a presvedčenie o veciach, o ktorých nemáme isté poznanie, približuje svoju metódu nasledovne:

¹⁰⁴ Anstey, P., *John Locke and Natural Philosophy*, Oxford 2011, s. 20

¹⁰⁵ Locke, J., *Essay*, s.22

¹⁰⁶ Anstey, P., *John Locke and Natural Philosophy*, s. 21

¹⁰⁷ Locke, J., *Essay*, s 23

¹⁰⁸ Anstey, P., *John Locke and Natural Philosophy*, s. 21

„First, I shall inquire into the original of those ideas, notions, or whatever else you please to call them, which a man observes, and is conscious to himself he has in his mind; and the ways whereby the understanding comes to be furnished with them. Secondly, I shall endeavour to show what knowledge the understanding hath by those ideas; and the certainty, evidence, and extent of it. Thirdly, I shall make some inquiry into the nature and grounds of faith or opinion: whereby I mean that assent which we give to any proposition as true, of whose truth yet we have no certain knowledge. And here we shall have occasion to examine the reasons and degrees of assent.“¹⁰⁹

Locke chce teda pochopiť pôvod našich ideí a spôsobov, akým sa dostávajú do nášho chápania, aby tak mohol vysvetliť, kedy naozaj poznávame a kedy sa jedná iba o mienenie. Skutočne teda začína od genézy ideí, a to že si na nej dáva záležať potvrdzuje aj to, že témy, ktoré sú zhrnuté pod prvým bodom metódy sú rozdistribuované do prvých troch kníh.¹¹⁰ V prvej knihe Locke podáva negatívny výklad pôvodu ideí, pričom v druhej najrozsiahlejšej knihe celej Eseje podáva pozitívny výklad pôvodu ideí. Môžeme teda konštatovať, že Hacking, nie neprávom, u Lockeá vidí a zdôrazňuje pátranie po pôvode ideí a zdá sa, že aj Locke naň kladie nemalý dôraz.

Zatiaľ čo Locke chce odhaliť pôvod ideí, Hacking skúma pôvod vedeckých konceptov. Výraz idea Locke používa pre akékoľvek obsahy, alebo objekty, ktoré sa v mysli objavujú pri činnosti vnímania a používania rozumu. Ako sme videli v predchádzajúcich častiach Hacking zastáva verbalistické vysvetlenie konceptov a nechápe ich ako abstraktné nejazykové entity uchopované našou mysl'ou. Lockeovým prvým cieľom je zistiť, ako sa idey dostávajú do mysli: *„how they come into the mind,“*¹¹¹ zatiaľ čo Hacking sleduje opačný pohyb, ako vedecké koncepty prichádzajú k bytiu: *„how the concepts did come into being in real life.“* Locke skúma schopnosť rozumu ako takú a snaží sa pochopiť na čo dosahuje, zatiaľ čo Hacking sa sústreďuje

¹⁰⁹ Locke, J., *Essay*, s.23

¹¹⁰ Newman, L., (ed.) *„The Cambridge Companion to Locke's „Essay Concerning the Human Understanding,“* Cambridge University Press 2007, s. 2

¹¹¹ Locke, J., *Essay*, s.27

nie na pochopenie rozumu, ale na pochopenie prítomných vedeckých koncepcií. Mohli by sme však povedať, že ich postupy sa prelínajú aspoň, čo do zamerania sa na akúsi „hygienu.“

Hoci Hacking podobnú intenciu po oddelení mienenia a vedenia explicitne neartikuluje ani v súvislosti s Lockeom, zdá sa, že jeho historizovaná analýza aspoň v určitom zmysle k podobnému cieľu smeruje. Pritom, ako sa totiž Hacking pozerá na históriu a pôvod konceptov – okrem toho, že sa snaží ukázať dôvody ich problematičnosti a toho, prečo ich prijímame s takou samozrejmosťou – odhaľuje aj to, že mnohé koncepcie sú založené, len na domnienkach, ktoré sa často neskôr ukážu ako nepravdivé. Napríklad za kategóriou mnohopočetnej osobnosti odhaľuje etiológiu, ktorá podľa Hackinga nie je založená na vedeckých faktoch, teda na objavení príčinnosti medzi sexuálnou traumou v detstve a touto poruchou, alebo bola vytvorená psychiatriou z domnienok odborníkov, ktorý sa vzájomne kruhovo citovali.

Kde nachádza Hacking u Lockeá snahu o analýzu? Pokiaľ ide o závery, ktoré Locke čini o pôvode ideí, bezpochyby možno Lockeá považovať za empiristu. V prvej knihe svojej Eseye totiž určuje pôvod ideí najprv negatívne, a to popretím tvrdenia, že by náš rozum obsahoval akékoľvek vrodené idey a vrodené princípy. Druhá kniha podáva pozitívne vysvetlenie pôvodu ideí, ktoré je práve dokladom empiristického prístupu.¹¹² V prvej kapitole druhej knihy sa teda snaží zistiť, ako sa idey do našej mysli dostávajú, kdeže predpokladá, že myseľ je nepopísaným papierom (*tabula rasa*). Nachádza dva základné a jediné zdroje ideí, ktorými sú zmyslové vnímanie a reflexia. Ako náhle sú naše zmysly vystavené okolitému svetu a vonkajším objektom, plní sa naša myseľ spolu so skúsenosťou ideami. Druhý typ objektov, ktorými sa naše pozorovanie zaoberá sú vnútorné činnosti našej mysli, rozum pozoruje sám seba a dospieva k ideám „vnímania“, „myslenia“, „pochybovania“ atď. Locke sa v ďalšej kapitole zaoberá povahou ideí a rozlišuje ich na jednoduché a zložené. Jednoduché idey môžu pochádzať jedine zo skúsenosti z vyššie zmienených zdrojov a v tomto ohľade je myseľ pasívna. Ako náhle má myseľ k dispozícii jednoduché idey môže z nich ako zo základného materiálu svojou vlastnou činnosťou vytvoriť komplexné idey. V tomto ohľade je teda aktívnou.¹¹³ Myseľ môže jednoduché idey spájať do väčších komplexov troma spôsobmi. Môže

¹¹² Newman, L., (ed.) „*The Cambridge Companion to Locke's „Essay Concerning the Human Understanding,*“ s.2

¹¹³ Uzgalis, W., "John Locke", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/locke/>

ich skladať, klásť vedľa seba, aby ich mohla uchopiť jedným pohľadom (tak vznikajú idey vzťahu), alebo abstrahovať od ideí jednotlivín, tým že vynechá konkrétny čas a miesto a vytvorí všeobecnú ideu. Zdá sa, že Locke k povahe ideí dospieva práve analytickým spôsobom, a to tak že komplexné idey rozpúšťa na ich jednotlivé zložky, aby tak dospel k jednotlivým stavebným blokom. Lockeova analýza teda spočíva v hľadaní základných princípov a stavebných kameňov nášho poznania a blíži sa teda skôr k analýze rozkladu. Locke je dokonca považovaný za akéhosi predchodcu konceptuálnej analýzy, najmä vďaka jeho doktríne o všeobecných ideách a definícii, ktorá je skutočne dekompozíciou komplexných ideí na idey jednoduché.¹¹⁴ V predchádzajúcej časti sme však zdôraznili, že Hackingova analýza sa práve od analýzy rozkladu odvracia. Hoci teda Hacking nepreberá myšlienku analýzy, ale myšlienku pátrania po genéze, Lockeov prístup ku komplexným ideám predstavuje prvky, ktoré sa neskôr stali základom konceptuálnej analýzy, z ktorej nakoniec vychádza aj sám Hacking.

3.2.2 Terapeutická metóda

Vráťme sa však ešte k cieľom a metóde Lockeovej Eseje. V predhovore k čitateľovi totiž Locke sám seba pasuje do role akéhosi asistenta Kráľovskej spoločnosti a upresňuje svoje ciele nasledovne:

„(...)it is ambition enough to be employed as an under-labourer in clearing the ground a little, and removing some of the rubbish that lies in the way to knowledge;“¹¹⁵

Za prekážky, ktoré stoja v ceste poznaniu považuje Locke najmä nejasné použitie výrazov a rôzne vágne pojmy a zneužitia jazyka, ktorú sú nesprávne považované za “vedecké záhady.”¹¹⁶ Tento spôsob chápania vedeckých problémov teda nápadne pripomína tézy z Hackingovej niekdajšej metodológie, ktorá považovala filozofické problémy za konceptuálne.¹¹⁷ Spôsob, akým chce Locke vyčistiť cestu pre vedecké poznanie je teda možné

¹¹⁴ Hanna, R., „Conceptual Analysis,“ s. 518

¹¹⁵ Locke, J., *Essay*, s. 13

¹¹⁶ Tamt.

¹¹⁷ Hacking, I., „Five Parabels,“ in: *HO*, s. 35 – 37

považovať za bytostne terapeutický.¹¹⁸ Podobne Hacking pôvodne chápal svoj prístup k filozofickým problémom za terapeutický, následne sa však ustúpil od riešenia problémov k ich vysvetľovaniu. Locke teda pátra po genéze ideí, aby jasne definoval, čo je možné považovať za poznanie a čo už tieto kritéria nespĺňa. Snaží sa odstrániť nepravé základy, aby tak následne nechal voľný priechod skutočnému vedeckému poznaniu.

„(...) the taking away false foundations is not to the prejudice but advantage of truth, which is never injured or endangered so much as when mixed with, or built on, falsehood.“¹¹⁹

Hacking sa však ku genéze obracia, aby osvetlil, prečo sa naše prítomné koncepcie uberajú určitým spôsobom, či už ich základy spočívali v skutočnom, alebo falošnom poznaní.

3.2.3 Prírodná história a história konceptu

V úvode prvej knihy však Locke ešte naznačuje jeden rozmer svojho projektu. K metóde, ktorou vysvetľuje, ako náš rozumu prichádza k základným ideám totiž referuje ako historickej („*Historical, plain Method*“).¹²⁰ Locke má však v tomto prípade namysli prírodnú históriu v baconovskom zmysle.¹²¹ Anstey charakterizuje Baconovu prírodnú históriu ako založenú na zbieraní všetkých dostupných faktov o určitých objektoch a kvalitách. Šírka a povaha takýchto prírodných histórií vyžaduje, aby boli vykonávané viacerými odborníkmi. Tento typ histórie sa odlišuje od populárnej histórie postavenej na naratívoch. Baconove prírodné histórie sú nevyhnutné pre ľudský pokrok vo vedách.¹²² Oblasť predmetov takýchto prírodných histórií zahrňuje i) prírodné objekty a druhy, ii) nedostatky v prírodných objektoch a iii) manipuláciu prírodou pomocou umení a ľudského jednania.¹²³ Práve v súlade s vyššie

¹¹⁸ Newman, L., (ed.), *The Cambridge Companion to Locke's „Essay Concerning the Human Understanding. (=The Cambridge Companion)*, s. 30

¹¹⁹ Locke, J., *Essay*, s. 14

¹²⁰ Tamt., s. 23

¹²¹ Newman, L., (ed.), *The Cambridge Companion*, s. 31

¹²² Anstey, P., *John Locke and Natural Philosophy*, s. 49-50

¹²³ Tamt.

uvedeným môže byť Lockeova druhá kniha chápaná ako prírodná história ideí, ktorá vysvetľuje pôvod zložitých ideí z jednoduchších ideí, ktoré majú svoj zdroj v skúsenosti. Celú Esej potom možno chápať ako prírodnú históriu rozumu.¹²⁴ I keď sa môže zdať, že terapeutický cieľ a Baconovská prírodná história sú v určitej tenzii, vzájomne sa nevyklučujú. Predpokladom Baconovskej histórie sú totiž jasné a rozlíšené idey.¹²⁵

Locke teda Hackinga inšpiruje k pátraniu po pôvode, avšak tam, kde sa Locke snaží o prírodnú históriu, z ktorej sa akoby vytráca časovosť a je v nej kladený nárok najmä na zbieranie všetkých faktov o predmete, Hacking naopak časovosť a použitie minulosti zdôrazňuje. Keďže Hacking chápe koncepty ako definované skrz použité slová v ich historickom umiestnení, Lockeov imperatív ho logicky nabáda k tomu, aby sa na ich pôvod *pozrel* do ich reálnych umiestnení a teda skúmal konkrétne dejiny konceptov. Napriek tomu, že je Locke považovaný za empiristu (idey vysvetľuje ukotvením v zmyslových vnemoch; nič nebolo v rozume skôr než v zmysloch), Hacking upozorňuje na to, že Lockeova metodológia je skôr racionalistická. Locke pri hľadaní pôvodu ideí skutočne takmer vôbec nepozoruje, neskúma, ako sa v reálnom čase dostávajú idey do našej mysli skrz vnemy alebo reflexiu, napríklad u malých detí. Postupuje viac prostredníctvom myšlienkového experimentu a analýzy našich komplexných ideí. Lockeova prírodná história je teda istým spôsobom zhrnutá do faktov o mysli, kdežto prostredníctvom imperatívu „take a look!“ vnáša Hacking do pátrania po zdroji konceptov dejinnosť. Tak, ako sú však Lockeove idey závislé na svojej prírodnej histórii, sú Hackingove prítomné vedecké koncepty závislé na svojich dejinách. Práve použitie histórie ako nástroja v rámci Hackingovej analýzy nás privádza k poslednému inšpiračnému zdroju.

3.3 Foucault

V prvej kapitole tejto práce sme uviedli, že celý Hackingov projekt akýmsi zovšeobecnením Foucaultovej „historickej ontológie“. Rozhodne sa teda netají tým, že množstvo jeho skúmaní, ktoré pod svoj projekt zahrňuje je inšpirovaných dielom Michela Foucaulta. Foucaultove archeológie ovplyvnili najmä jeho rané diela ako *The Emergence of*

¹²⁴ Newman, L., (ed.), *The Cambridge Companion*, s. 31

¹²⁵ Tamt., s. 31

Probability a *Why does Language Matter to Philosophy*.¹²⁶ V „*Rewriting the Soul*“ sa k tomuto vplyvu taktiež priznáva:

„As a research strategy, I have always been much taken by what Michel Foucault named archaeology. I think that there are sometimes fairly sharp mutations in systems of thought and that these redistributions of ideas establish what later seems inevitable, unquestionable, necessary. I hold that whatever made possible the most up-to-the-moment events in the little saga of multiple personality is strongly connected to fundamental and long-term aspects of the great field of knowledge about memory that emerged in the last half of the nineteenth century.“¹²⁷

Aké konkrétne nástroje však Hacking od Foucaulta preberá? V úvode sme naznačili, že mali na neho vplyv najmä Foucaultove archeologické práce. Použitie archeológie ako nástroja je pre Hackinga spojené s novými spôsobmi, akými môže filozof používať históriu.¹²⁸ Hacking teda nemá v úmysle skúmať Foucaultove dielo, ale „použiť“ ho pre kombináciu filozofie a histórie (...)¹²⁹ Avšak právom sa tu môžeme pýtať, o akú filozofiu a históriu, ktoré majú byť skombinované, sa tu jedná a akým spôsobom k ich vzájomnému použitiu dochádza? Pri snahe zodpovedať túto otázku nám opäť poslúži článok „*Two Kinds of New Historicism*“, ktorý je pre našu kapitolu zásadným. Pod filozofiou tu má namysli filozofickú analýzu, ktorou sa hlási k odkazu tradície analytickej filozofie (Austin, Moore, Russell, Ryle, Wittgenstein). História má na mysli Foucaultovu históriu prítomnosti. Ako sme už uviedli, práve spojenie týchto dvoch prístupov má charakterizovať jeho historizovanú analýzu.

V prvej sekcii sme sa snažili ukázať, ako Hacking chápe filozofickú analýzu, a to najmä pomocou porovnania jeho metodológie s Austinovou metodológiou. V ďalšej sekcii sme sa zamerali na Locke, aby sme charakterizovali imperatív, ktorý Hackinga privádza k pohľadu na historický pôvod a trajektórie konceptu, ktorými sa daný koncept uberal až do súčasnosti.

¹²⁶ Hacking, I., „Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction,“ s. 281

¹²⁷ Hacking, I., *RS*, s. 4

¹²⁸ Hacking, I., *HO*, Preface

¹²⁹ *Tamt.*, s.5

Práve tento prístup vyjadrený v imperatíve „take a look“ privádza Hackinga k použitiu histórie a tým k Foucaultovi.¹³⁰ Zo spôsobu akým Hacking vo svojich skúmaníach postupuje, ale aj z jeho vyjadrení je zrejmé, že jeho dielo je Foucaultovým vplyvom skrz na skrz „*presiaknuté*.“ Detailná komparácia ich prístupov by teda bola určite namieste, my sa však v rámci našej práce obmedzíme najmä na identifikovanie nástrojov, ktoré Hacking používa v rámci historizovanej analýzy. Najprv sa pokúsime priblížiť Foucaultovu archeologickú metódu a poukázať na miesta, kde by mohla súvisieť s Hackingovou historizovanou analýzou. Následne budeme hľadať prieniky medzi Foucaultovými a Hackingovým poňatím dejín prítomnosti. Posledný bod chceme odlíšiť od otázky či historizovaná analýza skutočne vedie k histórii prítomnosti. Tú sa pokúsime zodpovedať v poslednej časti, kde sa pozrieme na aplikáciu Hackingovej metódy v rámci filozofie psychiatrie a fenoménu, ktorý označuje prirovnaním „making-up people“.

3.3.1 Foucaultova archeológia

Podme sa teraz bližšie pozrieť na to, čo Foucault nazýva archeológiou. Súhrn Foucaultových skúmaní označuje Gary Gutting vo svojej podrobnej analýze¹³¹ za históriu myslenia, teda konkrétne za dejiny aspektov západného myslenia. Foucault sa však svoj projekt snaží starostlivo odlíšiť od tradičných dejín ideí a dejín vied. Metódu svojej historickej analýzy označuje za archeológiu. Tento archeologický prístup nebol vopred uceleným systémom nástrojov a pravidiel, ale od jeho *Dejín šialenstva*, skrz ďalšie rané diela (*Zrodenie kliniky, Slová a veci*), sa postupne rozvíjal, vyjasňoval a spresňoval. Systematický popis nástrojov a reflexiu tejto metódy Foucault podáva až vo svojej *Archeológii vedenia*, v ktorej ju zároveň do určitej miery reviduje, opravuje a podrobuje vnútornej kritike.

Hoci sa Foucaultova metóda rozchádza s tradíciou historiografie, nie je úplne novou a izolovanou metódou uplatnenou na históriu myslenia, jej východiská totiž možno hľadať vo

¹³⁰ Nejedná sa tu o chronologickú následnosť, ale o snahu zrekonštruovať logickú súvislosť Hackingovej historizovanej analýzy.

¹³¹ Gutting, G., *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason*, Cambridge University Press 1989, s.1

francúzskej tradícii filozofie vied, ako ju rozvíjali Bachelard a Canguilhem.¹³² V nadväznosti na Bachelarda chápe Foucault vedecké koncepcie, ako historicky podmienené. Taktiež od neho preberá myšlienku epistemologických zlomov, ku ktorým dochádza v dejinách vedy a popiera teda kontinuitu vývoja myslenia naprieč časom. Foucaulta tiež významne ovplyvnili Canguilhemove dejiny konceptov. Práve dôraz na koncepty (v protiklade k teóriam) a ich históriu je jedným z dôležitých aspektov Foucaultovej historickej analýzy. Okrem toho podobne ako Canguilhemom nevidí zmysel v historickom prístupe, ktorý sa zameriava na hľadanie „predchodcov“ rôznych vedeckých objavov – tento prístup predpokladá, že najväčšie vedecké objavy, ktoré sa pripisujú určitým historickým osobnostiam, boli do určitej miery anticipované už u predchádzajúcich mysliteľov.¹³³

Ako však presnejšie charakterizovať postup a nástroje metódy historickej analýzy, ktorú Foucault nazýva archeológiou? Podľa jednoznačný výpočet nástrojov a postupov nie je v tomto prípade úplne jednoduché, a to hlavne z dvoch dôvodov. Za prvé, Foucaultova metóda, ako sme už naznačili sa postupne formovala skrz jeho diela, pričom v každom nasledujúcom diele zdôrazňoval trochu odlišné aspekty. V *Archeológii vedenia* postup z predošlých diel síce zhrňuje, ale zároveň upravuje a zdokonaľuje. S ďalšími nasledujúcimi prácami sa však tento postup znova premieňa a v diele *Dozerat' a trestat'* tak možno zaznamenať posun od archeológie ku genealógii. Za druhé, ako zdôrazňuje Gutting,¹³⁴ archeológia je esenciálne zakotvená v historickej praxi a nie v určitej filozofickej teórii. Jeho metóda teda primárne vychádza zo snahy o historické porozumenie a nie je dôsledkom nejakých filozofických záväzkov.

Napriek vyššie naznačeným problémom sa pokúsime načrtnúť aspoň tie základne rysy tohto postupu, ktoré budú pre nás v súvislosti s Hackingovou metódou najdôležitejšie. Foucaultova archeológia v nadväznosti na pôvodný význam tohto slova akoby vykopáva z hlbokéj minulosti fakty týkajúce sa praxí (toho, čo ľudia konajú) a diskurzu (toho, čo bolo povedané). Odkrýva rozličné nánosy a vrstvy a všima si najmä ich štruktúry, vzorce a vlastný poriadok diskurzu. Odhaľuje to, čo je na prvý pohľad skryté, neviditeľné, avšak esenciálne pre našu prax a diskurz. Poukazuje na podmienky nášho myslenia a s ním spojeného jednanja, na podmienky toho, čo umožňuje, aby sa nejaké výpovedi vôbec stali kandidátmi na pravdivosť či nepravdivosť. Pravidlá, ktorými sa riadi naša prax a diskurz, naše konkrétne výpovedi sú však

¹³² Tamt., Preface, x – xi

¹³³ Tamt., s. 54 a s. 39

¹³⁴ Tamt., Preface, xi

historicky podmienené. S tým ďalej súvisí fakt, že tieto pravidlá sa v rôznych historických obdobiach menia, nevyvíjajú sa kontinuálne, ale v určitých historických obdobiach dochádza k zlomom, diskontinuitám, kedy je pole pravidiel a podmienok preorganizované iným, novým spôsobom. To znamená napríklad, že to, čo označujeme slovom šialenstvo, teda jeho referent, sa v priebehu dejín premieňalo. „Šialenstvo“ znamenalo niečo iné v 17. storočí a niečo iné v ďalšom historickom období. Foucault teda odhaľuje, že za touto kategóriou sa neskrýva jeden pevný objekt, ktorý môžeme presne identifikovať v jeho rýdzej podobe naprieč všetkými časovými obdobiami. Zmysel šialenstva sa historicky premieňal spolu s pravidlami diskurzu a praxí:

„(...) stejně tak se od Pinela anebo Esquirola až k Bleulerovi modifikovaly všechny objekty psychopatologických pojednání: v těchto případech nejde o tytéž choroby: nejde o tytéž šilence“¹³⁵

Paul Veyne vo svojej eseji „Foucault revolucionizuje históriu“ tieto pravidlá, ktoré determinujú diskurz považuje za akúsi gramatiku, ktorá sa skrýva pod každým vedomým diskurzom a ktorú je možné odhaliť práve jeho pozorným skúmaním.¹³⁶ Táto gramatika je však náhodná, historicky podmienená, a nie gramatika logická, koherentná či dokonalá.¹³⁷ Podľa Veynea je táto gramatika predpojmová a určovaná praxami. Reprezentácie a výpovede tvoria tiež súčasť praxe. Foucault sa teda exaktným spôsobom snaží popísať praxe a jeho metóda spočíva v porozumení tomu, že veci sú iba objektivácie praxí, ktoré sú pre nás nevedomé, a preto ich určenie treba objasniť.¹³⁸ Veci sú vo Foucaultovom poňatí len korelátmi praxí, to znamená, že každá prax plodí svoj predmet, ktorý teda nemáme chápať ako prirodzený predmet, existujúci bez tejto praxe a pred ňou.¹³⁹ Veyne teda u Foucaulta rozpoznáva program zameraný na odhaľovanie falošnosti prirodzeného predmetu.¹⁴⁰

¹³⁵ Foucault, M., *Archeologie vědení*, Herrmann & Synové, Praha 2016, s. 53

¹³⁶ Veyne, P., „Foucault revolucionizuje históriu,“ in: *Jak se píšou dějiny*, Pavel Mervart 2010, s. 405-406

¹³⁷ Tamt.

¹³⁸ Tamt, s. 408

¹³⁹ Tamt., s. 409

¹⁴⁰ Porov., Maršálek, J., „Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga,“ s. 33-35

Práve v Dejinách šialenstva sa Foucault zaoberá najmä otázkou toho, ako sa formovalo to, čomu psychiatria hovorí, duševná choroba, ako sa formoval predmet, ktorý dnes pokladáme za objektívny fakt, ale ktorého pevné obrysy sa pri archeologickom skúmaní postupne vytrácajú.¹⁴¹ Práve pri sledovaní histórie šialenstva si Foucault všima diskontinuit, ktoré majú vplyv na to, akým spôsobom bolo šialenstvo chápané. Prvý zlom lokalizuje do 17. storočia a ďalší do konca 19. storočia, s ktorým prichádza nový spôsob chápania a zakúšania šialenstva, ktorý odpovedá modernému psychologickému pohľadu na šialenstvo ako na duševnú chorobu.¹⁴² Foucault sa snaží ukázať, že to čo je pokladané za vedecký objav, teda že šialenstvo je mentálna choroba, je v skutočnosti produktom pochybných spoločensko-etických záväzkov a odpovedajúcich praxí.¹⁴³ Zdá sa však, akoby Foucault predpokladal, že mimo našej dejinnej skúsenosti so šialenstvom, ktorá je vždy historicky a konceptuálne podmienená, existuje ešte šialenstvo vo svojej čistej podobe, ako vec o sebe, nesformovaná našim poznaním. Práve Hacking celkom výstižne prirovnáva tento predpoklad akejsi rýdzej podoby šialenstva na jednej strane a šialenstva historicky sformovaného na strane druhej ku Kantovmu rozlíšeniu medzi predmetom ako javom, poznanie ktorého je možné jedine vďaka formám (priestor a čas, kategórie) lokalizovaným v poznávajúcom subjekte, a predmetom o sebe, ktorý je nášmu poznaniu nedostupný práve kvôli tomu, že sa nemôže oslobodiť od svojich subjektívnych podmienok poznania.¹⁴⁴ Zdá sa však, že Foucault si neskôr uvedomuje, že nemôže byť nič také ako nejaký čisto predkonceptuálny spôsob bytia predmetu. Dejiny šialenstva totiž ukazujú najmä to, že za šialenstvom sa neskrýva žiaden pevný predmet, skôr sa jedná o konšteláciu, ktorá sa premiestňuje a ktorej zmysel je nevyhnutne roztrieštený.¹⁴⁵

Foucaultove rané diela sú predovšetkým analýzou historicky zakotvených inštitúcií a diskurzívnej praxe. V *Dejinách šialenstva* je kladený väčší dôraz na význam diskurzívnych praktík a ich relatívnu závislosť na spoločenských inštitúciách, kdežto v *Zrození kliniky* sa

¹⁴¹ Tamt., s. 31-32

¹⁴² Gutting, G., *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason*, s. 69

¹⁴³ Gutting, Gary and Oksala, Johanna, "Michel Foucault", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/foucault/>>

¹⁴⁴ Hacking, I., „The Archaeology of Michel Foucault,“ in: *HO*, s. 75

¹⁴⁵ Maršálek, J., „Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga,“ s. 32

sústredí najmä na štrukturálne podmienky praxe a diskurzu, na rozdiel od jeho významu.¹⁴⁶ V *Slovách a veciach*, ktoré majú podtitul „Archeológia humanitných vied“ obmedzuje Foucault svoju metódu na hľadanie štrukturálnych pravidiel, ktoré ovládajú samotný diskurz. V tomto diele sa už teda nevenuje analýze spoločenských inštitúcií, ale sústreďuje sa takmer výlučne na diskurz, jeho autonómiu a diskontinuitné transformácie.¹⁴⁷ V úvode tohto diela zavádza tiež pojem „historické a priori“:

„Je jasné, že takáto analýza nepatrí do dejín ideí alebo vied: je to skôr štúdium, ktoré chce objaviť, aké východiská dali vzniknúť poznatkom a teóriám, podľa akého priestoru poriadku sa vytvorilo vedenie, na základe akého historického a priori, v živote akej pozitivity sa mohli objaviť idey, vytvoriť vedy, vo filozofiách reflektovať skúsenosti, sformovať racionality, aby sa možno vzápätí rozpadli a zanikli.“¹⁴⁸

Historické a priori teda označuje to, čo sme vyššie popísali ako podmienky či pravidlá výpovedí a diskurzu, alebo čo Veyne popísal ako akúsi podkladovú gramatiku. Je niečím, čoho si v danej epoche nie sme bezprostredne vedomí, práve preto, že je podmienkami, toho, čo môžeme zmysluplne povedať. Vytyčuje akési pole pravidiel, podľa ktorých môžeme výpovede kvalifikovať ako pravdivé alebo nepravdivé, podľa čoho rozlišujeme pravdu a omyl. Môžeme teda povedať, že „definuje vymedzený priestor komunikácie.“¹⁴⁹ V kontexte *Slov a vecí* je možné chápať historické a priori ako nejakú vopred danú osnovu možných výpovedí a ideí, ktoré sa objavujú vo vedeckých spisoch danej doby a idú aj naprieč individuálnymi dielami, táto osnova tak tvorí podmienky možnosti vedenia.¹⁵⁰ Podľa Hackinga použil termín „historické a priori“ prvý krát Georges Canguilhem, aby charakterizoval, čo sa snaží Foucaultova

¹⁴⁶ Dreyfus H.L. a Rabinow, P., *Michel Foucault. Za hranicami structuralismu a hermeneutiky*, Hermann & synové, Praha 2002, s. 47

¹⁴⁷ Tamt., s 48

¹⁴⁸ Foucault, M., *Slová a veci*, Kaligram 2004

¹⁴⁹ Foucault, M., *Archeologie věděni*, s. 193

¹⁵⁰ Švec, O., „Proměny objektivit v dějinách vědy,“ in: Dvořák, T. a kol. (ed.), *Současné přístupy v historické epistemologii*, Filosofia, Praha 2013, s. 82

archeológia odhaliť.¹⁵¹ Foucault tento termín – možno trochu sebaironicky¹⁵² – preberá a tak je možné opäť naznačiť istú paralelu s Kantom, i keď v jeho poňatí „a priori“ vylučuje možnosť použitia prívlastku „historické“. Tak ako je Kantove „syntetické a priori“ podmienkou možnosti skúsenosti, Foucaultove a priori je podmienkou možnosti diskurzu. Zatiaľ čo však syntetické a priori závisí na štruktúre našej mysli a je invariantné, Foucaultove a priori je historické a tým pádom nahodilé. Navyše, historické a priori je zo svojej podstaty prchavé a nestabilné, a preto podlieha transformáciám, alebo môže byť úplne nahradené.

Už v tejto fáze sa nám naskytuje niekoľko možností, ako zdôrazniť paralely medzi Foucaultom a Hackingom a poukázať na nástroje, ktoré Hacking preberá. Citácia, ktorú sme uviedli úvode tejto sekcie naznačuje, že Hacking tiež preberá myšlienku diskontinuit a zlomov v rámci dejín vied. Ostatne, táto myšlienka tvorí tiež jednu z téz jeho predchádzajúcej metodológie. Hoci sa tejto metodológii ako celku vzdáva, téza o diskontinuitách u neho pretrváva:

„Ruptures, mutations, epistemological breaks, cuts (...) occur in bodies of knowledge. Typically, a concept, category or mode of classification may not survive a revolution intact. Even if we preserve the same word, it may express a new concept superseding an old one. (...) concepts may have beginnings and endings.“¹⁵³

Tam kde Hacking dáva väčší dôraz na konkrétne kategórie a koncepty, Foucault upozorňuje na premenu širších systémov, na zmenu usporiadania vecí, znakov, jazyka, vedenia. V *Slovách a veciach* si všima napríklad radikálny zlom v polovici 17. storočia, ktorý oddeľuje epistému (súbor vzťahov usporadujúci myslenie a diskurz v rámci nejakej epochy) Renesancie a Klasického obdobia. Zatiaľ, čo v Renesancií bol veci usporadúvané na základe vzájomných podobností, v Klasickom období sú usporadúvané na základe vzťahov totožností a rozdielov. Toto nové usporiadanie vecí má vplyv aj na koncepciu znakov, jazyka a vedenia.¹⁵⁴

¹⁵¹ Hacking, I., *HO*, s. 5 a s. 79

¹⁵² Paradoxnosť tohoto spojenia si uvedomuje a v Archeológii vedenia aj podotýka, že pôsobí krikľavým dojmom. Foucault, M., *Archeologie vědení*, s. 194

¹⁵³ Hacking I., „Five Parables“, in: *HO*, s. 36

¹⁵⁴ Gutting, G., *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason*, s. 147

„Podobné, ktoré bolo dlho základnou kategóriou vedenia – formou a zároveň obsahom poznania –, je rozložené analýzou vychádzajúcou z pojmov totožnosti a rozdielu; (...)“¹⁵⁵

„Na prahu klasického obdobia znak prestáva byť figúrou sveta; a s tým, čo označuje prestáva byť spojený pevnými a skrytými putami podobnosti alebo spriaznenosti.“¹⁵⁶

Nie nepodobne, Hacking vo svojej *Rewriting the Soul* vychádza z predpokladu, že ostré mutácie v rámci systémov myslenia vedú k preusporiadaniu poľa v rámci, ktorého sa stávajú naše výpovede a koncepcie možnými a ktoré následne chápeme ako nevyhnutné. Určitú mutáciu zaznamenáva v druhej polovici 19.storočia, kedy došlo k rozvoju vied o pamäti. V tomto období slovo „trauma“ získalo nový význam, už neznamovalo len fyzické zranenie, ale najmä psychologickú ranu, zranenie duše. Zároveň je toto obdobie radikálne formatívnym momentom pre ideu pamäti samotnú. Hacking si teda všima zmeny omnoho lokálnejšie ako Foucault. Nepopisuje premenu vzťahov, ktoré podmieňujú celý diskurz danej epochy, sústreďuje sa na vznik konkrétneho diskurzu (vedy o pamäti), ktorý má za dôsledok vznik a premenu ďalších konceptov a kategórií (trauma, mnohopočetná osobnosť).

Avšak podľa Hackinga zmeny, ktoré týmto koncepciami predchádzali často nevnímame a nepremýšľame nad nimi, čo len ukazuje, že ich berieme ako niečo nevyhnutné, neviditeľné, a priori.¹⁵⁷ Naznačuje tu Hacking niečo ako historické a priori? Podľa Hackinga historické a priori ukazuje na podmienky možnosti vedenia v rámci diskurzívnej formácie.¹⁵⁸ Hacking podobne sleduje podmienky možnosti vzniku konkrétneho konceptu (mnohopočetnej osobnosti a traumy) a tieto podmienky chápe ako historicky podmienené. Zároveň si všima, že môže dochádzať k zmenám pravidiel, na základe ktorých považujeme určité výpovede za kandidátov na pravdu či nepravdu a táto premena ďalej spôsobí vznik nových konceptov, alebo ich posun. Zdá sa teda, že Hacking predpokladá akési podkladové usporiadanie, ktoré podmieňuje naše vedenie.

¹⁵⁵ Foucault, M., *Slová a veci*, s. 69

¹⁵⁶ Tamt., s. 73

¹⁵⁷ Hacking, I., *RS*, s. 4-5

¹⁵⁸ Hacking, I., *HO*, s. 5

Najviac sa však inšpirácia Foucaultovým historickým a priori prejavuje v jeho projekte „štýlov usudzovania“ (*styles of reasoning*), ktoré sú akýmiisi spôsobmi vedeckého objavovania (*find out*).¹⁵⁹ Štýl je pre Hackinga určitý spôsob uvažovania a usudzovania, reťazec dôvodov, ktorý vytyčuje pole zmysluplných viet (ktorú môžu mať jednu z dvoch pravdivostných hodnôt). Je teda akýmsi kánonom objektivity, stanovuje, čo je objektívne. Má byť štandardom toho, čo je v jeho rámci správnym usudzovaním, správnym postupom skúmania a určuje, ako dospieť k pravdivosti určitých viet. Tieto vety teda nemajú existenciu nezávislú od daného štýlu. Štýly sa však neuplatňujú na všetky naše výpovede, ale len tam, kde sa od ostatných ľudí odlišujeme, napríklad v oblasti vied alebo vo špecifických záujmoch. Existuje teda aj pole viet, ktorých existencia nezávisí na štýle myslenia. Štýly sú na jednej strane historicky podmienené, majú svoj pôvod v určitom mieste a čase, avšak stali sa nezávislými na svojom historickom pôvode. Hackingove štýly sa tak zdajú pripomínať Foucaultove epistémy. Epistéma je akýmsi zosobnením historického a priori v súvislosti s vedeckými formami poznani, je to epistemologické pole, princíp usporiadania, ktorý vopred vymedzuje priestor a spôsob poznávania, vopred určuje čím sa má naše vedecké poznanie zaoberať. Epistémy, ktoré Foucault popisuje sa však striedajú chronologicky. Hackingove štýly majú síce svoj vznik v čase (a takisto môžu mať aj svoj zánik), ale všetky sú stále živé a Hacking skúma aká je ich prítomná dôležitosť v porovnaní s minulosťou. Rôzne vedy môžu používať viacero štýlov súčasne a tiež môže dochádzať k rôznym zlúčeninám štýlov. Aj napriek rozdielom môžeme konštatovať, že štýl rovnako ako epistéma, tvorí akési podmienky možnosti pozitívnych výpovedí, nových vied a konceptov.¹⁶⁰ Sciortino vo svojom článku citujúc Hackinga¹⁶¹ tvrdí, že Hacking chápe štýl istým spôsobom ako rozhodujúci prvok epistémy, ktorý je nutný pre pochopenie vzniku viet, ktoré sú kandidátmi na pravdu a nepravdu.¹⁶²

¹⁵⁹ K styles of reasoning sa Hacking podrobnejšie vyjadruje napríklad v kapitolách „Language, Truth and Reason,“ a „Styles for Historians and Philosophers,“ in: *HO*

¹⁶⁰ Sciortino, L., „On Ian Hacking’s Notion of Style of Reasoning,“ in: *Erkenntnis* (2017) 82: 243-264, s. 262

¹⁶¹ Sciortino uvádza ako zdroj citácie vydanie *HO* z roku 2002, v tomto vydaní sa však citácia nenachádza. Citáciu sa nám nepodarilo dohľadať. Citácia vyzerá ako Hackingova a dá sa povedať, že je v súlade s tým, čo tvrdí v iných článkoch.

¹⁶² Tamt., s. 261-262

3.3.2 Metóda v Archeológii vedenia

Prejdime teraz nachvíľu k *Archeológii vedenia*, kde sa Foucault snaží o reflexiu svojej archeologickej metódy. Archeológia sa tu ukazuje ako prístup k histórii myslenia, ktorá vo svojej analýze upiera ústrednú rolu ľudskému subjektu.¹⁶³ Tento prístup odklonu od subjektu je spojený so zdôrazňovaním ostrých diskontinuit a radikálnych zlomov.¹⁶⁴ Foucaultova historická analýza sa v podobe archeológie zameriava najmä na diskurz. V prvej kapitole „Jednotky diskurzu“ sa však snaží suspendovať kontinuity, teda spochybňuje pojmy, ktoré bežne prijímame pred každým skúmaním a ktoré udržiavajú kontinuity dejín a diskurzu. „*Nejprve ale musíme odvést jistou zápornou práci: musíme se zbaviť celé masy pojmov, z nichž každý svým vlastným spôsobom obmŕňuje téma kontinuity*“.¹⁶⁵ Takýmito pojmi sú: tradícia, vplyv, rozvoj a vývoj, „duch“. Následne spochybňuje samozrejmosť rozlíšení hlavných typov diskurzu ako napríklad veda, filozofia, literatúra, história, náboženstvo. Za nevyhnutné považuje rozpustiť a eliminovať jednotky, ktoré považujeme za celkom nepochybniteľné: kniha a dielo.

Hacking vo svojej historizovanej analýze explicitne nepostupuje takýmto negatívnym vymedzením, ale začína skôr spochybnením samozrejmosti určitého vedeckého konceptu, konkrétnej vedeckej kategórie (zneužívanie detí, mnohopočetnej osobnosti). Nechce síce spochybniť realitu, ku ktorej kategória referuje, avšak, snaží sa ukázať na jej aktuálnu problematičnosť a historickú podmienenosť. Z pozorovania spôsobu, akým Hacking postupuje by sme však mohli konštatovať, že jeho analýza neprijíma formy kontinuit, ktoré popisuje Foucault, ako samozrejmosť. Jeho analýza je analýzou konceptov a všíma si, kde sú tieto koncepty umiestnené, v akých výpovediach, v akých kontextoch a ako sú používané. Navyiac, ako sme uviedli vyššie, Hacking preberá myšlienku diskontinuit, takže nepredpokladá, že by sa napríklad vedecké kategórie vyvíjali kontinuálne a že by mali svojich predchodcov, ktorý mali na ich vývoj vplyv a takisto nepredpokladá, že by kategória neproblematicky a jasne definovala, čo všetko pod ňu spadá. V *Rewriting the Soul* poukazuje napríklad na domnelého predchodcu konceptu „zneužívania detí“, na „krutosť k deťom“ (*cruelty to children*). Postupne však odhaľuje, že tieto dve koncepcie sa významne líšia a to najmä s ohľadom na päť prvkov:

¹⁶³ Gutting, G., *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason*, s. 228

¹⁶⁴ Tamt., s. 229

¹⁶⁵ Foucault, M., *Archeologie vědení*, s.35

“Cruelty to children” of Victorian times seems so similar to our “child abuse” that I have to explain their differences. They differ in respect of class, evil, sex, and medicine. “¹⁶⁶

Hacking zdôrazňuje najmä fakt, že koncept „krutosti k deťom“ nebol medikalizovaný a nestal sa teda predmetom vedeckého poznania, podobne sa ani nestal klasifikáciou, ktorá by vytvorila určitý druh ľudí.

Foucault chce okrem vyššie spomenutých kontinuití navyše vyradiť nereflektované kontinuity, ktorými už vopred organizujeme analyzovaný diskurz.¹⁶⁷ Prvou je „*naivita chronológií*“, ktorá predpokladá, že za všetkým súborom dejín existuje akýsi prvotný, pôvodný počiatok, ktorý nám vždy uniká, všetky ďalšie udalosti sú potom chápané len ako opakovanie tohto skrytého počiatku. Druhá téma udržiavajúca kontinuitu „*vidí historickú analýzu ako interpretáciu či načúvanie „už-vyslovenému“, ktoré je zároveň „ne-vysloveným.“*“¹⁶⁸ Po odstránení týchto kontinuití ostáva pre archeológiu pole skutočných výpovedí, ktoré Foucault chápe ako udalosti. Foucault chce teda analyzovať toto pole a popisovať diskurzívne udalosti:

„(...) jde o to, uchopit onu výpověď v přesné specifčnosti jejího výskytu; určit podmínky její existence a zachytit přinejmenším její hranice, ustavit její vztahy k jiným výpovědím, které s ní mohou být spojeny, a ukázat, které jiné formy vypovídání vylučuje.“

*„Systematické vymazání všech daných jednotek totiž zprvu umožňuje vrátit výpovědi její singularitu a ukázat, že diskontinuita je jednou z oněch velkých nahodilostí, jež způsobují zlom nejen v geologii dějin, nýbrž i v prostém faktu výpovědi (...)“*¹⁶⁹

¹⁶⁶ Hacking, I., *RS*, s. 56

¹⁶⁷ Foucault, M., *Archeologie vědení*, s. 41

¹⁶⁸ Tamt., s.43

¹⁶⁹ Tamt. s. 46

Pri chápaní výpovede ako udalosti Foucault zdôrazňuje možnosť jasne identifikovať jej počiatok. Uchopiť tento počiatok v jeho jedinečnosti a nahodilosti znemožňuje práve predpoklad akéhosi skrytého jediného pôvodného počiatku. Videli sme, že Hacking zdôrazňuje, že koncepty majú často svoj počiatok a koniec. Zároveň jeho analýza preberá Lockeovský imperatív pátrania po pôvode konceptov, teda ich presnom jedinečnom počiatku, ktorý chápe ako historicky podmienený a nahodilý. Hacking však koncepty nechápe izolovane, ale ako slová, ktoré sú situované vo výpovediach a širších kontextoch, dalo by sa teda povedať, že jeho analýza je takto tiež zameraná na výpovede. Zdá sa teda, že pátranie po pôvode a trajektórii konceptu tiež odmieta predpoklad kontinuity vo forme nekonečne unikajúceho prvopočiatočného bodu.

Zbavenie sa foriem kontinuity umožní Foucaultovi ukázať, že nie sú samozrejmé, ale že sú účinkom nejakej konštrukcie a pravidiel, ktoré sú zo svojej podstaty nahodilé. Foucault sa snaží o zviditeľnenie týchto pravidiel a overenie legitimacy týchto foriem. Jeho analýza vychádza z ním definovanej základnej jednotky, ktorou je skutočná výpoveď, chápaná ako fakt, ako udalosť. Postupne sa snaží odhaľovať vzťahy medzi jednotlivými výpoveďami, ktoré by mali poukázať na podkladovú štruktúru, ktorá umožňuje tieto vzťahy a výpovede. Musí však empiricky zvoliť východiskový bod svojej analýzy, ktorý mu pomôže tieto vzťahy ľahko dešifrovať, za takýto bod považuje vedu. Zamiera sa však výlučne na „vedy o človeku“, ktoré sú práve súborom výpovedí, ktoré si za „objekt“ zvolili subjekt diskurzu a prostredníctvom ktorých sa konštituovali práve tie kategórie, ktoré chce zo svojej analýzy suspendovať.¹⁷⁰ Činí tak preto, aby mal tieto kategórie – formy kontinuit, ktoré odkazujú k prehovárajúceму individu, k subjektu diskurzu či k autorovi textu – pod dohľadom a vyhol sa tomu, že sa nimi nechá strhnúť.

Podobne Hacking zameriava svoje skúmania na vedy o človeku (sociálne vedy, psychológia, psychiatria a klinická medicína), teda minimálne pokiaľ ide o skúmanie fenoménu „*making-up people*“. Tento fenomén, ako Hacking popisuje vo svojom článku „*Kinds of People: Moving Targets*“ sa totiž objavuje aj mimo oblasti vedeckého poznania. V rôznych kontextoch môžeme hovoriť o rôznych druhoch ľudí a klasifikáciách, pod ktoré spadajú. Má namysli napríklad „etnické“ klasifikácie, alebo klasifikácie rasy a pohlavia. Zdá sa, že sa na tieto klasifikácie nezameriava z dôvodu, že tieto klasifikácie majú dlhú históriu a je ťažšie určiť ich presný pôvod. Podľa Hackinga sa interakcie medzi klasifikáciami a druhmi ľudí prejavujú

¹⁷⁰ Tamt., s. 49-50

intenzívnejšie a je jednoduchšie určiť štruktúru a prvky tohto pôsobenia. Zdá sa, že teda podobne, ako Foucault vníma Hacking vedecký diskurz, ako oblasť, ktorá je charakteristickejšia hustejšími vzťahmi výpovedí a na ktorom je jednoduchšie ukázať podkladovú štruktúru, ktorá je historicky podmienená a zároveň umožňuje vznik nových objektov, pojmov a výpovedí. Pôvod vedeckej klasifikácie sa však manifestuje jednoznačnejšie, najmä preto, že podľa Hackinga sa objavuje zároveň s druhom ľudí, ktorý pod ňu spadajú.

Hacking podobne ako Foucault pri svojich skúmaníach zameraných na vedy o človeku odhaľuje, že predmety, ktoré spadajú pod vedecké kategórie neobjavujú, ale podieľajú sa na ich konštitúcii. Za „prirodzenosťou“ predmetu odhaľujú hru historických udalostí, ktorých je daný predmet výsledkom.¹⁷¹ Spomeňme si na príklad šialenstva, za ktorým Foucault nenachádza nič pevného. Podobne Hacking spochybňuje pevnosť predmetu, ktorý sa nachádza za kategóriou mnohopočetnej osobnosti. Hacking však ešte dopĺňa tézu o interakciách medzi klasifikáciou a klasifikovanými ľuďmi. Práve kvôli tomuto spätnému efektu dochádza k tomu, že predmet sa neustále premieňa, čo následne ovplyvňuje aj samotnú klasifikáciu. Predmety vied o človeka teda Hacking prirovnáva k akýmsi pohyblivým terčom (*moving target*), ktoré sa zakaždým pohnú, keď sa na ne veda pokúsi zacieliť. Foucault na margo formovania predmetov v oblasti psychopatológie 19. storočia poznamenáva:

„Nebylo by adekvátní tvrdit, že se jedná o důsledky nějakého objevu, jako by nějaký nějaký psychiatr najednou dešifroval podobnosti mez kriminálním a patologickým chováním; jakoby by objevil přítomnost klasických znaků pomatení u určitých delikventů. To jsou fakt ležící mimo obzor našeho zkoumání: úkolem je totiž zjistit, co je umožnilo, jak mohly po těchto „objevech“ přicházet jiné, jež je opakovaly, opravovaly, modifikovaly, či případně anulovaly.“¹⁷²

Podobne Hacking tvrdí, že psychiatria kauzálny vzťah medzi sexuálnym zneužívaním v detstve a diagnózou mnohopočetnej osobnosti neobjavila, ale vytvorila. A podobne ako sa Foucault pýta, čo umožnilo tieto domnelé objavy, Hacking si kladie otázku, čo umožnilo vznik

¹⁷¹ Maršálek, J., „Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga,“ s. 47

¹⁷² Foucault, M., *Archeologie vědění*, s. 69

kategórie mnohopočetnej osobnosti. Teda nielen aké idey stoja v jej priesečníku, ale aj aké širšie kultúrne a spoločenské dejiny, aký súbor poznania, inštitúcie a praxe. Môžeme teda snád' konštatovať, že obaja spochybňujú zdanlivú samozrejmosť prítomných vedeckých koncepcií, objektov a výpovedí, ako aj kontinuitu cesty, ktorá k nim viedla a samozrejmosť udalostí, ktoré odhaľujú ako nahodilé a historicky podmienené. Gutting tiež zdôrazňuje kritický dôraz Foucaultovho použitia histórie, vysvetlenie modernej epistémy v *Slovách a veciach* považuje za dôležitý základ jeho kritickej histórie vied o človeku.¹⁷³ Základy tejto kritiky sa už objavujú v *Dejinách šialenstva*, kde Foucault odhaľuje „nízky pôvod“ predmetu psychiatrie a poukazuje na jej historické a priori. Hackingove použitie histórie zdá sa byť tiež kritickým. Svojimi dejinami klasifikácie disociatívnej poruchy identity (mnohopočetnej osobnosti) totiž vstupuje totiž kriticky do systematiky súčasnej vedy ako takej, keď spochybňuje pôvod kategórie mnohopočetnej osobnosti.¹⁷⁴ Kritizuje nielen teóriu, ktorá vytvorila etiológiu tejto kategórie spôsobmi, ktoré sa len ťažko dajú považovať za vedecké, ale aj samotnú teoretickú prax, ktorá túto etiológiu preberá.

3.3.3 Komplementárne metodológie archeológie a sociológie

Dejiny mnohopočetnej osobnosti sú pre Hackinga takmer paradigmatickým prípadom fenoménu ktorý označuje prirovnaním „*making up people*“. Toto prirovnanie odkazuje ku skúmaniu, ktoré sa zaoberá interakciou medzi vedeckými klasifikáciami a ľuďmi nimi klasifikovanými a je jedným z ústredných projektov historickej ontológie. Ako sme tiež uviedli, tvorí tematický rámec našej práce. K metodologickej stránke tohto projektu sa Hacking vyjadruje v článku „*Between Michel Foucault and Erving Goffman*.“¹⁷⁵ Je to jeden z mála článkov, kde sa Hacking explicitne vyjadruje k použitiu Foucaultovej metódy so svojou, ako ostatne sám poznamenáva. Hacking tu svoj projekt vysvetľuje ako zakotvený v „existencialistickej“ koncepcii osoby a svoju metodológiu charakterizuje ako umiestnenú

¹⁷³ Gutting, G., *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason*, s. 221

¹⁷⁴ Maršálek, J., *Trojí historie ve filozofii biologie a psychologie G. Canguilhema, M. Foucaulta a I. Hackinga*,“ s.48

¹⁷⁵ Hacking I., „*Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction*,“ s. 277 – 302

medzi Foucaultovou archeológiou (pričom odkazuje najmä na *Dejiny šialenstva*) a Goffmanovou medziľudskou (*interpersonal*) sociológiou (odazuje na jeho dielo *Asylums*¹⁷⁶). Tieto dva prístupy vníma Hacking ako komplementárne a esenciálne pre svoje skúmania. Foucaultov výskum charakterizuje ako postupujúci odhora nadol (*top-down*), pretože je zacielený na celé systémy myslenia. Goffman postupuje opačným smerom (*bottom-up*), pretože sa zameriava vždy na konkrétnych jednotlivcov v ich sociálnych interakciách, aby porozumel tomu, ako sú konštituovaní, ako sami seba definujú a ako sú vnímaní ostatnými. Foucaultov postup je abstraktný v tom zmysle, že jeho analýza abstrahuje od subjektu (od toho, kto vyslovuje výpovede) a sústreďí sa na popis diskurzívnych udalostí, ako sme naznačili vyššie. Začína súborom výpovedí, ktoré používa, aby charakterizoval systém myslenia, diskurzívnu formáciu. Hackingovi však v tomto prístupe chýba porozumenie tomu, ako sa formy diskurzu stávajú súčasťou života bežných ľudí. U Goffmana chýba zas vysvetlenie vzniku inštitúcií a ich štruktúr, v ktorých dochádza k sociálnym interakciám a formovaniu ľudských subjektov.¹⁷⁷ Preto chce Hacking využiť prvky z oboch prístupov, sociologického i archeologického. Idea „*making up people*“ vychádza zo Sartrovského stanoviska, že existencia predchádza esencii. Naša esencia, teda to kým sme, je podľa Hackinga určená našim jednaním a našimi voľbami, nerodíme sa s ňou. Naše voľby a jednanie však nie sú bez obmedzení, možnosti voľby sú (okrem nejakých genetických predispozícií) závislé na spoločenskom a historickom kontexte. Cieľom sociológa je popisovať konkrétne prítomné spoločenské usporiadanie, ktoré otvára určité možnosti voľby, zatiaľ čo cieľom archeológa je história tejto prítomnosti a ukázanie štruktúry, ktorá determinuje diskurz a praktiky a umožňuje vznik inštitúcií.

3.3.4 Foucaultova história prítomnosti

Čo má však presne namysli Foucault históriou prítomnosti a preberá Hacking túto myšlienku presne v tej istej podobe? Foucault tento pojem zavádza na konci prvej kapitoly svojho diela *Dozerat' a trestat'*:

¹⁷⁶ Goffman, E., *Asylums: Essay on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, Garden City, NY: Doubleday 1961

¹⁷⁷ Hacking I., „Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction,“ s. 278

„Chtěl bych psát historii právě tohoto vedení, s celým tím politickým pohlcováním těla, jež se soustřeďuje v jeho uzavřené archi-tektuře. Je toto ryzí anachronismus? Ne, považujeme-li psaní historie za vyjádření minulosti v termínech přítomnosti. Ano, považujeme-li to za psaní historie přítomnosti.“¹⁷⁸

Foucault sa teda nesnaží pozerat' na minulosť a hodnotiť ju pomocou pojmov, ktoré používame v prítomnosti, nesnaží sa vidieť ju optikou prítomných koncepcií. Nechce premietat' súčasný zmysel do minulosti. Naopak snaží sa porozumieť prítomnosti na základe minulosti. História má odhaliť siete vzťahov, štruktúr a praktík, ktoré majú svoj historický pôvod a nejak podmieňujú to, čo je prítomné. Dielo *Dozerat' a trestat'* predstavuje u Foucaultov posun od archeológie ku genealógii. Garland tvrdí, že toto dielo predstavuje rozchod s predchádzajúcimi archeologickými prácami a genealógia vymieňa archeológiu.¹⁷⁹ Uviedli sme, že Hacking metodologicky nadväzuje najmä na Foucaultovu archeológiu, ako potom môže preberat' myšlienku histórie prítomnosti, ktorá je cieľom odlišnej metodológie. Gutting však tvrdí, že archeologická analýza aj po nástupom genealógiekej metódy u Foucaulta pretrváva. „Genealogy does not replace archaeology, which is still needed to uncover the discursive rules that constitute bodies of knowledge“¹⁸⁰ Archeológia má teda v ďalších Foucaultových prácach deskriptívnu úlohu, zatiaľ čo genealógia ju prekračuje tým, že vysvetľuje zmeny v diskurze.¹⁸¹ Podobne Dreyfus a Rabinow popisujú archeológiu ako techniku (v podobe analýzy diskurzu), ktorá má slúžiť genealógii.¹⁸² Genealógia venuje väčšiu pozornosť tomu, aké podmienky a medze inštitucionalizujú diskurzívne formácie a má viesť k reflektovanejšej komplexnej analýze moci.¹⁸³ Genealógia je tiež metódou písania kritickej histórie, ako sme však videli, tento aspekt Gutting zdôrazňuje aj vo Foucaultových *Slovách a veciach*. Táto nová metóda má sledovať, ako sa súčasné praktiky a inštitúcie vyvinuli z predchádzajúcich špecifických bojov, konfliktov a uplatňovania moci, ktoré sú už dnes často zabudnuté. Dnešné praktiky a inštitúcie,

¹⁷⁸ Foucault, M., *Dohlížet a trestat'*, Dauphin 2000, s. 66

¹⁷⁹ Garland, D., „What is a ‘‘history of the present’’? On Foucault’s genealogies and their critical preconditions,“ in: *Punishment & Society* 2014, Vol. 16(4), Sage 2014, s. 365–384, s. 371

¹⁸⁰ Gutting, G., *Michel Foucault’s Archaeology of Scientific Reason*, s. 7

¹⁸¹ Tamt.

¹⁸² Dreyfus, H.L. Rabinow, P., *Michel Foucault. Za hranicami strukturalizmu a hermeneutiky*, s.22

¹⁸³ Tamt., s. 172-174

ktoré považujeme za samozrejme tak ukazuje ako problematické.¹⁸⁴ História prítomnosti má teda slúžiť na pochopenie prítomnosti, tým, že sa obracia k minulosti. Sleduje teda, to čo umožnilo zrod a vznik prítomných praktík a identifikuje historické podmienky, na ktorých závisia.¹⁸⁵ Prístup histórie prítomnosti začína diagnózou prítomnej situácie, pričom sa Foucault zameriava najmä na prejavy moci, alebo „politické technológie tela“.¹⁸⁶ To vyžaduje určitú predbežnú analýzu a teoretickú interpretáciu. Diagnostické vysvetlenie zahŕňa dva prvky: ideu „dispozitívu“ a identifikácia historicky špecifickej „problematizácie.“¹⁸⁷ Dreyfus a Rabinow interpretujú dispozitív ako „mriežku zrozumiteľnosti“, ktorá má byť metódou historika, ale zároveň štruktúrou kultúrnych praktík. Dispozitív zahŕňa ako diskurzívne, tak nediskurzívne praktiky, je to teda heterogénna oblasť, do ktorej patria napríklad diskurzy, inštitúcie, architektonické usporiadania, zákony, administratívne opatrenia, vedecké výpovede, atď.¹⁸⁸ Ďalším prvkom predbežnej analýzy je identifikácia spôsobu, akým sa špecifický fenomén stal špecifickým druhom problému pre špecifické authority v určitom čase.¹⁸⁹ Po tom, čo identifikuje určitý koncept, ktorý považujeme síce za samozrejmy, ale v určitých aspektoch za problematický, či nie príliš jasný, sleduje ho naspäť v čase a pýta sa, ako sme k nemu dospeli. Pýta sa, čím bol v predchádzajúcich obdobiach a čím sa stal dnes.¹⁹⁰

Chápe teda Hacking históriu prítomnosti, ako cieľ špecifickej genealogickej metódy a archeológiu tiež len ako analytickú techniku, ktorá má slúžiť genealógií? Hacking sa v súvislosti so svojou metódou vyjadruje najmä o archeológii, o genealógií takmer vôbec. Ale zdá, že spôsob akým chápe históriu prítomnosti sa približuje istým spôsobom aj genealógií, ako sme ju v stručnosti popísali vyššie. História prítomnosti má podobne ako u Foucaulta ukázať na problematickosť konceptov, ale zároveň má vysvetliť, prečo sú problematické, ako k tomu

¹⁸⁴ Garland, D., „What is a ‘‘history of the present’’? On Foucault’s genealogies and their critical preconditions,“ s. 372

¹⁸⁵ Tamt.

¹⁸⁶ Dreyfus, H.L. Rabinow, P., *Michel Foucault. Za hranicami strukturalizmu a hermeneutiky*, s.192

¹⁸⁷ Garland, D., „What is a ‘‘history of the present’’? On Foucault’s genealogies and their critical preconditions,“ s. 378

¹⁸⁸ Dreyfus, H.L. Rabinow, P., *Michel Foucault. Za hranicami strukturalizmu a hermeneutiky*, s. 194 – 195

¹⁸⁹ Garland, D., „What is a ‘‘history of the present’’? On Foucault’s genealogies and their critical preconditions,“ s. 378

¹⁹⁰ Tamt., s. 193

došlo a čo túto problematičnosť spôsobilo. Spôsob akým Hacking používa históriu má viesť teda k histórii prítomnosti:

„The history is history of the present, how our present conceptions were made, how the conditions for their formation constrain our present ways of thinking.“¹⁹¹

Hacking podobne ako Foucault zdôrazňuje nahodilosť udalostí, ktoré viedli k tomu, že určité prítomné koncepcie považujeme za nevyhnutné, alebo samozrejmé. Hackingov postup tiež začína istou diagnostikou prítomnej situácie, i keď dáva taký dôraz na vzťahy moci a vedenia. Pokiaľ ide o jeho projekt „*making up people*“ sústreďí sa najmä na tie vedecké kategórie, ktoré sú buď priamo klasifikáciami označujúcimi určitý druh ľudí, alebo na koncepty, ktoré sa na vytvorení klasifikácie podieľali (mnohopočetná osobnosť, zneužívanie detí, trauma, detský vývoj, autizmus). Proces diagnózy začína u Hackinga stanovením konkrétneho konceptu, ktorého problematičnosť, sa má vysvetliť. Zdá sa, že podobne ako Foucault analyzuje Hacking najprv prítomnú situáciu, kde zohľadňuje diskurzívne aj nediskurzívne praktiky. Napríklad dejiny mnohopočetnej osobnosti začína Hacking popisom časového úseku, ktorý definuje aktuálnu podobu tejto klasifikácie. Popisuje jej aktuálnu definíciu a kritéria, popisuje inštitúcie, ktoré sa sformovali buď z komunity vedcov, alebo ako podpora pacientov. Ďalej identifikuje sieť vzťahov s ďalšími pojmami, ktoré napríklad umožnili jej súčasnú podobu a význam (zneužívanie detí), alebo hrajú rolu v jej definícii (gender), alebo tvoria širší kontext jej vzniku (pamäť). Zároveň sleduje psychiatrickú prax a rolu autorít. Všimá si súbor poznania a nástroje, ktoré umožnili, aby sa vôbec stala predmetom vedeckého poznania. No a v neposlednom rade sa zameriava aj na konkrétnych pacientov trpiacich touto diagnózou. Všetko uvedené by sme snád mohli chápať ako určitú paralelu k Foucaultovmu dispozitívu. Hacking tiež určuje v čom spočíva jej problematičnosť, keď zdôrazňuje, že sa vedú debaty o reálnosti tejto diagnózy a oprávnenosti terapeutickú prax. Toto všetko by sme teda mohli počítať k diagnostickej fáze. Následne Hacking sleduje trajektóriu tejto klasifikácie až k jej vzniku a k podmienkam, ktoré je umožnili, ktoré nachádza v druhej polovici 19. storočia, kedy došlo k vzniku vied o pamäti a akémusi „povedečeniu duše“. Zatiaľ sa teda zdá, že história prítomnosti je nástrojom, ktorý Hacking od Foucaulta

¹⁹¹ Hacking, I., *HO*, s. 70

preberá v takmer neporušenej podobe. Aby sme však mohli presnejšie interpretovať metódu historizovanej analýzy a histórie prítomnosti, ktorá má byť jej cieľom, musíme sa podrobnejšie pozrieť na to, ako ju Hacking aplikuje.

4 Aplikácia historizovanej analýzy

V tejto kapitole sa pokúsime zrekonštruovať spôsob, akým Hacking svoju historizovanú analýzu aplikuje na projekt „*making up people*“ charakterizujúci vzájomné interakcie medzi klasifikáciami používanými vo vedách o človeku a klasifikovanými ľuďmi. Obmedzíme sa na jeden konkrétny príklad, a to dejiny klasifikácie disociatívnej poruchy identity (mnohopočetnej osobnosti), ktoré Hacking podáva vo svojom diele *Rewriting the Soul*. Nie je v priestorových možnostiach našej práce zhrňovať podrobne všetky detaily a špecifiká tejto histórie, ktoré Hacking veľmi poctivo sleduje. Zameriame sa najmä na tie prvky, v ktorých sa podľa nás najviac ukazuje špecifickosť Hackingovho prístupu. Väčší dôraz sústredíme na tú časť knihy, ktorá sa, podľa nášho názoru, zaoberá diagnózou prítomnej situácie týkajúcej sa klasifikácie mnohopočetnej osobnosti, a v ktorej sa zároveň manifestujú základné prvky interaktívneho rámca „utvárania ľudí“, ktorého výsledkom je „slučkový efekt.“ Následne sa v stručnosti obrátíme k pasážam, v ktorých Hacking obracia pohľad k širším podmienkam, ktoré umožnili vznik tejto klasifikácie a k princípom, ktoré viedli k problematičnosti tohto konceptu. V ďalšej sekcii sa pokúsime o syntézu a záverečnú interpretáciu historizovanej analýzy, ako metódy, ktorá má viesť k histórii prítomnosti. Nakoniec sa pokúsime ukázať, ako historizovaná analýza odpovedá na otázky, ktorými sme naznačili v prvej kapitole a v neposlednom rade poukážeme na jej kritický náboj.

4.1 Dejiny mnohopočetnej osobnosti

Hacking hneď v úvode svojej knihy zasadzuje diagnózu prítomnej situácie do kontextu konceptu pamäte. Všíma si, kde všade sa tento organizujúci koncept objavuje, s akou nereflektovanou samozrejmosťou je prijímaný a koľko rôznych záujmov a skúmaní je pod ním zoskupených.

„MEMORY is a powerful tool in quests for understanding, justice, and knowledge. It raises consciousness. It heals some wounds, restores dignity, and prompts uprisings. What better motto for automobile license plates in Québec than Je me souviens?—I remember. Memories of the holocaust and of slavery must be passed on to new generations. Severe and repeated child abuse is said to be a cause of multiple personality disorder; the illness is to be treated through

*a recovery of lost memories of pain. An aging population is scared of Alzheimer's disease, which it regards as a disease of memory. In a most extraordinary venture into the mind by way of biochemistry, the central focus of research in brain science is memory. An astonishing variety of concerns are pulled in under that one heading: memory.*¹⁹²

Hacking však tento koncept s takou samozrejmosťou neprijíma a pýta sa: „aká nevyhnutnosť viedla k tomu organizovať toľko skúmaní na základe tohto konceptu? Aké prevládajúce princípy nás viedli k pojmu pamäti ako prístupu k toľkým problémom? Aké konštrukcie podmieňujú tieto princípy?“ Tieto otázky istým spôsobom naznačujú archeologický prístup, ku ktorému sa Hacking s odkazom na Foucaulta hlási. Vychádza totiž z predpokladu, že v rámci myšlienkových systémov môže dochádzať k rôznym mutáciám a takému preusporiadaniu ideí, ktoré stanoví to, čo sa neskôr stane nevyhnutným a nespochybniteľným.

Aby však Hacking odpovedal na vyššie položené otázky, nesleduje priamo koncept pamäte, ktorý sa ukazuje ako príliš široký organizujúci koncept. Zameria sa na špecifický prípad konceptu mnohopočetnej osobnosti, ktorý je psychiatrickou klasifikáciou a zároveň paradigmatickým príkladom konceptu pamäte. Koncept mnohopočetnej osobnosti je totiž úzko spojený s patologickou pamäťou a amnéziou, ktorá je jedným z diagnostických kritérií tohto konceptu. Tento koncept je špecifický tým, že sa podľa neho objavuje v určitom historickom a geografickom kontexte a preto ho považuje za prechodný (*transient mental illness*). Najprv sa objavuje na niekoľko desiatok rokov v druhej polovici 19. storočia. Následne akoby táto diagnóza akoby úplne vymizla a objavuje sa v zmutovanej podobe až od roku 1970, pričom o desaťročie neskôr sa už, najmä v Severnej Amerike, objavujú stovky pacientov, ktorý sa liečia s diagnózou tejto špecifickej mentálnej poruchy. Hacking teda podobne ako Austin volí prístup zamerania sa na jeden špecifický úzky koncept, aby prostredníctvom skúmania jeho historickej trajektórie a širších podmienok možnosti jeho vzniku mohol osvetliť nielen dôvody jeho problematičnosti, ale aj otázky súvisiace s konceptom pamäte.

Hacking v *Rewriting the Soul* naznačuje moment, v ktorom došlo k akémusi zlomu, preusporiadaniu ideí, ktoré spôsobili dnešnú situáciu týkajúcu sa konceptu mnohopočetnej osobnosti. Lokalizuje ho do druhej polovice 19. storočia, kedy sa začali rozvíjať vedy o pamäti.

¹⁹² Hacking, I., *RS*, s. 3

V tomto období podľa neho dochádza k akémusi „povedečeniu duše“. Hacking akoby upozorňoval na akési privilégium vedeckého poznania, ktoré sa v tomto období legitimuje aj v oblastiach, kde si kladieme otázky týkajúce sa nás samotných, ako psychických ľudských subjektov. Duša je však pre vedecký výskum príliš efemérna, preto sa veda presúva na terén pamäte, ktorá dušu nahrádza. Toto obdobie je podľa Hackinga radikálne formatívnym momentom pre idey, ktoré stoja v priesečníku konceptu mnohopočetnej osobnosti, a teda aj pre pamäť samotnú.

Hacking má však ešte jeden, nemenej dôležitý dôvod prečo si pre svoje skúmanie vyberá mnohopočetnú osobnosť. Dejiny mnohopočetnej osobnosti sú príkladom fenoménu „*making-up people*.“ Hackinga totiž predovšetkým zaujíma diskurz vied o človeku a spôsob, akým systémy vedenia a klasifikácie interagujú s ľuďmi, ktorý sú prostredníctvom nich skúmaní. Základnými prvkami v rámci tohto fenoménu sú preto *vedci*, ktorí poznávajú, *ľudia*, ktorí sú poznávaní, a *poznanie* o nich. Vzájomne tak vytvárajú dynamiku, ktorá je verejná. V prípade mnohopočetnej osobnosti však môže existovať ešte aj súkromná dynamika, ktorú Hacking označuje výrazom „*making-up ourselves*.“ V prípade tejto psychiatrickej klasifikácie totiž toto „vytváranie nás samotných“ súvisí s prepracovaním, prepísaním našich minulých spomienok pomocou novo vzniknutých deskripcií a pojmov. Minulosť je tak reinterpretovaná a dostáva nové významy, ktoré v tej dobe neboli možné.

4.1.1 Súčasné premeny mnohopočetnej osobnosti

Približne v prvej polovici knihy sa Hacking stále pohybuje ešte vo fáze diagnózy prítomnej situácie. V úvode načrtol jej širší kontext definovaný konceptom pamäte, pričom následne sa zameriava už na súčasnú podobu mnohopočetnej osobnosti počnúc rokom 1970. Na toto obdobie sa pozerá optikou svojho projektu „*making up people*.“ Postupne rozplietá vzťahy, princípy a prvky, ktoré stoja za konceptom mnohopočetnej osobnosti, sleduje jej bezprostredný vznik a hlavne interakcie, ku ktorým dochádza medzi týmito jednotlivými prvkami. Mnohopočetnú osobnosť sa snaží uchopiť cez svoj jednoduchý rámec piatich prvkov,¹⁹³ ktorý sme charakterizovali v prvej kapitole a ktoré nie je príliš ťažké v jeho texte identifikovať.

¹⁹³ Hacking, I., „Kinds of People: Moving Targets,“ s. 298

Svoj výklad začína prvkom *klasifikácie* mnohopočetnej osobnosti, s ktorou sa nevyhnutne spája aj otázka jej reálnosti. Je diagnóza mnohopočetnej osobnosti reálna? Nejedná sa len o prázdnu klasifikáciu, ktorej v skutočnosti nič neodpovedá? Zatiaľ čo začiatkom 70-tych rokov, bola táto diagnóza len zriedkavá, roky 80-te charakterizuje Hacking ako epidémiu mnohopočetnej osobnosti, čo korešponduje s obdobím, kedy sa stala oficiálnou diagnózou Americkej psychiatrickej asociácie. Hacking hneď starostlivo analyzuje diagnostické manuály, ktoré uvádzajú kritéria tejto diagnózy a všíma si, ako sa s každým novým vydaním symptómy a charakteristiky menili. Zároveň zdôrazňuje, že samotný fakt, že sa táto diagnóza objavuje v určitom historickom a geografickom kontexte ešte neimplikuje, že sa nejedná o reálnu poruchu. Hacking sa od problematiky reálnosti dištancuje, ale v žiadnom prípade nechce popierať, že by neexistovali reálni ľudia, ktorý trpia. Trpiaci ľudia existovali vždy, avšak pokým neexistovalo určité uchopenie tohto stavu prostredníctvom klasifikácie a jej odpovedajúcich deskripcií, nemohli sme ich za takých považovať a nemohli tak chápať ani sami seba.¹⁹⁴ Neustála premena klasifikácií je prvým príznakom toho, že mnohopočetná osobnosť je akýmsi pohyblivým terčom (*moving target*), ľudia takto klasifikovaný sa pod vplyvom nej menia a spätne interagujú s touto klasifikáciou, z dôvodu čoho dochádza k neustálej premene klasifikácie a unikaniu predmetu. Hackinga však viac ako reálnosť, zaujíma ako táto konfigurácie ideí prišla k bytiu a ako formovala náš život, zvyky a vedu.¹⁹⁵

Ďalším prvkom analýzy sú *ľudia* a ich konkrétna skúsenosť, teda ich prežívanie a správanie. Hacking nás však opäť upozorňuje na „looping effect.“ Pacienti totiž majú tendenciu prispôsobovať svoje správanie autoritám – *experti* sú tiež jedným z prvkov interaktívneho rámca – ktorých očakávania sa zakladajú na určitých predstavách, aké má mať pacient symptómy. Hacking si všíma, že mnohopočetná osobnosť je radiálnou klasifikáciou, ktorá je charakterizovaná na základe symptómov, rodinných podobností a prototypu, ako najlepšieho príkladu stojaceho v centre a s najväčším počtom rozlišujúcich znakov a symptómov. Zaznamenáva tiež, že súčasťou prototypu mnohopočetnej osobnosti sa stalo tvrdenie, že vytvorenie *alter – osobností* je akýmsi mechanizmom na vyrovnanie sa s traumou v skorom detstve. Hacking teda naznačuje, že väčšina pacientov sa snaží prispôbiť svoje správanie tomuto prototypu, avšak ich individuálna skúsenosť je formovaná zároveň okolím

¹⁹⁴ Tu sa naskytá paralela s Foucaultom, ktorú zdôrazňuje Paul Veyne: Predmet nemožno oddeliť od objektivujúcej praxe. Veci sú len koreláty praxí.

¹⁹⁵ Hacking, I., *RS*, s. 16

a interakciami s ľuďmi. Zdôrazňuje však, že pacienti ako svojbytné bytosti sa môžu často správať inak ako je im pripisované. To má však následne vplyv na samotnú klasifikáciu a jej charakteristiku.

Následne sa Hacking zameriava na analýzu *inštitúcií*, ktoré nechápe len ako praxe a zvyky, ale ako vedome organizované a štruktúrované entity. Takéto inštitúcie podľa neho zohrávajú významnú rolu v upevňovaní klasifikácii. Okrem inštitúcií sa však v Amerike vytvorilo aj hnutie mnohopočetnej osobnosti, ktoré bolo, na rozdiel od Medzinárodnej spoločnosti pre štúdium mnohopočetnej osobnosti a disociácie (ISSMP&D),¹⁹⁶ spoločnou platformou pre pacientov, doktorov a terapeutov. Medzi ďalšími uvádza tretiu verziu diagnostického a štatistického manuálu a periodikum zamerané na disociáciu. Pozoruje ako sa tieto inštitúcie ustanovené psychiatrami a psychológmi vzájomne v tichosti podporujú a ako sú často prepojené skrz tie isté osoby. Tieto inštitúcie však stoja v určitej opozícii voči hnutiu mnohopočetnej osobnosti a zároveň stoja aj za zmenou názvu klasifikáciu. Z mnohopočetnej osobnosti sa stáva disociatívna porucha identity. Zmena názvu podľa Hackinga reflektuje aj smer, akým by sa mala uberať terapeutická prax. Zatiaľ, čo prvý názov vedie terapeutov k tomu, aby u pacienta neeliminovali žiadnu z nich, druhý názov naznačuje, že je potreba osobností sa zbaviť úplne. Zmena názvu klasifikáciu však podľa Hackinga nič nemení na tom, že je tento koncept na hlbšej úrovni umožnený konceptom pamäte. Spoločne zdieľaným predpokladom totiž aj naďalej ostáva tvrdenie, že stratené spomienky sú kľúčom k tejto poruche, nech už je čímkol'vek.¹⁹⁷

V Hackingovej analýze možno rozpoznať aj prvok *súboru poznatkov (knowledge)*, pod ktorý by sme mohli zahrnúť ideu sexuálneho násillia páchaného na deťoch (*child abuse*), otázku pohlavia, príčiny a merania. Na prvý pohľad sa nezdá, že by tieto pojmy mohli spolu súvisieť, avšak Hacking ukazuje, ako vo vzájomných interakciách tvoria súbor poznatkov dôležitých pre klasifikáciu mnohopočetnej osobnosti. Práve tento prvok hrá podľa neho ústrednú rolu v utváraní súčasnej podoby mnohopočetnej osobnosti spolu s expertami, ktorí toto poznanie generujú a s inštitúciami, v rámci ktorých je aplikované.¹⁹⁸

Hacking tvrdí, že sexuálne násillie páchané na deťoch je základným konceptom, ktorý dal význam konceptu mnohopočetnej osobnosti. Snaží sa vysledovať trajektóriu tejto idey a

¹⁹⁶ International Society for the Study of Multiple Personality and Dissociation

¹⁹⁷ Hacking, I., *RS*, s. 54

¹⁹⁸ Hacking, I. „Kinds of People: Moving Targets,“ s. 305

všíma si ako sa etablovala ako objekt vedeckého poznania. Za použitím tohto konceptu ako nástroja na pochopenie, pomenovanie a prežitie určitých udalostí vidí na jednej strane spoločenskú agitáciu, ktorá sa udiala v 60-tych rokoch. Na strane druhej sú potrebné nové deskripcie, pomocou ktorých by sme mohli určité udalosti a jednanie pochopiť ako zneužívanie detí. Navyiac, tento koncept vidí Hacking ako nerozlučne spätý s konceptom dieťaťa a koncepciou vývoja dieťaťa skrz sukcesívne štádiá. Z tohto spojenia sa vyvinulo presvedčenie, že skúsenosti a špecifické udalosti prežité v detstve formujú dospelého človeka. Hacking ho teda charakterizuje ako príčinný koncept, ktorý umožňuje kauzálnu teóriu multiplicity a disociácie. Sexuálne zneužívanie v detstve má spôsobovať dysfunkciu dospelého človeka a to najčastejšie v podobe diagnózy mnohopočetnej osobnosti. Hacking však upozorňuje, že táto premisa je skôr aktom viery než skutočným vedeckým poznatkom. Poznanie o dôsledkoch zneužívania detí nie sú presvedčivé a výsledky sú málo uspokojivé.

„Anyone who reviews the literature will be extremely cautious. The claim that early abuse causes adult dysfunction is far closer to an act of faith than an item of knowledge.“¹⁹⁹

Hacking sa pomocou svojej metódy historizovanej analýzy snaží vysledovať, ako sa koncept sexuálneho násillia páchaného na deťoch utváral, ako postupne začal zoskupovať pod seba rôzne akty, ktoré začali byť chápané v novom svetle. Zdôrazňuje najmä jeho medikalizáciu (jeden z motorov pre „making up people“), za ktorou vidí potrebu zasahovať, kontrolovať a chrániť. Vytvárajú sa klasifikácie zneužívateľa na jednej strane a zneužívaného dieťaťa na strane druhej. Hacking opäť pripomína svoju tézu o „*looping effect*.“ Koncept zneužívania detí je tvarovaný nielen interakciou medzi *klasifikáciou* a *klasifikovaným*, ale aj *vedením*, ktoré je o klasifikovaných subjektoch získavané, *intervenciou* a *spoločenskou reakciou* na tieto štúdia. Preto spochybňuje predpoklad, že by za týmto konceptom stál stabilný objekt, o ktorom môžeme získať vedecké poznanie. Hacking síce chápe tento koncept ako konštruovaný, ale zároveň nespochybňuje jeho realitu a pokladá ho za reálne zlo. Viac ako jeho sociálna konštrukcia ho zaujíma spôsob, akým tento koncept ovplyvňuje ponímanie nás samotných ako ľudských bytostí, akým spôsobom interaguje s klasifikovanými subjektami a vedie ich k prepísaniu vlastnej minulosti. Predmet svojho záujmu zhrňuje nasledovne:

¹⁹⁹ Hacking, I., *RS*, s. 65

„(...)how that constructed knowledge loops in upon people's moral lives, changes their sense of self-worth, reorganizes and reevaluates the soul.“²⁰⁰

Do súboru poznania zahrňuje Hacking aj tvrdenie, že medzi pacientami s diagnózou mnohopočetnej osobnosti prevažujú ženy. Toto tvrdenie však nie je presne stanoveným vedeckým poznatkom, nie je epidemiologickým faktom. Uvádza však štyri hypotézy, ktoré sa snažia prevahu žien medzi pacientami vysvetliť. Jedna z hypotéz sa zakladá na kauzálnom vysvetlení, totiž na asociácii mnohopočetnej osobnosti so zneužívaním v ranom detstve. Podľa tejto hypotézy sú dievčatá obeťami sexuálneho zneužívania častejšie než chlapci.

Koncept genderu a sexuálneho násillia v detstve patrí k súboru poznatkov o mnohopočetnej osobnosti, ktorých vedeckosť však Hacking istým spôsobom spochybňuje. Príčinu a meranie Hacking charakterizuje ako dva spôsoby, ktoré umožňujú, aby sa nejaká porucha stala predmetom vedeckého poznania. Tieto dve cesty sa vzájomne nevylučujú a často sa prelínajú. V prípade mnohopočetnej osobnosti stojí za jej etablovaním sa ako vedeckej kategórie teória príčinnosti, ktorá je podporená meraním a nástrojmi merania. Teória príčinnosti ma v prípade mnohopočetnej osobnosti dve časti. Prvou je spôsobujúca príčina, ktorou je zneužívanie (často sexuálnej povahy) v ranom detstve. Druhou je predpoklad vrodenej tendencie niektorých detí k disociácii do určitého stupňa. Disociácia tak predstavuje špecifický spôsob, ako sa tieto deti vyrovnávajú s traumou. Tieto stupne môžu byť následne zachytené nástrojmi merania. Poznanie príčinnosti mnohopočetnej osobnosti nie je však vecou objavu. Hacking odhaľuje, že spojenie sexuálneho násillia páchaného na deťoch a diagnózy mnohopočetnej osobnosti ako jeho následku bola psychiatriou vytvorená. Z asociácie týchto konceptov založenej na hypotézach vytvorila psychiatria príčinnosť, ktorá je z časti postavená na kruhovej vzájomnej podpore v rámci psychiatrickej literatúry. Kauzálne teória nevznikla objavovaním faktov, ale vzájomnými citáciami a odkazmi sa postupne začalo hovoriť o špecifickej etiológii mnohopočetnej osobnosti, ktorá je ale podľa Hackinga najslabšou možnou etiológiou. Táto etiológia sa totiž vyvinula ako súčasť charakteristiky mnohopočetnej osobnosti. Dochádza teda k zamieňaniu definície nejakého konceptu s tvrdením objavu príčinnosti tohto konceptu. Dôsledkom však je, že táto kauzálna teória začne byť považovaná za fakt a presiakne aj do terapeutickkej praxe. Pacienti následne prepisujú svoju minulosť

²⁰⁰ Tamt., str. 68

pomocou nových deskripcií a v takto prepísaných spomienkach vidia príčinu svojej diagnózy. Ale novo popísané minulé udalosti nespôsobujú prítomný stav. Práve naopak, prepísanie minulosti je zapríčinené prítomnosťou. Idea príčinnosti sa tak podľa Hackinga stáva nástrojom vytvárania nového druhu ľudí („*making-up people*“). Dôvody pre ktoré sa kauzálna teória stala takmer nevyhnutnou a nespochybniteľnou kladie Hacking do pojmu pamäte, ktorý sa stal spôsobom ako mať poznanie o duši.

Kauzálna teória mnohopočetnej osobnosti je podporená meraním, ktoré legitimuje pozíciu kategórie mnohopočetnej osobnosti ako objektu vedeckého poznania. Meranie sa v prípade tejto kategórie opiera o ideu kontinua disociatívnych porúch. Hypotézu kontinua má dokazovať výskum používajúci škálu disociatívnej skúsenosti („*Dissociative Experience Scale*“ ďalej len „DES“). DES je teda nástrojom psychológie, ktorý využíva rôzne testy a dotazníky. Hacking si všíma, ako sa vďaka používaniu tohto nástroja postupne vytvoril fakt o existencii kontinua jedného a toho istého druhu disociatívnej skúsenosti. Relevanciu tohto nástroja a predpoklad existencie len jediného druhu skúsenosti, ktorú je možné skúmať však spochybňuje. Hacking si, ako málokto, kladie otázku či bola vôbec hypotéza kontinua testovaná. Bernstein a Putnam tvrdia, že testovali hypotézu kontinua a hypotézu, že distribúcia disociatívnych porúch neodpovedá Gausovej krivke podobne ako náchylnosť k hypnotizovateľnosti. Hacking však starostlivou analýzou ukazuje, že ani jedna z hypotéz nebola testovaná. Nikto však tvrdenia Bernsteina a Putnama nespochybnil najmä preto, lebo hypotéza kontinua sa už stala akýmsi samozrejým faktom.

4.1.2 Problematizácia

Vyššie sme charakterizovali Hackingovu diagnózu súčasného stavu konceptu mnohopočetnej osobnosti pomocou piatich vzájomne interaktívnych prvkov vďaka ktorým sa utvárala, ktoré tvoria rámec analýzy fenoménu „*making up people*“. Po tejto charakteristike analyzuje udalosti, ktoré viedli k problematizácii konceptu mnohopočetnej osobnosti. Kauzálna teória tejto diagnózy sa naplno prejavila v terapeutickej praxi a pacientom sa začali vybavovať potlačené spomienky na zažité sexuálne zneužívanie, často spôsobené rodinnými príslušníkmi. Postupne však hodnovernosť týchto spomienok začala byť spochybňovaná, pretože v niektorých nebolo možné dohľadať dostatočné dôkazy pre potvrdenie násilných aktov, na ktoré si pacienti počas terapie spomenuli. Ešte viac pochybností priniesli vyvolané spomienky pacientov na rituálne a satanistické zneužívanie, ktoré bolo málokedy možné potvrdiť.

Terapeuti začali byť podozrievaní z umelého vytvárania spomienok a hnutie mnohopočetnej osobnosti sa začalo polarizovať na tých, čo spomienky spochybňovali (zväčš psychiatri) a na tých, čo im verili. Hacking prirovnáva mnohopočetnú osobnosť k parazitovi, ktorý potrebuje hostiteľa. Týmto hostiteľom má byť koncept sexuálneho zneužívania detí. Keď sa sformuje anti-hnutie *False Memory Syndrome Foundation* (FSMS), ktoré spochybňuje spomienky na sexuálne zneužívanie, dôjde k priamemu ohrozeniu konceptu mnohopočetnej osobnosti. Hacking však opäť upozorňuje na miesto, na ktorom sa konfrontácie odohrávajú, teda na terén pamäte. Ten sa zdá byť akýmsi bezpečným útočiskom pre diskusie o hodnotách (rodina), alebo o témach, čo nás desia (incest, satan), práve preto, že je možné uchopiť ho vedecky. Hacking teda rozpoznáva utvorenie pôdy pre tieto konfrontácie v období, kedy vznikali vedy o pamäti a boli použité ako spôsob ovládnutia duše.

4.1.3 Podmienky možnosti vzniku mnohopočetnej osobnosti

Po diagnóze súčasného stavu a problematizácii konceptu mnohopočetnej osobnosti sa Hacking vracia do obdobia medzi rokmi 1874 – 1886, kedy sa objavila vlna multiplicity vo Francúzsku. V tomto období sa zároveň upevňujú vedy o pamäti a idea traumy sa významovo posunie k aplikácii na psychické zranenie. Hacking teda začína pomaly, archeologickým spôsobom odhaľovať jednotlivé vrstvy minulosti a ich štruktúru, aby sa postupne dostal k bodu, alebo lepšie povedané priesečníku ideí a vzťahov, ktorý umožnil vznik tejto kategórie.

„My aim will be to understand the underlying configuration of knowledge that simultaneously brought into being the sciences of memory, psychic trauma, and multiple personality.“²⁰¹

Hacking sa najprv zameriava na akési medzi obdobie, zhruba po roku 1926, kedy takmer úplne vymizla diagnóza multiplicity. Treba však zdôrazniť, že prototyp mnohopočetnej osobnosti, ktorý sa vyvinul v tomto období sa značne odlišuje od súčasného prototypu. Páve v momente, kedy začala miznúť diagnóza mnohopočetnej osobnosti, sa začala objavovať a prevládať diagnóza schizofrénie, ktorá by mohla byť jedným z možných vysvetlení jej

²⁰¹ Tamt., s. 128

vymiznutia. Avšak Hacking podrobnou analýzou historickej psychiatrickej literatúry ukazuje, že mnohopočetná osobnosť nebola v skutočnosti pod schizofréniu začlenená. Mnohopočetná osobnosť a schizofrénia boli aj sú dve odlišné diagnózy. Príčiny vymiznutia nachádza Hacking inde. Každá porucha (disorder) potrebuje podľa neho svojho hostiteľa. Na konci 19. storočia, na rozdiel od súčasnosti, za hostiteľa tejto diagnózy vo Francúzsku považuje hystériu, hypnotizmus a pozitivizmus. V oblasti Nového Anglicka, Ameriky a Británie identifikuje ako jej hostiteľa parapsychologický výskum spojený so spiritualizmom. Zatiaľ čo psychoanalýza nemá vplyv na vymiznutie tohto konceptu vo Francúzsku (zmizla s vymiznutím hystérie, s ktorou bola spájaná), má čiastočný vplyv na jej vymiznutie v Amerike (ďalším dôvodom je oslabenie vplyvu parapsychológie a spiritualizmu). Práve pozostatok ranej Freudovskej psychoanalýzy má blízku súvislosť s etiológiou súčasnej mnohopočetnej osobnosti.

Po tomto exkurze do medziobdobia mapuje Hacking obdobie pred rozvojom vied o pamäti a sleduje koncepty, ktoré sa zdajú byť predchodcami kategórie mnohopočetnej osobnosti, ktorú charakterizuje ako výhradne západnú koncepciu. Koncepty, ktoré prechádzali mnohopočetnej osobnosti s touto klasifikáciou neidentifikuje, ale načrtáva širší a univerzálnejší organizujúci koncept tranzu, ktorý by mohol byť kategóriou zahrňujúcou jej rôzne kultúrne prejavy v podobe súčasnej mnohopočetnej osobnosti a spáčov („*sleepers*“) v 12. storočí, napríklad. Koncept pamäte však pre koncept tranzu nezohráva žiadnu rolu. Taktiež sleduje symptomatický jazyk predchodcov mnohopočetnej osobnosti, ktorými sú napríklad somnambulizmus a dvojité vedomie (*double consciousness*). Hacking zdôrazňuje, že koncepty pamäte a zabúdania neboli pre tieto symptomatické jazyky buď vôbec, alebo len veľmi okrajovo dôležité. Preto varuje pred zjednocovaním príkladov mnohopočetnej osobnosti a napríklad dvojitého vedomia. Jedná sa totiž o odlišné spoločenské a medicínske tradície a tiež odlišné mená a významy. Podľa Hackinga hlavným dôvodom prečo pamäť a zabúdanie neboli pre týchto takzvaných predchodcov mnohopočetnej osobnosti dôležité je fakt, že sa pamäť ešte nestala predmetom vedeckého poznania. To je jeho radikálna téza, ktorú sa v ďalších kapitolách bude snažiť len potvrdiť.²⁰²

Následne sa už sústreďí na postupný vznik vied o pamäti v súvislosti s ktorými popisuje aj prípad Félicy X, pacientky francúzskeho psychiatra Eugèna Azama. Túto pacientku považuje za prvý prípad „zdvojenia osobnosti“ (*dédoublément de la personnalité*), ktorý spadá do rámca rozvíjajúcich sa vied o pamäti. Súčasťou jej charakteristiky je hystéria, hypnotizovateľnosť a

²⁰² Tamt., s. 155

„*maladie de la mémoire*.“ Hned' v nasledujúcej kapitole popisuje Hacking prvého človeka, Louisa Viveta, u ktorého je diagnostikovaných viacero než dve osobnosti. V tomto prípade už dochádza k spojeniu špecifických osobností so špecifickými spomienkami a druhmi pamäte. Hacking veľmi podrobne zhrňuje histórie oboch prípadov a teoretické východiská psychiatrov, ktoré sa nimi zaoberali.

Kapitola venovaná konceptu traumy, je dobrým príkladom historizovanej analýzy. Jedná sa o koncept historicky situovaný, ktorého význam sa premieňa s určitým zlomom v oblasti myslenia a poznania súvisiacim s rozvojom vied o pamäti. Hacking podrobne sleduje preskupenie ideí, ktoré stojí za posunom významu traumy od fyzického ku psychickému zraneniu. Snaží sa odhaliť reťazec ideí, ktorý viedol od poranenia mozgu k psychologickej traume, ktorá spôsobuje hysterické symptómy a ktoré sa dajú odstrániť obnovením stratených spomienok. Kľúčovými prvkami v tomto reťazci sú pojmy traumy, šoku, amnézie, hystérie, mnohopočetnej osobnosti a hypnózy. Zdôrazňuje však aj širší historický kontext, v ktorom sú tieto pojmy umiestnené a ktoré sú súčasťou lekárskej a sociálnej histórie. Hacking tiež zdôrazňuje význam historickej udalosti akou bola železnica. Vznik železnice podľa neho stojí za transformáciou fyzickej traumy na psychologickú ranu. K úplnej psychologizácii traumy dochádza až s ideou morálnej traumy ako príčinou amnézie a s prácou Pierra Janeta *Psychological Automatism*, ktorá je prvou systematickou prácou zaoberajúcou sa traumatickými príčinami hystérie. Avšak zatiaľ pre Janeta trauma samotná nie je spojená s ľudským jednaním, ale chápe ju ako udalosť či stavom. Spojenie traumy a ľudského jednania (teda trauma zavinená nejakým iným jednajúcim činiteľom) bude hrať úlohu pre rozvoj súčasnej podobe mnohopočetnej osobnosti.

Nakoniec, po tom, čo Hacking odkryl niekoľko vrstiev, dostáva sa k samotnému vzniku vied o pamäti, ktoré sa objavujú v druhej polovici 19. storočia. Hacking predostiera štyri hlavné tézy súvisiace s ich objavom. Za prvé, s týmito novými vedami prišli k bytiu aj nové druhy kandidátov na pravdu a nepravdu, nové druhy faktov a nové predmety poznania. Za druhé, pamäť považovaná za kritérium osobnej identity sa stáva kľúčom k duši. Skúmaním pamäte má byť dobytá spirituálna oblasť duše, aby bola nahradená poznaním o pamäti.²⁰³ Tretia téza rozlišuje medzi „povrchovým poznaním“ (*surface knowledge*) a „hlbkovým poznaním“ (*depth knowledge*). Povrchovému poznaniu odpovedajú fakty objavované v tej ktorej vede o pamäti. Hlbkovým poznání je ukázanie možnosti objavenia faktov o pamäti. Toto rozlíšenie odpovedá

²⁰³ Tamt., s.198

Foucaultovemu „*connaissance*“ a „*savoir*“, ktoré zavádza v *Archeológii vedenia*. Hĺbkové poznanie je teda aj pre Hackinga akýmsi základným (podkladovým) súborom pravidiel, ktoré určujú, čo je možné uchopiť ako pravdivé či nepravdivé. Povrchovým poznaním majú byť konkrétne pravdivé či nepravdivé výpovede. Posledná téza tvrdí, že politické debaty týkajúce sa pamäte (súvisiace napríklad s diskurzom okolo sexuálneho zneužívania detí) predpokladajú a sú umožnené hĺbkovým poznaním, teda je pre ne nutná táto podkladová štruktúra. Porozumenie vzniku vied o pamäti, odhalenie ich podkladovej štruktúry vedie k lepšiemu porozumeniu určitých prítomných koncepcií, ktoré sa môžu javiť ako problematické alebo nejasné a ktoré súvisia s nerefektovaným pojmom pamäte.

„One feature of the modern sensibility is dazzling in its implausibility: the idea that what has been forgotten is what forms our character, our personality, our soul. Where did we get that idea? To grasp this we need to reflect on how knowledge about memory became possible late in the nineteenth century. What were the new sciences of memory trying to do? Find out, of course, and more power to them. But although I have argued the case for only one of the new sciences, I suggest that they all emerged as surrogate sciences of the soul, empirical sciences, positive sciences that would provide new kinds of knowledge in terms of which to cure, help, and control the one aspect of human beings that had hitherto been outside science.“²⁰⁴

V predposlednej kapitole podáva Hacking hutný výklad svojej tézy o neurčitosti našich minulých jednaní. Naše minulé jednania môžu byť totiž reinterpretované, dokonca prepísané pomocou nových prítomných koncepcií a im odpovedajúcich deskripcií. Našu minulosť tak prepisujeme, nie preto, že sme sa o nej dozvedeli niečo viac, ale práve preto, že máme k dispozícii nové deskriptívne nástroje. Sústredí sa však najmä na jazykovú stránku tohto fenoménu, ktorý označuje za „sémantický“ a to najmä preto, aby sa vyhol interpretácii svojho postupu skrz pojem „sociálnej konštrukcie“. V závere odhaľuje za terapeutickou praxou hrozbu vytvorenia falošného vedomia u pacientov s diagnózou mnohopočetnej osobnosti. Samotná kategória mnohopočetnej osobnosti a konfigurácia pojmov a ideí, v ktorých priesečníku stojí, majú totiž v sebe bytostne zabudovanú určitú morálnu relevanciu. Hackingova pointa tak nie je

²⁰⁴ Tamt., s. 209

artikulovaná v utilitaristických termínoch súvisiacich s úspešnosťou teoretickej praxe, ale má kriticko-morálny náboj.

4.2 Syntéza a interpretácia historizovanej analýzy

V predchádzajúcich dvoch kapitolách sme najprv popísali a snažili sa o prvotnú interpretáciu Hackingovej metódy historizovanej analýzy na základe jeho explicitných vyjadrení k tejto metóde. Porovnaním aspektov jeho metódy s autormi ako je Austin, Locke a Foucault sme sa snažili upresniť nástroje, ktoré od jednotlivých autorov alebo tradícii preberá. V tejto kapitole sme sa zamerali na jeden konkrétny prípad použitia tejto jeho metódy, a to na dejiny konceptu mnohopočetnej osobnosti. Tento prípad sme zvolili v súlade s témou, ktorou je rámcovaná naša práca a práve mnohopočetná osobnosť je Hackingovým najrozpracovanejším príkladom „making up people.“ Pohl'ad na to, ako Hacking svoju analýzu aplikuje nám mal poslúžiť jednak na overenie toho, či nástroje a postupy, ktoré sme identifikovali naozaj používa, jednak na to, aby sme boli schopný uchopiť túto metódu pri tom, ako naozaj postupuje.

Pripomeňme teda, čo tvrdí Hacking. Jeho metóda má byť kombináciou použitia histórie a filozofie. Pod filozofiou má namysli filozofickú analýzu, ktorá má byť analýzou konceptov. Koncepty chápe ako slová situované do viet, výpovedí, ale hlavne širších kontextov, ktoré zahŕňajú praxe, inštitúcie, authority, jazyk. Tieto umiestnenia sú historicky podmienené a koncepty z nich nie je možné vyňať a skúmať izolovane. Pod analýzou však nevidí Hacking primárne rozklad a v nadväznosti na Austina sa zameriava na skutočné prítomne a minulé použitia slov. História rozumie najmä históriu prítomnosti, ktorá má osvetliť problematičnosť našich prítomných koncepcii. K tomu pridáva ešte Lockeovský imperatív, ktorý ho vedie k pátraniu po genéze konceptov a imperatív „taking a look“ ktorý dodáva tomuto pátraniu historický rozmer. Hacking sa teda chce pozrieť do skutočných historických umiestnení slov, sleduje trajektóriu pojmu, až k podmienkam jeho vzniku, aby mohol objasniť naše prítomné koncepcie, aby sme im mohli lepšie porozumieť.

Prečo by však mala história pomôcť objasniť problematičnosť prítomných koncepcii? Odpoveď na túto otázku nájdeme v predpokladoch, z ktorých Hacking vychádza. Jedným je predpoklad zlomov a mutácii, ktoré nastávajú v myšlienkových systémoch a môžu preusporiadať idey a následne viesť k zmene alebo zániku konceptov. Druhým je predpoklad, že koncepty majú pamäť, to znamená, že v sebe zaznamenávajú jednotlivé historické nánosy,

ktoré súvisia s trajektóriou, ktorú prešli. Navyiac, tieto koncepty môžu byť výsledkom ideí, ktoré samé majú tieto historické nánosy a nekoherencia jednotlivých ideí sa potom môže prejaviť v nejasnosti konceptu. Analýza tak neukazuje jednotlivé elementy konceptu, ale skôr hľadá, aké princípy, spleť ideí, udalostí a praktík umožnili jeho vznik a spôsobili jeho problematičnosť či užitočnosť.

Podme teda zhrnúť nástroje, ktoré zdieľa alebo preberá od iných tradícií. Pomocou porovnania s Austinom sme sa snažili ukázať, že s analytickou tradíciou zdieľa Hacking minimálne chápanie konceptu ako definovaného svojou situovanosťou, použitím v určitom kontexte. Hacking však zohľadňuje len skutočné kontexty a použitia, nie potenciálne. Koncepty chápe tiež ako nástroje na uchopovanie reality, pričom drží jasnú dištinkciu medzi slovami a vecami. V prípade vedeckých klasifikácií spadajúcich do vied o človeku síce stále existuje jasná dištinkcia medzi slovami a vecami, avšak dochádza k vzájomnému pôsobeniu a slučkovým interakciám. Podobne ako Austin, nechápe Hacking analýzu ako rozklad. Zatiaľ, čo Austin skúma, ako slová používame a máme používať, Hacking skrz pohľad na použité v ich historickej situovanosti hľadá princípy podmienok ich možnosti a problematičnosti. Ich analýzy sa líšia najmä oblasťou diskurzu, na ktorý sa zameriavajú. Hacking sleduje vedecké koncepty, kdežto Austin koncepty obyčajného jazyka. Z toho vyplýva aj fakt, že Austinovým cieľom je nachádzať ideálne použitie slov, chce očistiť naše nástroje. Hacking skôr sleduje, kde a čím sa naše nástroje „zašpinili,“ a chce odhaliť tieto nánosy, aby ukázal, čo stojí za aktuálnou prítomnou situáciou konceptu.

Od Locka preberá Hacking ideu pátrania po genéze, zdroji konceptov, čím sa zdá preberať myšlienku o závislosti prítomného predmetu na jeho vlastných dejinách, teda na trajektóriách, ktoré prešiel. Tento imperatív však dopĺňa o časovosť, keď svojím vlastným imperatívom „take a look“ vyzýva k pohľadu, do skutočných historických umiestnení konceptu.

S Foucaultom Hacking zdieľa myšlienku diskontinuit v dejinách myslenia a tiež historickej podmienenosti našich koncepcií a našich diskurzov. Obaja predpokladajú akési historické a priori, podkladovú štruktúru, ktorá vymedzuje priestor možných zmysluplných výpovedí, produkuje svoje objekty a vzťahy medzi nimi. V týchto a priori však môže dochádzať k transformáciám. Hacking sa tiež hlási k istej verzii archeologického prístupu. Aj keď nepreberá od Foucaulta všetky pojmy ani prvky jeho analýzy, preberá aspoň základnú myšlienku a postup odkrývania historických vrstiev minulosti, aby sme odhalili podkladovú štruktúru, ktoré obmedzuje naše prítomné koncepcie. Spolu s Foucaultom tiež spochybňujú

nielen zdanlivú samozrejmosť a nevyhnutnosť prítomných koncepcií, ale aj domnelú prirodzenosť predmetu, ktorá je výsledkom historicky nahodilých udalostí. Hacking tak nesleduje len dejiny konceptu, ale aj praxi a širších kultúrnych dejín. V neposlednom rade, od neho preberá myšlienka histórie prítomnosti, ktorá nemá byť použitím prítomných koncepcií na minulosť, ale má odhaliť, ako minulosť sformovala naše prítomné koncepcie, ako nahodilé, historicky podmienené udalosti vytvorili zdanlivú samozrejmosť a nevyhnutnosť prítomných predmetov.

Ako však môžu tak rozmanité nástroje a tézy spolu fungovať v jednom metodologickom prístupe? Je možné kombinovať nástroje dvoch radikálne odlišných tradícií (analytickej filozofie a historického prístupu vo filozofii vied)? A vedie Hackingova analýza k histórii prítomnosti? Keď čítame Hackingovu *Rewriting the Soul* zdá sa, ako by jeho analýza postupovala s prirodzenou ľahkosťou, nikde svoje nástroje príliš nevytŕča, nenechá nás nimi príliš rušiť pri sledovaní spleťtých dejín mnohopočetnej osobnosti. V súlade s Foucaultovou históriou prítomnosti začína jeho analýza diagnostikou súčasného stavu širšieho kontextu situácie týkajúcej sa mnohopočetnej osobnosti. Následne ju identifikuje ako prípad fenoménu „*making up people*“, a preto sa v analýze pridrižiava päť – prvkového rámca, v rámci ktorého vedecké kategórie a klasifikovaný ľudia vzájomne interagujú. Klasifikácie, ľudí, inštitúcie, súbor poznatkov a expertov analyzuje krok po kroku, pričom nezabúda ani na ich vzájomné interakcie. Analyzuje slová v rôznych umiestneniach v ich situovanosti do psychiatrickej odbornej literatúry, periodík, oblasti médií a popkultúry, do úst expertov a inštitúcií atd. Tento postup mu umožňuje postupne rozplietat' idey a koncepty, určovať princípy a rozlišovať prvky, aby ukázal čo stojí za konceptom mnohopočetnej osobnosti, čo ho umožňuje. Idey a koncepty, ktoré mnohopočetnú osobnosť umožňujú nekladie priamo do konceptu, nejedná sa teda o analýzu rozkladu konceptu na jeho elementy. Skôr by sme to mohli chápať, ako analýzu rôznych vzťahov. Pri takejto analýze Hacking často odhalí ďalšie koncepty, ktoré majú svoju vlastnú históriu, trajektórie, vlastné historické nánosy. Napríklad koncept sexuálneho zneužívania detí má svoj vlastný počiatok v 70-tych rokoch a tiež podlieha svojmu vlastnému „slučkovému efektu.“ Koncept traumy takisto súvisí nielen s konceptami, ako hystéria, amnézia, ale aj s historickou udalosťou vzniku železnice. Tak sa zviditeľňuje rozsiahla sieť vzťahov, do ktorých je mnohopočetná včlenená.

Možno teda jeho analýzu interpretovať ako konceptuálnu analýzu, ktorá vyústí k histórii prítomnosti? Myslím, že Hacking skutočne podozriavo skúma rôzne umiestnenia, študuje psychiatrické odborné dobové texty a periodiká, diagnostické manuály slovníky, sleduje

s analytickou prísnosťou rôzne použitia a významy slov v konkrétnych výpovediach. Pri tom vždy prihliada aj k subjektu vypovedania, kto vyslovuje výpovede, hypotézy a domnienky o mnohopočetnej osobnosti? S pozíciou akej authority, v akom kontexte? V súlade s tým, čo sme vyložili v predchádzajúcich kapitolách, môžeme o takomto postupe hovoriť ako historizovanej analýze. Po diagnostike a ukázaní problematičnosti konceptu sa Hacking obracia do minulosti, archeologickým postupom odstraňuje vrstvy jednu po druhej, aby sa nakoniec dostal k pôde, ktorá tvorí podmienky možnosti vzniku mnohopočetnej osobnosti. Hacking sa zameriava na históriu, ktorá zobrazuje situáciu predtým a potom. Sústreďuje sa aj na koncepty, ktoré sú akoby predchodcami súčasnej mnohopočetnej osobnosti. Niektorí s týchto predchodcov môže dokonca s mnohopočetnou osobnosťou zdieľať spoločnú podkladovú štruktúru. Nie sú však tými istými poruchami, pretože s touto podkladovou štruktúrou (oblasť pamäte a významový posun traumy na psychické zranenie) sa spájajú v odlišných časoch odlišné koncepty. Hacking teda začína diagnostikou prítomnosti, aby následne kládol otázky minulosti, obracal sa k nej a postupoval až k bodu zlomu, v ktorom nachádza podmienku možnosti skúmaného konceptu. Avšak, tam Hacking nekončí, poučený históriou sa vracia naspäť k prítomnosti, aby k nej zaujal kritické stanovisko. Dovoľme si tvrdiť, že takýto postup je možné považovať za históriou prítomnosti.

4.3 Historizovaná analýza a making up people

V úvodnej kapitole sme naznačili otázky, ktoré si môžeme klásť v súvislosti s projektom utvárania ľudí. Pomôže nám historizovaná analýza tieto otázky zodpovedať? Hackingove východisko dynamického nominalizmu nás núti klásť si otázky, akým spôsobom vlastne dochádza k utváraniu vedeckých kategórií v rámci vied o človeku, či zo vznikom kategórii skutočne dochádza ku vzniku ľudí a aká je vzájomná štruktúra pôsobenia medzi ľudskými subjektami a klasifikáciami.

Hacking zdôrazňuje, že neexistuje žiadny obecný popis toho, ako k fenoménu making up people dochádza. Chce nás tak upozorniť na historickú podmienenosť kategórii a druhov ľudí, ktorých pomocou týchto kategórii klasifikujeme. Ako sme videli na príklade *Rewriting the Soul*, každá kategória alebo klasifikácia stojí akoby v nejakom priesečníku ideí a konceptov, ktoré ju umožňujú. Avšak situácia, na základe ktorej sú koncepty a ideje konfigurované závisí na konkrétnych historických a spoločenských udalostiach a tiež na určitej podmieňujúcej štruktúre diskurzu, ktorá umožňuje určité typy výpovedí, konceptov, faktov a objektov. V diele

Rewriting the Soul Hacking ukazuje, ako práve vznik nového vedeckého diskurzu o pamäti so sebou prináša aj vznik týchto prvkov. To sa zdá byť nejakým základným rámcom, ktorý naznačuje vysvetlenie spôsobu, akým dochádza k utváraniu vedeckých kategórii. Ak však chceme vedieť, akým spôsobom sa utvorila nejaká konkrétna kategória, privádza nás to k Hackingovmu imperatívu „take a look.“ Každá kategória, každá klasifikácia je iná, špecifická, má svoju vlastnú históriu. Ak nás zaujíma, ako došlo k jej vzniku, musíme sa na tieto konkrétne dejiny pozrieť. Práve v tom môže byť užitočná historizovaná analýza. Jej precízny postup nás môže doviesť až k podmienkam možnosti vzniku určitej kategórie a tým vniesť trocha jasnosti do jej prítomnej podoby. Konkrétna história je však v každom prípade iná, aj pokiaľ dospejeme k tej istej podkladovej štruktúre, ktorá jej vznik umožnila. Kategórie mnohopočetnej osobnosti 19. a 20. storočia sa formovali obe v rámci novo-vzniknutého vedeckého diskurzu pamäte, avšak Hacking nás upozorňuje, že sa nejedná o tú istú poruchu. Každá z týchto kategórii totiž prešla inú trajektóriu, na ktorej bola spojená s odlišným koncepciami a aktuálnymi spoločensko-kultúrnymi podmienkami. Zatiaľ čo mnohopočetná osobnosť 19. storočia súvisí s pojmom traumy, ktorý spôsobuje hystériu ako jeden z hlavných diagnostických symptómov. Súčasná podoba mnohopočetnej osobnosti stojí na príčinnom koncepte sexuálneho násillia páchaného na deťoch, ktorý sa objavuje až v 70-tych rokoch.

Tiež si môžeme klásť otázku, ako dochádza so vznikom kategórie k vytvoreniu nového druhu ľudí. Zistíme, že túto otázku nemožno tak jednoducho oddeliť od našej predchádzajúcej otázky. Nové klasifikácie síce, podľa Hackinga, môžu priviesť k bytiu nový druh ľudí, avšak často prichádzajú k bytiu zároveň jedno s druhým, akoby ruka v ruke, jedno podporuje vznik druhého. V *Rewriting the Soul* Hacking popisuje na prípade Louisa Viveta, ako pod vplyvom autorít ľudí môžu prispôbovať svoje správanie klasifikáciám:

„As I see it, Vivet was in effect trained to make the correspondence between personality state and somatic symptom. In the first instance the reemergence of paraplegia and the dociel second state was spontaneous. He was rewarded for that. (...) Vivet desperately wanted to please, to be loved, to be rewarded. I am not saying Vivet worked this out. I say only that the environment in which he found himself was conductive to this sort of learning.“²⁰⁵

²⁰⁵ Hacking, I. *RS*, s. 180

Tým Hacking nechce povedať, že by každý prípad prebiehal týmto spôsobom, len chce naznačiť, že smer interakcii je niekedy ťažké určiť a že vždy je potreba prostredníctvom historizovanej analýzy sledovať konkrétny prípad. Zatiaľ máme teda k dispozícii len ten základný rámec, ako v prípade kategórie.

Môžeme si však klásť otázku akým spôsobom ľudia reagujú na tieto klasifikácie, čo ich k tomu vedie, za akých podmienok a prečo niektorí reagujú a iní nie. To nás vedie k otázke po koncepcii alebo idey ľudskej osoby, ktorá môže byť týmto spôsobom utváraná. Hacking ponúka možno až príliš zjednodušenú odpoveď prostredníctvom odkazu na J.P. Sartrea. Jeho stanovisko je existencialistické, spoločne so Sartreom tvrdí, že existencia predchádza esencii, to kým sme je teda determinované našimi jednami a voľbami. Tieto voľby sú síce do istej miery biologicky a spoločensky obmedzené, avšak vždy nám ostane nejaké pole možností, z ktorého je možné voliť.²⁰⁶ Túto tézu dopĺňa ďalšou, prebranou od Elizabeth Anscombe, podľa ktorej intencionálne ľudské jednania musia byť jednami na základe deskripcii.²⁰⁷ Hacking teda tvrdí, že aspoň to, čo robíme vedome, závisí na možnostiach deskripcii, ktoré sú zabudované v našich praxiach a životoch. Teda s novými deskripciami vznikajú aj nové možnosti bytia. Každá klasifikácia je spojená s určitým súborom deskripcii a tak môžu nové klasifikácie otvárať nové možnosti nášho jednania a definovania toho, kým sme a za koho sa pokladáme.

„In each case, even with an illness such as multiple personality, new possibilities for action, actions under new descriptions, come into being or become current.“²⁰⁸

Avšak stále sa nemusíme uspokojiť s tým, akým spôsobom Hacking vysvetľuje naše interakcie s klasifikáciami a svoju ideu osoby.²⁰⁹ V *Rewriting the Soul* venuje veľa priestoru konkrétnym pacientom a popisu ich symptómov. Málokedy však vysvetľuje ich konanie aj

²⁰⁶ Hacking I., „Unspeakably more depends on what things are called than on what they are,“ in: *Filosofia Unisinos*, 9(3): 189-200, set/dez 2008, s. 190 – 192

²⁰⁷ Anscombe, E., *Intention*

²⁰⁸ Hacking, I., *RS*, s. 236

²⁰⁹ Porov. Tekin, S., „The missing self in Hacking’s Looping Effects“, in: H. Kincaid, J. Sullivan (eds.), *Mental Kinds and Natural Kinds*, MIT Press 2014

vzhľadom na konkrétny historicko – spoločenský kontext, na rozdiel od relatívne presvedčivého vysvetlenia problematičnosti konceptov. Nie sme si istý, že existencialistická téza spolu s tézou deskripcií sú ako vysvetlenie osoby pre fenomén „*looping effect*“ dostačujúce. Serife Tekin tiež vo svojom článku upozorňuje, že kauzálna trajektória v ktorej sú slučkové efekty generované a spôsob, akým subjekt reaguje na to, že je klasifikovaný, ostávajú nejasné:

„Hacking stumbles on a simplistic account of the self that is not responsive to the complexities of real experience, the features of selfhood that make us responsive to our social and cultural environments and to scientific classifications. This rather simplified account is not responsive to how selves actually experience the world, how they interact with others, how they develop self-related concerns and change their self-concepts, or what motivates behavioral change and how individuals make choices. Empirical evidence in cognitive sciences supports these intuitions about the complexity of human cognition.“²¹⁰

Okrem toho, že Hacking podáva len základný rámec podmienok možnosti vzniku druhov ľudí, ktorý sa na rozdiel od kategórii nezdá byť až tak uspokojivým, chýba tu tiež akési presvedčivejšie vysvetlenie osoby a toho pólu interakcie, ktorý smeruje od ľudí ku klasifikáciám a ostatným prvkom. Zdá sa teda, že minimálne tento prvok (klasifikovaní ľudia) historizovanej analýzy mu uniká.

Pokiaľ ide o štruktúru vzájomného pôsobenia, vyššie sme naznačili, že k interakciám medzi vedeckými klasifikáciami a ľuďmi dochádza v určitom rámci, v ktorom spolu interagujú všetky elementy. Jedná sa však len o obecný rámec, pretože v každom konkrétnom prípade môže mať jeden alebo viac prvkov väčšiu dôležitosť než ostatné. Okrem tohto rámca sme v prvej kapitole uviedli motory objavovania, ktoré vzájomné pôsobenie všetkých prvkov urýchľujú. Ak by sme však chceli vedieť presnú štruktúru pôsobenia v konkrétnom prípade, musíme sa obrátiť na historizovanú analýzu. V prípade mnohopočetnej osobnosti napríklad zohráva najdôležitejšiu rolu súbor poznatkov, pretože poznanie etiológie upevňuje význam konceptu mnohopočetnej osobnosti. Sexuálne násilie páchané na deťoch je tak, podľa

²¹⁰ Tamt., s. 244 – 245

Hackinga, pre mnohopočetnú osobnosť pôdou, ktorá ju živí. Napriek tomu nedokáže Hacking vydestilovať princípy, ktoré by presnejšie popisovali štruktúru efektu, kauzálne vzťahy. Tento efekt sa mu tak darí len popísať, ale nie vysvetliť.

„The conception of a specific phenomenon of the looping effect of human kinds only really came to the fore in the 1980s in Ian Hacking's work. The problem is that Hacking's case studies (although ground – breaking and fascinating) only point toward an interesting phenomenon without providing the resources for systematic modeling, analysis, and ultimately, explanation.“²¹¹

Historizovaná analýza teda nedokáže podať univerzálne odpovede na nami položené otázky. Dokáže maximálne naznačiť obecné rysy a dané otázky dokáže zodpovedať len pre konkrétne prípady. Naviac sa zdá, že jej postup kladie dôraz najmä na sledovanie konceptov a ich trajektórie. Do istej miery tak dokáže vysvetliť problematičnosť konceptov, avšak pre vysvetlenie komplexnosti „looping effect“ sa zdá byť nedostačujúcou.

4.4 Užitočnosť a kritický náboj historizovanej analýzy

Ako sme naznačili, zdá sa, že Hackingova analýza a jej použité histórie má v závere akési kritické vyznenie. Hacking akoby celý čas v *Rewriting the Soul* psychiatriu tlmeným hlasom upozorňoval, že si má dať pozor na fenomén „looping effect“ a „making up“ people. Totiž aj bežné domnienky, ktoré môžu byť neskôr považované za hrubé chyby interagujú s klasifikovanými ľuďmi. K tomu stačí, že sú tieto domnienky použité v určitom rámci inštitúcií, autorít a praktík, ktoré klasifikácie upevňujú. Hacking ukazuje aký efekt malo na ľudí s mnohopočetnou osobnosťou prijatie kauzálneho vzťahu medzi sexuálnym zneužívaním v detstve a touto diagnózou. Dôsledkom sú pacienti, ktorý si spomínajú na udalosti, ktoré je ťažké overiť. Pacienti sú následne povzbudzovaný k tomu, aby sa so svojimi spomienkami konfrontovali, aby sa pozreli na svoju minulosť skrz tieto nové deskripcie a aby tak doslova prepísali svoju minulosť.

Hacking teda kriticky vstupuje do systematiky vedy, keď ju usvedčuje z nevedeckosti jej teoretických postupov a spochybňuje aj terapeutickú prax. Práve tá nekriticky prijíma

²¹¹ Kurikoski, J., Pöyhönen, S., „Looping Kinds and Social Mechanisms,“ s. 187 – 205

tvrdenie o kauzálnej príčine mnohopočetnej osobnosti a pracuje s ňou ako s faktom. Argument, ktorý podáva v záverečnej kapitole je však morálnej povahy. V nej definuje pojem „falošného vedomia“ (*false consciousness*) ako stav ľudí, ktorí si utvorili falošné presvedčenia o sebe samých a svojom charaktere.²¹² Falošné spomienky musia byť v prípade falošného vedomia súčasťou spôsobu, akým sa konštituujeme, alebo ako sa vnímame ako konštituovaní. Takéto falošné spomienky boli v 19. storočí často vytvárané psychiatrami u pacientov s mnohopočetnou osobnosťou a boli ospravedlňované úspešnosťou terapeutickej praxe. Hacking však zdôrazňuje, že falošné spomienky tohto typu sú zlé samé o sebe a nie kvôli ich dôsledkom. Osobám s falošným vedomím je zamedzené seba-poznanie, ktoré je pre Hackinga cnosťou samou o sebe. Takéto obmedzenia, tvrdí Hacking v súlade s Kantom a Rousseaum, sú tiež obmedzením našej slobody, našej autonómie. Ak máme obmedzené seba-poznanie, nemôžeme rozumieť sami sebe ani svojim jednaniam. Plne morálnymi bytosťami môžeme byť, až keď porozumieme tomu, prečo si vyberáme určité ciele. Podľa Hackinga sa obava z falošného vedomia prejavuje aj dnes, a to v otázke po najlepšom a najúčinnjšom druhu terapie pre pacientov s disociatívnou poruchou identity. V jej hĺbke vidí obavu, že výsledkom terapie je naskrz vytvorená osoba, ktorá je opakom vyzretej osobnosti, ktorej je vlastné seba-poznanie. Hacking tak zakončuje dejiny mnohopočetnej osobnosti argumentom morálnej povahy, ktorý spochybňuje oprávnenosť terapeutickej praxe. Má byť terapeutická prax ospravedlňovaná iba jej úspešnosťou, alebo sa radšej rozhodneme dať prednosť seba-poznaniu?

V predchádzajúcej sekcii sme poukázali na nedostatky historizovanej analýzy v súvislosti s objasnením niektorých aspektov fenoménu „*making up people*“ a „*looping effect*.“ Zdá sa však, že minimálne v prípade mnohopočetnej osobnosti nám dokázala objasniť problematičnosť tohto konceptu. V súčasnosti je realita kategórie mnohopočetnej osobnosti predmetom sporov. Pole, na ktorom sa tieto spory odohrávajú je však oblasťou pamäte, ktorá sa stala predmetom vedeckého uchopenia v druhej polovici 19. storočia. Konfigurácia ideí, ktoré sa v tej dobe vyvinuli spôsobili, že v 70-tych rokoch opäť došlo k spojeniu potlačenej traumatickej skúsenosti (tento krát v podobe sexuálneho zneužitia v detstve) s mnohopočetnou osobnosťou. Hacking dokáže vysvetliť, ako k tomuto spojeniu došlo, ako sa začalo rozširovať ako faktické vedenie o príčine disociatívnej poruchy. Odhaľuje jemné mechanizmy, vzťahy, udalosti, koncepty, ale aj širšie kultúrne dejiny a praktiky a hlavne podkladovú pôdu, na ktorej sa všetko odohráva. Hoci teda Hackingova historizovaná analýza nedokáže uspokojivo

²¹² Hacking, I., RS, s. 258

vysvetliť aspekty jeho teórie o „*making up people*“,“ zdá sa byť užitočnou pre filozofiu vied o človeku, ako nástroj ktorý môže pomôcť s objasnením a pochopením nielen problematických konceptov, ale aj ich konkrétneho vzniku. Samozrejme neobhajujeme tento prístup ako jediný možný, ale ako prínosný. Zdá sa však, že historizovaná analýza by mohla mať prínos nielen pre filozofiu vied o človeku, ale aj pre tieto vedy samotné. Jeden aspekt tohto významu sa zdá byť normatívny, teda robiť vedu poctivejšie, overovať hypotézy a neprijímať ich nekriticky ako fakty. Ďalší aspekt je skôr metodologický, historizovaná analýza by mohla vedám o človeku poskytnúť materiál, vďaka ktorému by tieto vedy samotné mohli lepšie rozumieť významom určitých konceptov, nebrať ich ako samozrejmosť a zohľadňovať tieto výsledky pri formulácii svojich teórií.

5 Záver

Hlavným cieľom predkladanej práce bolo objasnenie, zrekonštruovanie a interpretovanie metódy historizovanej analýzy, ktorú Hacking používa v rámci svojich skúmaní zhrnutých pod jeho projektom „historickej ontológie.“ Práca mala ukázať nielen to, či tento metodický postup vedie k histórii prítomnosti, ale aj to, či dokáže bližšie objasniť a zodpovedať teoretické otázky týkajúce sa fenoménu „*making up people*,“ ku ktorému podľa Hackinga dochádza medzi vedeckými klasifikáciami a klasifikovanými ľuďmi.

Prvá kapitola umožnila pripraviť pôdu, na ktorej sa ďalej rozvíjal vlastný cieľ práce. Zasadila tému práce do kontextu „historickej ontológie,“ ktorá pod sebou zoskupuje rôzne druhy skúmaní zamerané na vznikanie a konštitúciu objektov a ich efektov a podmienky ich možnosti. Jedným z predmetov, na ktoré sa „historická ontológia“ sústreďuje je práve fenomén „*making up people*,“ ktorého konkrétne prípady Hacking skúma prostredníctvom historizovanej analýzy, metódy charakterizujúcou „historickú ontológiu.“

Najprv sme popísali „*making up people*,“ ako fenomén, v rámci ktorého dochádza k pôsobeniu vedeckých klasifikácií na klasifikovaných ľudí. Prostredníctvom klasifikácií a im odpovedajúcim nových deskripcií sa ľuďom otvárajú nové možnosti jednania, spôsobov bytia a porozumenia sebe samým, čo v dôsledku vedie k zmene ich správania, ku zmene pôvodnej klasifikácie, čo následne vyústi v „*looping effect*.“ Ďalej sme popísali základné prvky štruktúry, v rámci ktorej ku „*slučkovému efektu*“ dochádza a motory vedeckého objavovania, ktoré tento efekt urýchľujú. Filozofické stanovisko, ktoré stojí za týmito reflexiami popisuje Hacking ako „*dynamický nominalizmus*,“ teóriu podľa ktorej nové kategórie týkajúce sa ľudí vznikajú zároveň s ich referentom. V tejto koncepcii sme však identifikovali určité slabé miesta, ktoré nás viedli k položeniu otázok po podmienkach možnosti vzniku kategórií, otázke či so vznikom kategórií vznikajú nové druhy ľudí a k otázke po presnejšej štruktúre a podmienkach, na základe ktorých prebieha „*looping effect*,“ Následne sme charakterizovali historizovanú analýzu ako konceptuálnu analýzu slov v ich historickom umiestnení, ktorá má viesť k histórii prítomnosti a priblížili sme jej prvky.

Druhá kapitola sa zamerala na podrobnú analýzu nástrojov, ktoré historizovaná analýza používa, a to prostredníctvom komparatívnej metódy, v rámci ktorej sme konfrontovali Hackingov prístup s jeho inšpiratívnymi zdrojmi. Ukázalo sa, že Hackingovmu a Austinovmu prístupu je spoločné chápanie konceptu a ponímanie analýzy, ktorá pre ani jedného z nich nie je rozkladom konceptom na jeho elementy. Hackingova analýza je hľadaním princípov

užitočnosti a problematičnosti, zatiaľ čo pre Austina je hľadáním princípov správneho použitia. Obaja tiež zdieľajú presvedčenie, že na miesto abstraktných organizujúcich pojmov je užitočnejšie skúmať konkrétne špecifické koncepty (a často až okrajové, alebo naopak príliš výstredné a znepokojujúce) práve preto, že sa v nich koncentruje problematika, ktorú chcú pomocou analýzy osvetliť.

Ďalej sme ukázali ako Lockeov imperatív pátrania po pôvode ideí Hacking transformuje na pátranie po genéze konceptov, ktoré musí ale byť skúmaním všetkých skutočných historických umiestnení, sledovaním trajektórie, ktorú koncept prešiel až ku konfigurácií ideí a skutočností, ktoré umožnili jeho vznik. Historizovaná analýza je teda motivovaná imperatívom „take a look,“ ktorý vyzýva k pohľadu do vlastnej minulosti konceptov.

Porovnanie s Foucaultom umožnilo ukázať archeologické rysy Hackingovej analýzy. Historizovaná analýza vychádza tiež z tézy, ktorá predpokladá diskontinuity vo vývoji dejín a myslenia a určitú podkladovú štruktúru, ktorá umožňuje výpovede, vzťahy a objekty v rámci daného diskurzu. Ukázali sme, že obaja spochybňujú prirodzenosť predmetu, ktorý je uchopovaný kategóriami v rámci vied o človeku. Zdôrazňujú tak závislosť predmetu na jeho konceptualizácii, praxiach a historickom kontexte. Tiež spochybňujú samozrejmosť prítomných koncepcií a odhaľujú pod nimi neviditeľné, historicky podmienené princípy. Hacking od Foucaulta preberá tiež ideu histórie prítomnosti, ktorá nemá ukázať minulosť konceptov, ale princípy, ktoré viedli k súčasnému stavu. História prítomnosti má byť narušením samozrejmosti dnešných koncepcií a zároveň cestou, ako im lepšie porozumieť.

V poslednej kapitole sme zrekonštruovali postup historizovanej analýzy na základe dejín mnohopočetnej osobnosti, ktoré Hacking podáva v *Rewriting the Soul*. V Hackingovom výklade vzťahu konceptu pamäte k dnešnej podobe mnohopočetnej osobnosti sme identifikovali diagnostiku prítomnej situáciu, ktorá sledovala súčasnú podobu a podmienky mnohopočetnej osobnosti prostredníctvom piatich interaktívnych prvkov (klasifikácie, ľudia, súbor poznatkov, inštitúcie a experti). Tejto časti *Rewriting the Soul* sme venovali viac pozornosti z dôvodu, že sa sústredila na vykreslenie fenoménu „*making up people*.“ Následne sme debaty o realite mnohopočetnej osobnosti interpretovali ako problematizáciu konceptu mnohopočetnej osobnosti. Ukázali sme, že pohľad na takzvaných predchodcov mnohopočetnej osobnosti vykazuje charakteristiky archeológie. Hacking totiž postupne odкрýva jednotlivé vrstvy a každú jednu vrstvu pozorne preskúmava prostredníctvom odbornej dobovej literatúry a detailnou analýzou prípadových štúdií. V zrode vied o pamäti tak nachádza princípy a idey, ktoré stoja za dnešnou podobou mnohopočetnej osobnosti.

Historizovanú analýzu sme následne interpretovali ako smerujúcu k histórii prítomnosti, pretože v prípade mnohopočetnej osobnosti odhalila nielen koncepty, ktoré ju bezprostredne umožnili, ale zároveň širšie podmienky možnosti v podobe vedeckého uchopenia pamäte, ku ktorému došlo v 19. storočí. Zastávame názor, že historizovaná analýza skutočne umožnila lepšie porozumenie konceptu mnohopočetnej osobnosti a zároveň poskytla nástroje ku kritickému zhodnoteniu jej súčasnej situácie. Odhalenie nepodloženej etiológie poskytuje priestor pre kritické prehodnotenie terapeutickú a vedeckú prax. Historizovaná analýza sa teda prekopávala do minulosti len, aby sa mohla vrátiť do prítomnosti, ale už poučená o jej princípoch.

Pokiaľ však ide o otázky, ku ktorým nás dovedla reflexia o slabých miestach teórie „making up people,“ nezdá sa, že by historizovaná analýza poskytovala uspokojivú odpoveď. Z našich skúmaní vyplynulo, že nedokázala podať komplexnejšie vysvetlenie o spôsobe, akým prichádza k bytiu nový druh ľudí a o spôsobe ich interakcií s vedeckými klasifikáciami. Takisto Hackingova koncepcia osoby, ktorá má k dispozícii prostredníctvom deskripcií určité pole možností bytia a jednania, sa ukázala ako nedostatočná. Jedine v prípade kategórií sa podarilo naznačiť akési základne podmienky možnosti pre ich vznik, ktorý je historicky podmienený a umožnený zmenou v podkladovej štruktúre diskurzu. Historizovaná analýza teda dokáže podrobne popísať vzťahy medzi vedeckými klasifikáciami a klasifikovanými ľuďmi, nedokáže však komplexnejšie vysvetliť ich princípy.

V závere poslednej kapitoly sme zdôraznili kritické vyznenie Hackingovej metódy, ktorá upozorňuje súčasnú vedu na jej metodologické nedostatky a obviňuje ju zo zamieňania predkladania hypotéz a objavovania faktov. Jej baženie po kauzálnych vysvetleniach ju často môže viesť k nekritickému prijímaniu neoverených predpokladov a teórií. Okrem toho, Hackingov dôraz na nepodmienenú hodnotu sebapoznania a vlastného autonómneho rozhodovania ukazuje, že aj skúmanie historizovanej analýzy môže byť zároveň reflexiou o našich morálnych hodnotách, pretože sleduje koncepty organizujúce ľudské jednanie.

Hoci sme poukázali aj na nedostatky historizovanej analýzy, a to pokiaľ ide o vysvetlenie niektorých aspektov interakcií medzi vedeckými klasifikáciami a klasifikovanými ľuďmi, dúfame, že sa nám ju podarilo predstaviť ako užitočný nástroj nie len pre filozofiu vied o človeku, ale aj pre tieto vedy samotné. Na záver by sme si mohli položiť otázku, či by bol takýto nástroj užitočný a prínosný aj pre filozofiu prírodných vied a pre prírodné vedy ako také. To už je však otázka, ktorú ostáva mimo rámec našej práce a prenecháva slovo možným budúcim skúmaniam.

6 Seznam použité literatury:

- ANSCOMBE, G. E. M., *Intention*, Basil Blackwell, Oxford 1963
- ANSTEY, P., *John Locke and Natural Philosophy*, Oxford 2011
- AUSTIN, J.L., „A plea for excuses,“ in: *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*, Vol. 57 (1956 - 1957), Blackwell Publishing, s. 1-30
- AUSTIN, J.L., „The meaning of a word,“ in: J. O. Urmson, G. J. Warnock (ed.), *Philosophical papers*, Oxford University Press, Oxford 1979
- AUSTIN, J.L., „Three Ways of Spilling Ink,“ in: J. O. Urmson, G. J. Warnock (ed.), *Philosophical papers*, Oxford University Press, Oxford 1979
- BACHELARD, G., *Nový duch vedy*, Pravda, Bratislava 1981
- BRENNER, A., „Quelle épistémologie historique? Kuhn, Feyerabend, Hacking et l'école bachelardienne,“ *Revue de métaphysique et de morale* 2006/1 (n°49), s. 113-125. DOI 10.2917/rmm.061.0113
- BRENNER, A., „Is There a Cultural Barrier Between Historical Epistemology and Analytic Philosophy of Science?“ in: *International Studies in the Philosophy of Science*, Vol. 29, No. 2, Routledge 2015, s. 201–214
- CANGUILHEM, G., *Poznávání života*, Univerzita Karlova Nakladatelství Karolinum 2017
- COOPER, R., „Why Hacking is wrong about Human Kinds,“ in: *The British Journal for the Philosophy of Science*, Volume 55, Issue 1, 1 March 2004, s. 73–85
- DALY, Ch., *An Introduction to Philosophical Methods*, Broadview Press 2010
- DVOŘÁK, T. a kol. (ed.), *Současné přístupy v historické epistemologii*, Filosofía, Praha 2013
- DREYFUS, H.L., RABINOW, P., *Michel Foucault. Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*, Herrmann & Synové, Praha 2002
- FAJKUS, B., *Současná filosofie a metodologie vědy*, Filosofía, Praha 1997
- FOUCAULT, M., „What is Enlightenment?“, in: Paul Rainbow (ed.), *The Foucault Reader*, Pantheon 1984
- FOUCAULT, M., *Dohlížet a trestat*, Dauphin 2000
- FOUCAULT, M., *Slová a věci*, Kalligram, Bratislava 2004
- FOUCAULT, M., *Archeologie vědění*, Herrmann & Synové, Praha 2016

GARLAND, D., „What is a ‘‘history of the present’’? On Foucault’s genealogies and their critical preconditions,“ in: *Punishment & Society* 2014, Vol. 16(4), Sage 2014, s. 365–384

GUTTING, G., *Michel Foucault’s Archaeology of Scientific Reason*, Cambridge University Press 1989

GUTTING, G. (ed.), *Continental Philosophy of Science*, Blackwell Publishing 2005

GOFFMAN, E., *Asylums: Essay on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, Garden City, NY: Doubleday 1961

HACKING, I., „The Making and Molding of Child Abuse“, *Critical Inquiry*, Vol. 17, No. 2, The University of Chicago Press 1991, s. 253-288

HACKING, I., „The looping effects of human kinds“, in: D. Sperber, J. Premack (ed.), *Causal Cognition*, Oxford University Press 1995

HACKING, I., *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory*, Princeton University Press, Princeton 1995

HACKING, I., *Mad Travellers, Reflections on the Reality of Transient Mental Illnesses*, University Press of Virginia, Charlottesville and London 1998

HACKING, I., *The Social Construction of What?* Harvard University Press, Cambridge, Mass 1999

HACKING, I., *Historical Ontology*, Harvard University Press, Cambridge-London 2002

HACKING, I., „Kinds of People: Moving Targets“, in: P. J. Marshall (ed.), *Proceedings of the British Academy, Volume 151*, Oxford University Press 2006, s. 285–318

HACKING, I., „Inaugural lecture: Chair of Philosophy and History of Scientific Concepts at the Collège de France, 16 January 2001,“ in: *Economy and Society* Volume 31 Number 1 February 2002: s. 1–14

HACKING I., „Between Michel Foucault and Erwing Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction,“ *Economy and Society*, 33: 3, Routledge 2004, s. 277 — 302

HACKING I., „Unspeakably more depends on what things are called than on what they are,“ in: *Filosofia Unisinos*, 9(3): s. 189-200, set/dez 2008

HACKING I., „Michel Foucault's Immature Science,“ in: *Noûs*, Vol. 13, No. 1 (Mar., 1979), Wiley, s. 39-51

HAMPSHIRE, S., „J.L. Austin and Philosophy,“ in: *The Journal of Philosophy*, Vol. 62, No. 19, American Philosophical Association Eastern Division Sixty-Second Annual Meeting (Oct. 7, 1965), s. 511-513

HANNA, R., „Conceptual Analysis“, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Routledge 1998, s. 518-522

HANSEN, N., CHEMLA, E., „Linguistic Experiments and Ordinary Language Philosophy“, in: *Ratio*[online]. 2015, 28(4), s. 422-446

HAUSWALD, R., „The Ontology of Interactive Kinds,“ in: *Journal of Social Ontology* 2016; 2(2), De Gruyter 2016, s. 203–221

JACKSON, F., *From Metaphysics to Ethics. A Defence of Conceptual Analysis*, Oxford 1998

KANT, I., *Kritika čistého rozumu*, OIKIMENH, Praha 2001

KINDLI, V., „Taking a Look at History,“ in: *Journal of the Philosophy of History* 8, Brill 2014, s. 96 – 117

KRATOCHVÍL M., *Francouzská epistemologie*, Triton, Praha 2013

KUORIKOSKI, J., PÖYÖHONEN, S., „Looping Kinds and Social Mechanisms,“ in: *Sociological Theory*, Vol. 30, No. 3 (September 2012), American Sociological Association, s. 187 – 205

KUHN, T. S., *Struktura vědeckých revolucí*, OIKOYMENH, Praha 1997

KUSCH, M., „Hacking’s Historical Epistemology: A Critique of Styles of Reasoning.‟ *Studies in History and Philosophy of Science* 41 (2010), s.158–173.

LATOUR, B. a WOOLGAR, S., *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*, Beverly Hills: Sage 1979

LECOURT, D., *La philosophie des sciences*, Presses universitaires de France, Paris 2010

LOCKE, J., *Esej o lidském rozumu*, Svoboda, Praha 1984

LOCKE, J., *An Essay Concerning Human Understanding*, Electronic Classics Series, Jim Manis, Faculty Editor, Hazleton, PA 18201-1291, The Pennsylvania State University 1999

LONGWORTH, G., „The Ordinary and Experimental: Cook Wilson and Austin on Method in Philosophy“, in: *British Journal for the History of Philosophy* 2018, 26:5, Routledge, s. 939-960,

MARTÍNEZ, L. M., „Foucauldian Imprints in the Early Works of Ian Hacking,“ *International Studies in the Philosophy of Science*, 30:1, Routledge 2016, s. 69-84,

NEWMAN, L., (ed.), *The Cambridge Companion to Locke's „Essay Concerning the Human Understanding,*“ Cambridge University Press 2007

PICKERING, A. *Constructing Quarks*, Edinburgh: Edinburgh U.P. 1984

ROTH, M.S., „History of the Present“, in: *History and Theory*, Vol. 20, No. 1 (Feb., 1981), Wiley for Wesleyan University, s. 32-46

SCHMAUS, W., „Sociology and Hacking's Trousers“, in: *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, Vol. 1992, Volume One: Contributed Papers, The University of Chicago Press 1992, s. 167-173

SCIORTINO, L., „On Ian Hacking's Notion of Style of Reasoning“, in: *Erkenntnis* (2017) 82: Online at Springerlink.com, s. 243-264

STARK, L., „Out of their Depths: „Moral Kinds“ and the Interpretation of Evidence in Foucault's Modern Episteme“, in: *History and Theory*, Theme Issue 54 (December 2016), Wesleyan University, s. 131-147

SUGARMAN, J., „Historical Ontology and Psychological Description“, *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, March 2009, Vol. 29, No. 1, American Psychological Association, s. 5-15

TEKIN, S., „The missing self in Hacking's Looping Effects“, in: H. Kincaid, J. Sullivan (eds.), *Mental Kinds and Natural Kinds*, MIT Press 2014

TSOHATZIDIS, S., (Ed.), *Interpreting J.L. Austin: Critical Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.

TSOU, J.Y., „Hacking on the Looping Effects of Psychiatric Classifications: What Is an Interactive and Indifferent Kind?

VAGELLI, M., „Ian Hacking, The Philosopher of the Present. An Interview by Matteo Vagelli“ *Iride*, v. 27, issue 72, May-August, 2014, s. 239-269.

VEYNE, P., *Jak se píšou dějiny*, Pavel Mervart 2010

WRAY, Brad K., „Does Science Have a Moving Target?“ in: *American Philosophical Quarterly*, Vol. 42, No. 1 (Jan., 2005), s. 47-58

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

GUTTING, G., OKSALA, J., "Michel Foucault", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/foucault/>

LONGWORTH, G., "John Langshaw Austin", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/austin-jl/>

MARGOLIS, E., LAURENCE, S., "Concepts", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/concepts/>

UZGALIS, W., "John Locke", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/locke/>

